

PRIMERA FASE

GUIA PEDAGÒGICA

FEM ECO

connectem el gènere
i el medi ambient
a l'escola i al món

FORMACIÓ, INVESTIGACIÓ I SENSIBILITZACIÓ A
LA COMUNITAT EDUCATIVA

TÍTOL

GUIA PEDAGÒGICA. Primera fase
FEM ECO: connectem el gènere i el medi ambient a l'escola i al món.
FORMACIÓ, INVESTIGACIÓ I SENSIBILITZACIÓ A LA COMUNITAT EDUCATIVA

EDICIÓ

FUNDACIÓ AKWABA 2021

COORDINACIÓ I REDACCIÓ

QUIM LUCHA MARIMÓN
NÚRIA GÓMEZ CAMPRUBÍ
BEGOÑA CARRERA REDONDO
MARIA PÉREZ VANTOLDRÀ
SARA ORTIZ TOLEDO
IRENE ABELLAN GARCIA

COL·LABORACIONS

CREART
GRUP BCNUEJ (ICTA UAB)
MARIEN GONZÁLEZ (ÀREA ECOFEMINISMES D'EA)
MONTSE LÓPEZ AMAT
SUZETTE FONSECA RODRIGUEZ

IMATGE GRÀFICA DE LA CAMPANYA

AMAIA MARTIN / SUPERCORBA.NET

DISSENY I MAQUETACIÓ

IMPACTE - IOLANDA GUÀRDIA

PRODUCCIÓ GRÀFICA

H-RESULT

IMPRÈS EN PAPER RECICLAT

CRÈDITS

CREATIVE COMMONS

Sou lliures de copiar i distribuir l'obra amb les condicions següents:

- Reconeixement. Heu de reconèixer els crèdits de la manera especificada per l'autora. Citant la procedència i comunicant-t'ho a la següent adreça: educatiu@fundacioakwaba.cat
- No Comercial. L'explotació de l'obra queda limitada a usos no comercials.
- Sense Obres Derivades. L'autorització per explotar l'obra no inclou la transformació per crear una obra derivada.

FEM ECO

connectem el gènere
i el medi ambient
a l'escola i al món

ÍNDEX

PRESENTACIÓ

LA FUNDACIÓ AKWABA I LA CAMPANYA

006

LA GUIA

PER A QUI I PER QUÈ?

008

BLOC DEL PROFESSORAT

Formació inicial al professorat

010

Espai de reflexió al professorat

016

BLOC DE PRIMÀRIA

MÒDUL P1

Natura i cultura, quines són les seves connexions?

022

MÒDUL P2

Vulneracions al medi i a les persones

034

MÒDUL P3

Les meves emocions per connectar-me amb el medi

060

ESPAI DE REFLEXIÓ I

Compartim i aterrem conceptes clau

076

MÒDUL P4

Les nostres emocions per connectar amb el medi

088

MÒDUL P5

Relats ecofeministes mundials i locals

096

MÒDUL P6

Fem Eco al centre educatiu?

Sessió 1. Investiguem el centre educatiu

Sessió 2. Espai de Reflexió II: Disseny de l'artivisme

Sessió 3. Artivisme a la comunitat educativa

112

BLOC DE SECUNDÀRIA

MÒDUL S1

Natura i cultura, quines són les seves connexions? 122

MÒDUL S2

Vulneracions al medi i a les persones 134

MÒDUL S3

Les meves emocions per connectar-me amb el medi 158

ESPAI DE REFLEXIÓ I

Compartim i aterrem conceptes clau 174

MÒDUL S4

Les nostres emocions per connectar amb el medi 186

MÒDUL S5

Relats ecofeministes mundials i locals 196

MÒDUL S6

Fem Eco al centre educatiu?
 Sessió 1. Investiguem el centre educatiu
 Sessió 2. Espai de Reflexió II: Disseny de l'artivisme
 Sessió 3. Artivisme a la comunitat educativa 212

ESPAIS DE REFLEXIÓ MIXTOS 222

MARC CONCEPTUAL I
 RECOMANACIONS 228

PRESENTACIÓ

LA FUNDACIÓ AKWABA I LA CAMPANYA

Des del 1992, la **Fundació Akwaba** promou la participació i la coresponsabilitat per generar una societat més justa mitjançant la formació. Tots els projectes, siguin d'acollida de persones nouvingudes, d'educació per a la justícia global, de cooperació local o internacional, inclouen aquest aspecte. **Fem Eco: connectem el gènere i el medi ambient a l'escola i al món** és una campanya d'educació per a la justícia global de la Fundació Akwaba adreçada principalment a l'alumnat, professorat i famílies de centres educatius catalans.

L'objectiu és formar una **ciutadania activa i crítica amb les actituds discriminatòries vers les persones i les vulneracions en el medi**; capaç d'identificar aquestes vulneracions, integrant la perspectiva d'EGBDH – enfocament de gènere basat en drets humans – i que generi propostes de transformació al centre educatiu, en els seus projectes de convivència o altres de centre com per exemple de sostenibilitat i coeducació, en l'entorn local i el mundial a través d'estratègies compartides pel foment de la cura de les persones i el medi.

El context **d'emergència climàtica i social** en el que ens trobem és una clara conseqüència de l'explotació del planeta i de les persones. Aquestes actuacions s'han sustentat sota unes idees de dominació antropocèntrica, patriarcal, colonial i del model de creixement econòmic, i es configuren sota una desconexió forçada entre la cultura i la natura que no contempla la cura a les persones ni el medi, ni les vulnerabilitats, ni les interdependències dels éssers i tampoc l'ecodependència. Aquest **menyspreu a la interdependència dels éssers i a la cura de les persones i del medi**, ens sembla clau per comprendre críticament la desconexió entre natura i cultura i l'auge de les problemàtiques esmentades i d'altres derivades.

Com a contrapunt a aquest context, la campanya *Fem Eco*, vol fomentar les cures entre les persones i al medi ambient sabent que aquests elements contribuiran a assolir **el dret a la no discriminació i el dret al medi ambient** sa en les comunitats educatives amb qui es treballa. L'Agenda 2030 dels **ODS** és el marc internacional del present projecte. El projecte que formulem respon principalment al **4t** i **11è** objectius anomenats, respectivament, educació de qualitat i ciutats i comunitats sostenibles.

El jovent i els infants són el públic clau perquè representen la societat del present i del futur i si volem canviar els valors de la societat, el jovent i els infants han de formar-se en el respecte, la defensa i promoció dels drets humans i en valors favorables a un desenvolupament sostenible.

L'experiència de les campanyes anteriors ens demostra que l'alumnat és receptiu i s'interessa per aquests conceptes, sempre que es treballin mitjançant una metodologia que en propiciï la participació activa i la reflexió. Pensem que aquests valors han de ser coneguts per tots els infants i joves independentment de la condició social i, perquè la futura societat sigui realment democràtica, cal potenciar l'intercanvi entre iguals.

Les estratègies del *Fem Eco* se centren en accions formatives i espais de reflexió. Tot a partir de l'atenció a la participació i a les emocions com a elements clau per afavorir les cures al medi ambient i a les persones. Aquests acompanyaments educatius es plantegen en dues fases:

1A FASE Formació, investigació i sensibilització a la comunitat educativa.

Comprensió de les **causes estructurals de les vulneracions al medi natural i a les persones** des d'una visió de justícia global.

A la primera fase, les participants reflexionen i transformen el centre educatiu a través de l'art i l'IAP (Investigació, Acció i Participació) i l'educació emocional.

2A FASE Mobilització social i Incidència social i política.

Instruments per a la **sostenibilitat** i la **desacceleració** del **canvi climàtic** (decreixement, sobiranes, ètica de la cura, ESS) des d'una visió de justícia global.

A la segona fase incideixen en l'entorn local a través de l'aprenentatge i servei, l'art al carrer i fan propostes d'incidència política local i global gràcies a mecanismes de participació com els consells d'infants, o de barris i difusió a jornades de cooperació i educació.

A través de l'acció es vol:

- Comprendre les causes estructurals de les vulneracions del dret a la no discriminació i el dret al medi ambient sa en l'entorn immediat, local i el món.
- Promoure la formació, investigació, reflexió i transformació d'estratègies per fomentar la cura de les persones i del medi en el centre educatiu gràcies al treball de competències personals i interpersonals i la generació d'espais de treball mixtos.
- Fomentar la participació comunitària per a la justícia ambiental amb visió de gènere des dels centres educatius al barri, involucrant-hi famílies, professorat i alumnat i entitats governamentals o no governamentals.
- Sensibilitzar la ciutadania local sobre la justícia ambiental amb visió de gènere a través de l'art en espais públics i la difusió en mitjans de comunicació locals.
- Compartir experiències amb infants, jovent, famílies, professorat, universitat i tècnics de cooperació i d'educació d'àmbit local, nacional i/o internacional per generar aprenentatges i procurar incidir en les polítiques educatives i socials, sobretot en els plans de formació en el professorat.

COMPETÈNCIES CURRICULARS TREBALLADES

Es poden incloure les formacions amb l'alumnat en matèries relacionades amb l'àmbit de medi natural, social i cultural. O bé, de manera interdisciplinària inserint els mòduls en ciències socials, física i química, visual i plàstica, tutories, educació física, informàtica, llengües i servei comunitari, entre d'altres opcions.

A continuació s'enumeren les competències curriculars treballades a partir dels mòduls formatius amb l'alumnat:

PRIMÀRIA I SECUNDÀRIA

- Valoració dels diferents elements que configuren el medi ambient, el territori proper i llunyà, i la naturalesa.
- Reflexió crítica sobre les causes i conseqüències dels diferents problemes mediambientals degut a l'impacte de l'activitat humana tant de l'entorn proper com de l'entorn llunyà.

PRIMÀRIA

- Capacitat de valorar les pròpies habilitats socials que tenen més i menys desenvolupades com a forma d'apoderament personal i identificació de les pròpies necessitats per la cura d'una mateixa.
- Desenvolupament d'iniciatives i hàbits basats en la reducció, la reutilització i el reciclatge per conservar el medi ambient, el territori i la naturalesa de l'entorn proper.
- Anàlisi de les diferents cosmologies i cosmogonies, i la seva vinculació amb el medi ambient, el territori i la naturalesa.
- Participació en propostes i accions de conservació del medi ambient, el territori i la naturalesa de l'entorn proper.

SECUNDÀRIA

- Desenvolupament de les pròpies habilitats (i febleses) socials i capacitat d'autoavaluar per apoderarse.
- Creativitat en el disseny d'iniciatives basades en la reducció, la reutilització i el reciclatge, per tal de millorar la conservació del medi ambient, el territori i la naturalesa.
- Defensa i reivindicació de les diferents cosmologies i cosmogonies, i la seva vinculació amb el medi ambient, el territori i la naturalesa.
- Promoció i respecte dels drets individuals i col·lectius que garanteixen un entorn mediambiental segur per al desenvolupament dels éssers vius, en general, i de les persones, en concret.

LA GUIA PER A QUI I PER QUÈ?

Aquesta guia pedagògica es publica per poder replicar la primera fase de la campanya **Fem Eco**. És un material de suport als educadors i educadores formals (mestres i professorat) i no formals (monitores de lleure, educadores socials i altres) d'infants i jovent de deu a disset anys, per tal d'incloure continguts i pràctiques pròpies de l'educació per a la justícia global en la seva programació.¹

L'Educació per a la justícia global és un paradigma educatiu que proporciona **eines per qüestionar i transformar de manera crítica el model social, polític i econòmic existent** (treballar sobre les causes que generen desigualtats i conflictes), un model que genera violències estructurals que deriven en greus injustícies socials. Es parteix de la idea de **ciutadania global** per assenyalar la pertinença a un sol món, i de presa de consciència sobre l'oportunitat que tot hom té en la promoció de la justícia social i l'equitat, l'acció transformadora i la generació d'alternatives.²

METODOLOGIA

Per assolir aquests objectius es proposen formacions participatives, de recerca, artístiques i socioemocionals sobre les cures al medi ambient i a les persones. A la primera fase, els participants reflexionen i transformen el centre educatiu a través de l'art i l'IAP (Investigació, Acció i Participació). A la segona fase incideixen en l'entorn local a través de l'aprenentatge i servei, l'art al carrer i fan propostes d'incidència política local i global gràcies a mecanismes de participació com els consells d'infants, o de barris i difusió a jornades de cooperació i educació.

En aquesta guia, que conté només la primera fase de la campanya, es treballen les propostes de transformació al centre educatiu, posant el focus en el dret a la no discriminació i el dret al medi ambient sa. Les formacions (mòduls formatius) són de 2 a 6 hores, que es poden adaptar al grup participant. Es duen a terme a l'aula habitual, a la sala d'educació física (gimnàs o similar o al pati), el primer mòdul en algun espai exterior i l'artivisme a diferents espais del centre educatiu.

CONTINGUTS

Els continguts d'aquesta guia pedagògica han estat elaborats per la Fundació Akwaba. S'ha comptat amb el suport de la formulació per les següents formacions:

- Mòdul 3. Per part de la Montse López i la Suzette Fonseca.
- Mòdul 4. Per part de la Dandara Flores Magon, especialista en percussió corporal.
- Mòdul 6. Creat.

La Marien González, membre de l'Àrea d'Ecofemismes d'Ecologistes en Acció, ha elaborat el marc conceptual d'aquesta primera fase del *Fem Eco: connectem el gènere i el medi ambient a l'escola i al món*. La formació a les educadores d'Akwaba que han implementat la primera fase a diversos centres educatius es va impartir per part d'Acció Ecofeminista, Creat i de la Montse López i la Suzette Fonseca.

Les formacions a l'alumnat van adreçades especialment a infants de deu anys fins a joves de disset. Tot i que els continguts són els mateixos, el grau d'aprofundiment i la metodologia varia depenent de l'edat i per això s'agrupen els mòduls en dos blocs: l'un per a infants del tercer cicle de primària i l'altre per a jovent de secundària. Els continguts dels mòduls segueixen una lògica d'aprenentatge progressiu i, per tant, se suggereix dur a terme l'ordre proposat.

Les formacions al professorat (i la resta de comunitat educativa, si s'escau) van adreçades, principalment, al professorat que comparteix aprenentatges amb el grup-classe que realitza la campanya. Ara bé, és adient convidar tot el claustre i l'equip directiu per treballar les temàtiques i estratègies de manera compartida per tot el centre educatiu.

¹ Podreu trobar les guies pedagògiques (i altre materials educatius) de les altres campanyes educatives de la Fundació Akwaba: <https://campanyesakwaba.wordpress.com/>

² Font: <https://www.lafede.cat/es/educacio-per-a-la-justicia-global/>
Per ampliar informació: https://www.lafede.cat/wp-content/uploads/2020/10/EducarFutursAlternatius_LafedeCat.pdf

PROFESSORAT

Formacions emocionals i participatives -> amb enfocament EGBDH al professorat.

Espais de reflexió -> transformació i incidència per crear i fer de propostes de millora per la cura de les persones i del medi al centre des d'una perspectiva ecofeminista.

ALUMNAT

Mòdul 1: Natura i cultura, quines són les seves connexions?

Mòdul 2: Vulneracions al medi i a les persones

Mòdul 3: Les meves emocions per connectar-me amb el medi

ESPAI DE REFLEXIÓ I: Compartim i aterrem conceptes clau

Mòdul 4: Les nostres emocions per connectar amb el medi

Mòdul 5: Relats ecofeministes mundials i locals

Mòdul 6: Fem Eco al centre educatiu? (IAP)

COMUNITAT EDUCATIVA

Espais mixtos de reflexió -> transformació i incidència per crear i fer de propostes de millora per la cura de les persones i del medi al centre des d'una perspectiva ecofeminista.

ESTRUCTURA DE LA GUIA

A continuació es troben:

- El desenvolupament dels espais de reflexió amb el professorat
- El bloc de primària amb el desenvolupament dels 6 mòduls i espais de reflexió de l'alumnat
- El bloc de secundària amb el desenvolupament dels 6 mòduls i espais de reflexió de l'alumnat
- El desenvolupament de l'espai de reflexió mixt
- El marc conceptual amb recomanacions pedagògiques

Aquesta guia pedagògica és el recull de les formacions generades durant la primera fase de la campanya *Fem Eco: connectem el gènere i el medi ambient a l'escola i al món*.

BLOC DEL PROFESSORAT

DURADA 1H A L'AULA

FORMACIÓ INICIAL AL PROFESSORAT

Després d'una presentació de les educadores i del professorat, es proposa dur a terme una activitat que evidencii les diferències entre aquelles economies que prioritzen el creixement i guany monetari davant de les que avantposen la vida i el medi ambient. Tot seguit, i a través d'un fragment d'entrevista realitzada a la Yayo Herrero, es fa una introducció a conceptes centrals del projecte com són: l'ecodependència, l'interdependència, la vulnerabilitat i les cures. S'analitza les intervencions de l'entrevista i es passa a presentar una proposta per treballar aquests conceptes a l'aula, les composicions. Es donen pautes al professorat per aplicar aquesta tècnica a la seva pràctica docent i si es disposa de temps i material es desenvolupa l'activitat també amb les docents presents.

IDEA FORÇA

L'ecofeminisme pot ser una resposta a la situació d'emergència social i climàtica.

CONCEPTES CLAU

Interdependència, ecodependència, vulnerabilitat, cures.

OBJECTIUS

- Repensar els models econòmics i socials posant la vida al centre.
- Apropar recursos i context sobre l'ecofeminisme.

DINÀMICA

PRIMERA PART

Activació de coneixements previs (5')

Presentació. Es presenta Akwaba i les docents participants

SEGONA PART

Contrastos (35')

Les targetes i les economies. Anàlisi d'activitats econòmiques segons diferents criteris i la divisió sexual del treball.

Vídeo introductori. Fragment que introdueix conceptes de l'ecofeminisme.

TERCERA PART

Avaluació (20')

Introducció de conceptes. Tècniques artístiques per treballar els conceptes esmentats de manera inclusiva.

MATERIAL EDUCADORA

Pòster de la campanya, retoladors, material per realitzar les composicions (opcional), vídeo "Yayo Herrero: *Aprendre a viure movent-nos molt menys és absolutament crucial*" descarregat.

REQUISITS TÈCNICS

Aula polivalent perquè es pugui fer espai movent cadires i taules quan calgui. Ordinador, projector i reproductor d'àudio.

1. ACTIVACIÓ DELS CONEIXEMENTS PREVIS (5')

1a. Presentació (5')

En la mesura que el professorat i les educadores i l'entitat hagin treballat prèviament es desenvolupa més o menys la presentació:

1. EQUIP

Les educadores es presenten i expliquen la seva vinculació amb la campanya *Fem Eco*.

És possible que també participin d'espais de reflexió les famílies i personal no docent del centre educatiu en els centres educatius que ho vulguin.

2. AKWABA

- La Fundació Akwaba és una ONG ubicada a l'Hospitalet de Llobregat, al carrer Llobregat, 145 del barri de la Torrassa. Des de la formació es promou la participació i la coresponsabilitat. Aquests aspectes es treballen en les tres àrees de l'entitat:
 1. Acollida (de les persones nouvingudes) i Formació (cursos de castellà, preparació examen nacionalitat, cursos laborals...).
 2. Punt Òmnia (desenvolupament d'habilitats informàtiques i comunitàries).
 3. Educació per a la Justícia Global (formacions puntuals i també de llarga durada). Des de l'àrea d'EpJG es realitzen tallers com aquest per assolir un món més just on totes les persones tinguin els drets humans coberts.
- Akwaba vol dir "benvinguts i benvingudes" en la llengua baule de la Costa d'Ivori, ja que la Fundació es va iniciar l'any 1992 al districte de Collblanc - La Torrassa amb una acció humanitària amb la població d'aquell país (el 6 de maig de 1992 es van enviar 6 tones de recursos). Actualment la part de Cooperació Internacional ja no existeix i es realitzen accions a nivell local a través de les 3 àrees que s'han esmentat anteriorment.

3. CAMPANYA

- En quin moment es troba la campanya *Fem Eco* al centre educatiu.
- Justificació de la campanya *Fem Eco*, destacant la necessitat d'introduir l'ecofeminisme a l'educació així com a resposta per afrontar la situació d'emergència social i climàtica.

4. CARTELL DE LA CAMPANYA

Es mostra el cartell de la campanya *Fem Eco*.

5. PROFESSORAT

Es dona la paraula al professorat, perquè comparteixin: nom, assignatures/espais amb l'alumnat i relació amb el *Fem Eco*.

2. CONTRASTOS (35')

2a. Les targetes i les economies (15')

Com a activitat introductòria fem una activitat per grups que ens ajudi a situar algunes idees que hi ha darrere del *Fem Eco*. Així doncs, es desenvolupa l'activitat de "Les targetes i les economies" que podeu trobar al Mòdul 2 de secundària (pàg. 136) i els corresponents annexes (pàg. 145).

Un cop realitzada l'activitat les educadores donen èmfasi als valors de la societat actual, la desconexió natura/cultura, la divisió sexual del treball (i les conseqüents desigualtats de gènere en sectors productius).

2b. Vídeo introductori (20')

Es visualitza el vídeo titulat: "Yayo Herrero: "Aprendre a viure movent-nos molt menys és absolutament crucial" - Planta Baixa". En aquest vídeo l'activista ecofeminista (antropòloga, enginyera agrícola, educadora social, professora i investigadora) dibuixa unes línies per intentar construir uns models econòmics i socials més adaptats a les necessitats de les persones i del planeta.

Cal esmentar al professorat que aquest vídeo es va realitzar just després del confinament més estricte que vam patir arran de la pandèmia (al març del 2020), i que les reflexions que s'escolten estan emmarcades també en aquest context (encara que segurament es mantinguin vigents).

Un cop el professorat ha vist el vídeo s'analitza seguint els següents punts:

- Què us ha semblat? Hi havíeu pensat mai abans sobre els aspectes dels quals parla?
- Durant el vídeo, i concretament al minut 5.20, s'esmenta com aquesta pandèmia i crisi sanitària a conduït a moltes persones a emmalaltir i fins i tot morir. Creieu que aquesta crisi ens ha fet més conscients de la pròpia vulnerabilitat? També a l'alumnat? Què heu observat?
- Tot seguit al vídeo s'esmenta la necessitat d'un canvi de paradigma, de model econòmic i social, i al minut 7 la Yayo Herrero comenta que existeix una altra forma d'organitzar l'economia que passa per "repartir les obligacions i les cures". Sabeu que són les cures? Quines creieu que són les tasques de cures?
- Finalment, al minut 8, la mateixa activista diu "s'ha construït una economia i una política que dona l'esquena al fet que som ecodpendents i que siguem també éssers interdependents." Sabeu a què fan referència aquests conceptes?

3. AVALUACIÓ (20')

3a. Introducció de conceptes (20')

Com s'ha pogut veure al llarg dels mòduls formatius realitzats amb l'alumnat al *Fem Eco* destaquem diversos conceptes. Quatre que en podríem destacar, com ja s'han esmentat durant el vídeo anterior, són: Ecodependència, Interdependència, Vulnerabilitat i Cures.

Durant el projecte treballem aquests conceptes en diverses activitats, però l'activitat que els dona protagonisme i en el que s'anomenen i defineixen és l'activitat de Composicions (activitat 2b de l'Espai de Reflexió I, pàg. 84).

Si es disposa de temps i del material necessari es pot desenvolupar aquesta activitat amb el professorat, ja que el nivell de l'activitat el determinen les pròpies participants amb les seves composicions.

En cas de no disposar de temps per fer-ho es presenten alguns exemples:

Composició sobre Ecodependència de l'alumnat de 3r d'ESO de l'Escola Especial Mare de Déu de Montserrat de Barcelona

Composició sobre Cures de l'alumnat de 3r d'ESO de l'Institut Eduard Fontserè de l'Hospitalet de Llobregat

Composició sobre Vulnerabilitat de l'alumnat de 5è de l'Escola Cèsar August de Tarragona

Per aprofundir en els conceptes esmentats es poden llegir els punts 3 i 4 del marc conceptual pàgina 8 i 9 actuals, (pàgines 235 fins 237) un cop maquetada la guia.

Un cop presentades les imatges es comenta al professorat com van desenvolupar-se aquestes sessions. Des d'Akwaba hem apostat per fomentar les activitats creatives en aquest projecte, ja que creiem que és una manera d'expressar-se inclusiva i útil per aprendre i aprofundir en conceptes.

Convidem al professorat a utilitzar-la en les matèries i temàtiques que trobin oportunes, ja que creiem que és una activitat extrapolable a altres contextos educatius. Sí que és cert que nosaltres hem establert una relació entre parlar de conceptes relacionats amb la natura i fer-ho a través d'elements naturals (pedres, fulles, llavors) així com d'altres materials reutilitzats o reciclats.

Lliurem doncs al professorat les pautes per a les composicions que ens va facilitar l'entitat Creart:

- Compondre és distribuir una sèrie d'elements en un "espai compositiu", ja sigui bidimensional (paper, llenç, fotografia) o tridimensional (habitació, aparador, jardí). El lloc que ocupa cada element en l'espai compositiu és important i aporta càrrega i contingut simbòlic:
 - Un element situat en el centre de la composició, transmet immobilitat, quietud, elegància, poder. Aquest és el lloc més destacat de la composició.
 - Un element situat a la dreta o esquerra del centre, transmet la sensació de moviment i dinamisme: l'element s'ha desplaçat, ja no està quiet, juga, es mou, és inquiet...
 - Un element situat al límit del camp compositiu transmet tensió i inquietud.
 - Un element situat en la zona alta de la composició transmet lleugeresa, l'element no pesa. És el lloc dels somnis, les idees, l'eteri, el diví, l'inassolible...
 - Un element situat en la zona inferior de la composició transmet pesadesa. És el lloc del terrenal, el segur, l'estable, l'inamovible, el palpable, el real...
- Les normes compositives estan condicionades per aspectes culturals, com la direcció de lectura: d'esquerra a dreta (en la cultura occidental). Aquesta lectura proporciona índexs de temps:
 - La zona de l'esquerra, on comencem a llegir, pertany al passat: és el lloc dels records, la nostàlgia, l'enyorança, el perdut, el vell...
 - La zona de la dreta, cap a on es dirigeix la nostra lectura, pertany al futur: és el lloc del que ha de venir, les expectatives, l'inesperat, la sorpresa, el nou...

BLOC DEL PROFESSORAT

DURADA 1H A L'AULA

ESPAI DE REFLEXIÓ AMB EL PROFESSORAT

Aquesta sessió s'inicia contextualitzant els drets en els que es recolza el projecte, el dret al medi ambient sa i el dret a la no discriminació, llegint en quins articles i en quines declaracions s'esmenten. El professorat té també l'espai per explicar en quines activitats o projectes es treballen aquests drets al centre educatiu.

Per fomentar la participació del professorat i el posterior intercanvi amb l'alumnat es duu a terme la investigació a través dels mapes i targetes de colors, identificant en quin grau es vulnera o respecta el dret al medi ambient sa i a la no discriminació a diferents espais del centre educatiu (activitat que l'alumnat realitza a la sessió del Mòdul 6).

Per tancar la sessió es fa un recull de les emocions viscudes durant el procés, d'allò que no coneixien i d'algunes pràctiques i propostes que hagin trobat útils per aplicar en la seva tasca docent.

IDEA FORÇA

El centre educatiu pot ser un espai transformador introduint l'ecofeminisme de manera transversal.

CONCEPTES CLAU

Interdependència, eco dependència, vulnerabilitat, cures.

OBJECTIUS

Analitzar des d'una perspectiva ecofeminista el centre educatiu.

DINÀMICA

PRIMERA PART

Activació de coneixements previs (10')

Com treballem els drets al centre educatiu? Es llegeixen els drets tractats i el professorat relata com s'estan treballant al centre educatiu.

SEGONA PART

Contrastos (40')

Investiguem el centre educatiu. El professorat identifica vulneracions de drets per compartir i elaborar propostes de millora.

TERCERA PART

Avaluació (10')

Avaluació. Tancament de la sessió on el professorat esmenta aquelles eines i idees més útils per la pràctica docent.

MATERIAL EDUCADORA

Plànols del centre i targetes de colors (M6a), una fotocòpia per participant de "Algunes recomanacions pedagògiques des de l'ecofeminisme", post-it's i retoladors.

REQUISITS TÈCNICS

Aula polivalent perquè es pugui fer espai movent cadires i taules quan calgui.

1. ACTIVACIÓ DELS CONEIXEMENTS PREVIS (10')

1a. Com treballem els drets al centre educatiu? (10')

A la sessió anterior, "Formació inicial al professorat", vam acabar tractant els conceptes claus de l'ecofeminisme, i durant aquesta sessió ho reforçarem amb el Dret al medi ambient i el Dret a la no discriminació.

- "La Declaració dels Drets Humans Emergents reconeix en l'article 3 el següent dret:

El dret de tot ésser humà i dels pobles en què s'integrin a viure en un medi ambient sa, equilibrat i segur, a gaudir de la biodiversitat present en el món i a defensar la sostenibilitat i la continuïtat dels seu entorn per a les futures generacions."

- "La Declaració Universal dels Drets Humans reconeix a l'article 7 el Dret a la No Discriminació:

Tots som iguals davant la llei i tenen sense distinció, dret a igual protecció de la llei. Tots tenen dret a igual protecció contra tota discriminació que infringeixi aquesta declaració i contra tota provocació a tal discriminació."

- "La Carta dels Drets Fonamentals reconeix a l'article 21. No discriminació:

Es prohibeix tota discriminació, i en particular l'exercida per raó de sexe, raça, color, orígens ètnics o socials, característiques genètiques, llengües, religió o conviccions, opinions polítiques o de qualsevol altre tipus, pertinença a una minoria nacional, patrimoni, naixement, discapacitat, edat o orientació sexual.

Un cop llegits els drets, es pregunta al professorat com s'estan treballant aquests drets al centre educatiu, si han realitzat alguna activitat o tenen previst fer-ho en relació a aquests drets.

Un cop el professorat relata les activitats o projectes on treballaran aquests drets, les educadores d'Akwaba expliquen la següent proposta, que fa èmfasi en la vulneració o respecte cap al dret esmentats.

2. CONTRASTOS (40')

2a. Investiguem el centre educatiu (40')

De la mateixa manera que l'alumnat investiga el centre educatiu durant el Mòdul 6a (pàg. 114), proposem al professorat que dugui a terme la mateixa proposta.

Aquesta investigació la faran seguint el mateix criteri de targetes i colors segons el que els transmet a elles, com a persones docents i com a equip docent. És important que totes les persones participants de l'activitat puguin expressar les seves sensacions i opinions encara en algun cas siguin contraposades o minoritàries.

Aquesta investigació serà útil tant al professorat per revisar quins espais respecten el dret a la no discriminació i el dret al medi ambient sa des de la seva pròpia perspectiva però també de la resta de l'equip docent.

Un cop el professorat duu a terme aquesta investigació els resultats extrets es comparteixen en aquest mateix espai i posteriorment es faran servir a l'espai mixt, espai on es podran comparar les investigacions del professorat i l'alumnat, veure punts de coincidència i les diferències i també es podran valorar les propostes de millora i les vies per aconseguir-les, així com corresponsabilitzar-se perquè es duguin a terme.

3. AVALUACIÓ (10')

3a. Avaluació (10')

Per tal de fer el tancament de la sessió de l'Espai de Reflexió amb el professorat es demanarà que apuntin en un post-it:

- Una emoció que hagin sentit durant el desenvolupament dels espais o durant la implementació del projecte *Fem Eco: connectem el gènere i el medi ambient a l'escola i al món*.
- Quelcom que hagin descobert a través dels continguts o dinàmiques realitzades durant aquestes sessions.
- Algun recurs que hagin trobat útil per utilitzar a l'aula o en la seva pràctica docent.

Per finalitzar es lliure al professorat el punt 5 del marc conceptual "*Algunes recomanacions pedagògiques des de l'ecofeminisme*".

BLOC DE PRIMÀRIA

MÒDUL 1

DURADA 2H A L'EXTERIOR

Natura i cultura, quines són les seves connexions?

Presentem la campanya "Fem Eco: connectem el gènere i el medi ambient a l'escola i al món", i ho fem fora de l'aula. Per introduir el conceptes que es tractaran durant la campanya demanem a l'alumnat que defineixi que entenen elles per natura i quina seria la seva definició de cultura. A l'hora de crear definicions conjuntes a partir de les pròpies es posarà en debat diverses visions i se n'aportaran de noves. Tot seguit proposem la realització d'un camí sensorial, un exercici que té com a protagonistes els nostres sentits. Analitzem l'entorn i, a través del record, el recorregut que hem fet des de llevar-nos fins al moment actual. Identifiquem els elements naturals amb els que hem interaccionat i quins d'aquests són necessaris per la vida. Així ens identifiquem com a éssers eco-depenents i, posant èmfasi en que necessitem d'altres persones per viure, també ens identifiquem com a persones interdependents. Per acabar coneixem el Dret al medi ambient sa i pensem quines problemàtiques ens impedeixen garantir aquest dret a la nostra comunitat.

IDEA FORÇA

Som éssers socials i biològics, i per tant sociodependents i interdependents.

CONCEPTES CLAU

Natura, cultura, ecodpendència, interdependència, dret al medi ambient sa.

COMPETÈNCIES CURRICULARS

Valoració dels diferents elements que configuren el medi ambient, el territori proper i llunyà, i la naturalesa.

OBJECTIUS

- Ampliar el concepte de natura i veure la capacitat que tenim en transformar les nostres relacions amb aquesta.
- Entendre'ns com a éssers ecodpenents i interdependents per posar el valor les cures cap a les persones i cap al medi ambient.

DINÀMICA

PRIMERA PART

Activació de coneixements previs (50')

Presentació del grup. Dinàmica de coneixença inicial.

Presentació de la campanya. Petita exposició de la intencionalitat de la campanya i els seus objectius.

Natura i cultura: definim-les. Pluja d'idees i posada en comú sobre aquests dos conceptes i exposició de la pròpia cultura. Treball individual, en petit i gran grup.

SEGONA PART

Contrastos (50')

Camí sensorial: com ens relacionem amb la natura? Aprofitant l'espai exterior i seguint les indicacions de l'educadora s'entra en contacte amb el que ens envolta amb l'ajuda de tots els sentits.

Ecodpendència: depenem de la natura? Identificació dels elements essencials per a la supervivència posant-ho en relació amb el que es valora a la nostra societat.

TERCERA PART

Avaluació (20')

Qüestió de drets. Identificació de les temàtiques de la campanya en relació als drets humans (medi ambient sa, no discriminació) i exposició de les problemàtiques que detectem a l'entorn proper.

MATERIAL EDUCADORA

Cartell "Fem Eco" imprès, Full "Dret al medi ambient sa" imprès, Annex 1, 2 i 3 impresos, diversos guixos de colors.

REQUISITS TÈCNICS

Espai a l'aire lliure i, en la mesura del possible, tranquil i que ens permeti desplaçar-nos-hi.

Cap requisit tecnològic.

1. ACTIVACIÓ DELS CONEIXEMENTS PREVIS (50')

ARRIBADA AL CENTRE EDUCATIU

A través de les reunions prèvies s'ha establert que aquesta primera sessió es realitza fora de l'aula i, per tant, la professora que acompanya al grup n'és coneixedora. Així doncs a l'arribar al centre educatiu, i abans de fer cap presentació, es demana que l'alumnat porti una carpeta (o algun suport rígid on poder escriure) i un bolígraf. Després d'aquestes indicacions tot el grup es dirigeix cap a l'espai exterior escollit.

1a. Presentació del grup (10')

Nota: en cas que l'educadora no conegui el grup es recomana fer una dinàmica de coneixença inicial.

Per fer aquesta dinàmica hi hauria l'opció que s'introdís a la mateixa conceptes de la campanya que es poguessin utilitzar segons els gustos o interessos de cada persona. Es podrien utilitzar temàtiques relacionades amb la natura (o els paisatges, per tenir un element més fàcil d'utilitzar), els feminismes o les cures.

Al ser una activitat molt inicial i no haver tractat conceptes de la campanya nosaltres proposem fer una "roda de noms" on cadascuna, a part del seu nom, afegeixi un lloc on hagi estat que li agradi, ja sigui a la ciutat on viu o ha viscut anteriorment, a algun lloc que hagi visitat: el mar o costa, parcs, muntanya, prats, camins, parts de la ciutat... Pot ser qualsevol lloc del món on hagin estat i que els agradaria compartir, però estaria bé concretar el lloc (no dir llocs genèrics com el nom d'un ciutat, poble o regió, concretar quin lloc d'aquesta ciutat poble o regió és la que ha agradat).

* Tot i això, si l'educadora considera alguna altra proposta de presentació que treballi també els eixos de la campanya es pot introduir.

1b. Presentació de la campanya (10')

Un cop fetes les presentacions, l'educadora pot explicar que compartirà diverses sessions durant les properes setmanes amb el grup. Com ja s'ha explicat breument què és Akwaba, es comenta que es durà a terme la campanya "Fem Eco: connectem el gènere i medi ambient a l'escola i al món".

S'ensenya el cartell de la campanya (sense entrar a comentar-lo) i s'esmenta que durant les properes sessions es parlarà sobre qüestions relacionades amb el gènere i el medi ambient (també sense entrar en debat).

1c. Natura i cultura: definim-les (30')

DINÀMICA

Es presenta que al mòdul actual es parlarà sobre la natura i la cultura. Per començar, caldrà definir aquests conceptes, intentarem compartir opinions per veure quines idees tenim sobre aquestes dues paraules. Per realitzar aquesta activitat l'alumnat podrà omplir l'Annex 1.

CULTURA

Així doncs, l'educadora pregunta:

- Alguna persona pot fer una definició sobre cultura?
- Un cop l'alumnat suggereixi diverses definicions es llegirà la definició que apareix al diccionari: "Conjunt de tradicions (literàries, historicosocials i científiques) i de formes de vida (materials i espirituals) d'un poble, d'una societat o de tota la humanitat".
- No s'entra en debat sobre la definició que s'acaba de llegir, ja que es farà a través del proper exercici.

A continuació, es demana el següent exercici individual:

- Cada persona ha d'elaborar una definició de quina és la seva cultura (com a individu). Es pot recalcar que no s'està demanant una definició genèrica sobre el concepte (com la del diccionari) sinó una de la pròpia cultura.

Es demana a l'alumnat que elabori grups de 6 alumnes aproximadament. S'encomana la següent tasca a tots els grups:

- Un cop cadascú ha elaborat la seva pròpia definició, imagineu que heu d'explicar a algú que no us coneix de res quina és la vostra cultura com a grup (entenen el grup com aquelles 6 persones). Aquesta definició la podeu escriure (redacció o amb idees) a un núvol que es dibuixi al terra (amb guixos de colors) i així tothom la podrà veure. Fem fotografies per recollir el contingut d'aquests dibuixos grupals.

Un cop fetes les definicions per cada grup es llegeixen. Es formulen les següents preguntes:

- Què us semblen les definicions que s'han fet?
- S'assemblen les diferents definicions que s'han fet?
- Heu esborrat elements culturals "individuals" al crear la "cultura de grup"?
- Creieu que les definicions sobre cultura que s'han elaborat corresponen a la "cultura catalana"?
- La "cultura catalana" és la mateixa avui que fa un segle?

NATURA

En segon lloc es realitza una activitat similar amb el concepte natura.

Mantenint els grups es llegeix la definició de "natura": "Conjunt de la realitat existent, entès com a unitat i com a dotat de lleis pròpies i sovint contraposat al que és anomenat sobrenatural i transcendent".

Al ser una definició àmplia (i a priori poc entenedora) suggerim a l'alumnat la següent tasca:

- Que cada grup creï la seva pròpia definició sobre natura i en posi exemples. Aquesta definició l'escriu cadascú al seu full però també es recull, com a l'anterior punt a un núvol que es dibuixi al terra (amb guixos de colors) i així tothom la podrà veure. Fem fotografies per recollir el contingut d'aquests dibuixos grupals.

Un cop cada grup té la seva definició es llegeixen de manera conjunta i es formulen un seguit de preguntes:

- L'espai on estem ara és natura? I la vostra aula és natura? Per què?
- De la mateixa manera que amb el concepte anterior (cultura) hem observat com no és estàtic, sinó que es transforma, també ho és aquest?
- Tothom ha interpretat sempre igual la natura?
- Totes les societats l'han interpretat de la mateixa manera?
- Quina concepció de la natura predomina avui en dia? Es pot canviar? Com?

Tenir en compte si durant les definicions de natura i cultura (tant individuals com grupals) s'ha esmentat el gènere. En cas que sí que s'hagi fet, ho podem valorar positivament i aprofundir-hi. En cas que no s'hagi fet podem destacar que el gènere travessa tant la nostra cultura com la natura, que som éssers vius que ens relacionem i molts cops el gènere marca aquestes relacions de poder i això provoca desigualtats. El sistema (i la cultura) en el que estem inserides, al que pertanyem, menysprea les cures cap a les persones i les cures al medi ambient, a la natura, no es valoren. Qui normalment realitza aquestes accions de cura són les dones, que veuen les seves accions, el seu treball menys valorat.

CONTINGUTS PER A L'EDUCADORA

Amb les preguntes plantejades es volen destacar alguns aspectes. En primer lloc es vol fer èmfasi en el "perill" de suprimir elements culturals propis a l'hora de fer definicions sobre la cultura d'un grup de persones (quan a l'hora de fer definicions de grup han obviat definicions individuals). Com més àmplies i més diversitat tinguin en compte aquestes definicions a més persones inclouran.

A través de les respostes sobre si la cultura catalana és la mateixa ara que fa segles s'intenta fer èmfasi en el caràcter dinàmic de la cultura, que no és sempre la mateixa, aquesta es transforma.

En funció del grup, es pot reforçar l'existència d'altres cosmovisions (tant culturals com també a l'hora de concebre la natura, i aquestes cosmovisions també són dinàmiques) o es pot parlar sobre el concepte de cultura catalana, contemplant que altres expressions culturals que majoritàriament no s'estan considerant com a expressions culturals catalanes sí que ho són (balls urbans de les places dels nostres barris, maneres de comunicar-se entre joves, formes de vestir, creacions culturals, tradicions o costums que realitzen persones migrades a Catalunya...). Amb aquesta visió més àmplia de la cultura d'un lloc més persones s'hi podran identificar.

Tot i que potser no considerem que tota l'aula sigui natura, cal prendre consciència que moltes de les coses que ens envolten estan fabricades de béns naturals i, per tant, han estat o són natura.

Si el concepte de natura es transforma canvia la manera d'entendre, i potser pot canviar també la manera en la que ens hi relacionem. Es pot esmentar l'experiència de Fridays4Future com a joves que volen provocar aquesta transformació.

A través d'aquestes preguntes es vol fer reflexionar sobre les diverses concepcions (o cosmovisions) de la natura. Es pot parlar que des d'algunes perspectives es contempla a la natura com un tot del qual nosaltres, les persones humanes, també en formem part, i que per tant no s'ha d'intentar dominar sinó conviure-hi, canviar la manera de relacionar-nos-hi. A partir d'aquesta introducció es pot contraposar la visió occidental (científica positivista) que tracta de comprendre-la per dominar-la, veient-la com si fos una màquina i que, un cop descobert el mecanisme, el funcionament, es pot modificar o fer servir per obtenir allò que volem.

També es pot introduir (sense entrar-hi) en com aquestes perspectives de "dominació sobre la natura" s'han imposat a d'altres. El sistema hegemònic genera relacions de poder que provoquen diferents eixos de desigualtat on alguns grups o col·lectius de persones poden gaudir o aprofitar-se més de la natura que d'altres. En això s'aprofundirà en els propers mòduls.

En aquesta activitat cal també introduir com a través de la cultura nosaltres manifestem certs hàbits, certes accions que repetim dia a dia i "normalitzem". Així doncs, pot ser que una cultura promogui que les persones ens adaptem al medi o que adaptem el medi segons els nostres interessos (repetint la idea d'intentar dominar la natura), i això es manifesta a través dels nostres hàbits.

2. CONTRASTOS (50')

2a. Camí sensorial: com ens relacionem amb la natura? (30')

Es comunica a l'alumnat que en aquest exercici és necessari estar en calma i respectar l'espai i activitat que fa cadascú, intentar no molestar a la resta de persones perquè tothom pugui fer l'activitat correctament.

S'explica que l'exercici consisteix en un camí sensorial, els nostres sentits seran els protagonistes.

L'alumnat passa a realitzar l'exercici seguint les pautes de la fitxa (Annex 2) i les indicacions de l'educadora.

Com a "escalfament" tothom para atenció doncs a què és allò que estan escoltant ara mateix, què oloren, què poden tocar al seu entorn, si han menjat o tenen encara el gust d'alguna cosa, què veuen al seu entorn. Per tal de facilitar aquesta connexió amb els sentits l'educadora pot formular les següents preguntes:

- Si feu un recorregut per l'espai on et trobes, que olores ara mateix? Quines olors detectes?
- Recorrent també aquest espai, quines textures hi ha? Són totes iguals? Si trepitges el terra és tot igual? Queden els mateixos materials a la teva sabata? Notes alguna temperatura?
- Ara mateix tens algun gust? Has menjat alguna cosa que t'hagi deixat algun gust?
- Què veus ara mateix al teu entorn? Què destaca o predomina i quins detalls veus?
- Si ara mateix tanques els ulls una estona, què escoltes? Pots distingir diferents sons? Quins? Pots repetir aquesta activitat en diversos punts del lloc on et trobes.

Alumnes de 5è de l'Escola Cèsar August de Tarragona fent el camí sensorial

Un cop realitzada aquesta part de l'exercici es passa a la segona. Per tal d'aprofundir en l'exercici l'educadora pot anar donant suport també a l'alumnat a través de preguntes que estimulin el seus records.

- Què has olorat des de que t'has llevat? Quines olors recordes? Indiqueu tantes com recordeu.
- Què has tocat des de que t'has llevat? Què has trepitjat? Has sentit alguna temperatura? Quines textures o sensacions?
- Quins gustos has sentit des de que t'has llevat fins ara (coses que has menjat o ingerit o potser a causa d'olors també)
- Què has vist des de que t'has llevat fins ara? Si haguessis de resumir el que has vist, diferents coses que has vist des de que t'has llevat, que podries esmentar?
- Intenteu recordar què heu escoltat des de que t'has llevat fins ara i indiqueu els diferents sons i sorolls.

Es pot preguntar: si han menjat, begut o ingerit alguna cosa, si han fet servir alguna aixeta, si ha plogut o han tingut fred o calor al sortir de casa, si han escoltat persones o animals, si han escoltat vehicles o transports, si han distingit olors de casa, dels carrer o de l'escola...

Un cop l'alumnat ha omplert la fitxa (Annex 2) es demana que en els grups fets per l'activitat anterior comparin les seves respostes, vegin que coincideix i quines diferències hi ha. Podem destacar que, en aquest cas, ens serà útil la diversitat de respostes, que serà positiu.

A continuació, cada grup explica els resultats d'un sentit. Entenem que altres grups tindran altres respostes, però més endavant les podran treballar. Fet aquest breu repàs, es demana a l'alumnat que dels seus fulls identifiqui què són elements naturals (d'allò que han anotat).

Un cop realitzada aquesta identificació, es llisten les següents preguntes:

- Quan ens relacionem amb la natura? Només quan anem d'excursió a algun espai (muntanya, platja) o també en altres moments del nostre dia a dia?
- Hem consumit algun recurs natural des que ens hem llevat fins ara (energia elèctrica, aigua, aliments, aire...)?

CONTINGUTS PER A LA REFLEXIÓ

L'objectiu d'aquesta activitat a part de seguir ampliant la concepció sobre natura és també l'anàlisi (posar el focus) sobre la nostra relació amb la resta de natura o elements naturals. Si analitzem allò que hem fet o hem tingut al nostre voltant des que ens hem llevat veurem que la natura està present al llarg del nostre dia a dia o almenys elements que venen de la natura. Algunes accions que normalitzem del nostre dia a dia (i que es podrien considerar culturals) es transformen en hàbits, i és a través d'aquests hàbits que ens relacionem amb la natura. La cultura predominant imposa (o facilita) un tipus de relacions amb la natura, un tipus d'hàbits, però transformant aquests hàbits podem transformar també la nostra manera de relacionar-nos amb la natura.

2b. Ecodependència: depenem de la natura? (20')

DINÀMICA

Amb els resultats de la dinàmica anterior demanem als grups que facin un recull de quins són els elements naturals identificats que són necessaris per viure.

Fent aquest llistat poden situar a l'inici aquells elements més essencials per la vida i cap al final els que menys, establint doncs un ordre de més a menys necessari.

Un cop tots els grups han elaborat aquest llistat, es comparteix i es realitzen les següents preguntes per generar debat:

- Som **éssers dependents**? De qui/què depenem?
- Depenem de la **natura**? Perquè?
- Depenem d'altres **persones**? Necessitem que ens cuidin? Qui acostuma a **cuidar**?

En aquesta pregunta es pot fer èmfasi en quines tasques assumeixen les **dones** i si estan **valorades** o no. Es pot mencionar com les tasques reproductives, les tasques de cures, són **invisibilitzades** i **menyspreades** i com a conseqüència

sovint són treballs **no remunerats** o feines amb **poc reconeixement social** i remunerats molt precàriament (personal de neteja, infermeria, treballadores en residències d'avis...).

- Algú que ha "triomfat a la vida" és una persona autònoma, independent i que pot sostenir-se per si mateixa o és algú que requereix que el cuidin, que cuida a persones properes o familiars, que cuida del seu entorn natural? Quin model d'èxit predomina?

En aquesta última pregunta es pot preguntar per persones que elles creguin que han triomfat a la vida (valorant quantes d'aquestes no són homes) i si, igual que s'ha visibilitat el seu triomf s'han visibilitat també les persones que l'han ajudat a aconseguir fites.

- Si alguns recursos són necessaris per viure per què hi ha gent (majoritàriament dones) que no hi poden accedir?

CONTINGUTS PER A LA REFLEXIÓ

A través del debat es vol potenciar que ens adonem que com a éssers humans som éssers socials i, a la vegada, éssers biològics. Per tant, som éssers humans encarnats en cossos vulnerables, sociodependents i ecodependents. Per desenvolupar les nostres vides depenem d'altres éssers humans i de la natura per poder fer ús d'aliments, materials i serveis. Aquest èmfasi en la interdependència xoca frontalment amb la lògica neoliberal capitalista hegemònica (el que aquí preguntem com a "model d'èxit/triòmfar a la vida"), model que ens fa creure que les persones som independents, autònomes i que ens podem sostenir per nosaltres mateixes. Vegeu els apartats dependència i interdependència al marc conceptual i les cites a Yayo Herrero (2013) "*Miradas ecofeministas para transitar a un mundo justo y sostenible*".

Des de que naixem l'ésser humà està marcat per la necessitat de vincular-se per tal de poder sobreviure (vinde matern) i esdevé dependent en tant que és humà. Aquesta dependència no desapareix sinó que va adquirint altres formes (dependència de grup, de recursos per satisfer les seves necessitats bàsiques...). Negar aquesta naturalesa dependent ens fa desarrelar-nos dels altres i del medi natural en el qual vivim. (Font: Butler, J. (2001). *Mecanismos psíquicos del poder: teorías sobre la sujeción*. Madrid: Cátedra).

3. AVALUACIÓ (20')

3a. Qüestió de drets (20')

Per iniciar aquest exercici aprofitem la última pregunta formulada:

Si alguns recursos són necessaris per viure, per què hi ha gent (majoritàriament dones) que no hi poden accedir?

Amb aquesta pregunta es farà palès que algunes persones no poden accedir a recursos naturals com tampoc a un medi ambient sa.

- Aquest accés a recursos naturals o al medi ambient hauria de ser un dret?
- Algú coneix que són els Drets Humans?
- Algú sap si existeix algun Dret Humà relacionat amb el medi ambient? En cas que no, com us imagineu que és o hauria de ser aquest dret?

Un cop obtingudes les respostes, es presenta el "Dret al medi ambient sa". Es pot esmentar que en la primera Declaració Universal dels Drets Humans (1948) encara no existia aquest dret, ja que en aquella època la consciència sobre el problema ecològic no estava tant estesa. Tot i això, el 2007 es publica la Declaració dels Drets Humans Emergents, actualitzant amb preocupacions de la societat internacional actual, on sí que s'inclou aquest dret.

Així doncs, es demana a alguna voluntària que llegeixi aquest dret:

"La Declaració dels Drets Humans Emergents reconeix en l'article 3 el següent dret:

El dret de tot ésser humà i dels pobles en què s'integrin a viure en un medi ambient sa, equilibrat i segur, a gaudir de la biodiversitat present en el món i a defensar la sostenibilitat i la continuïtat dels seu entorn per a les futures generacions."

Es demana a l'alumnat que, a partir del recorregut sensorial i la identificació d'elements naturals en el seu entorn, responguin a la pregunta: Quins són els principals problemes mediambientals a la teva comunitat? Quines problemàtiques impedeixen garantir el "Dret al medi ambient sa"?

Cada grup ha d'elaborar un llistat d'aquestes problemàtiques (a l'Annex 3) i relacionar-les amb el seu entorn.

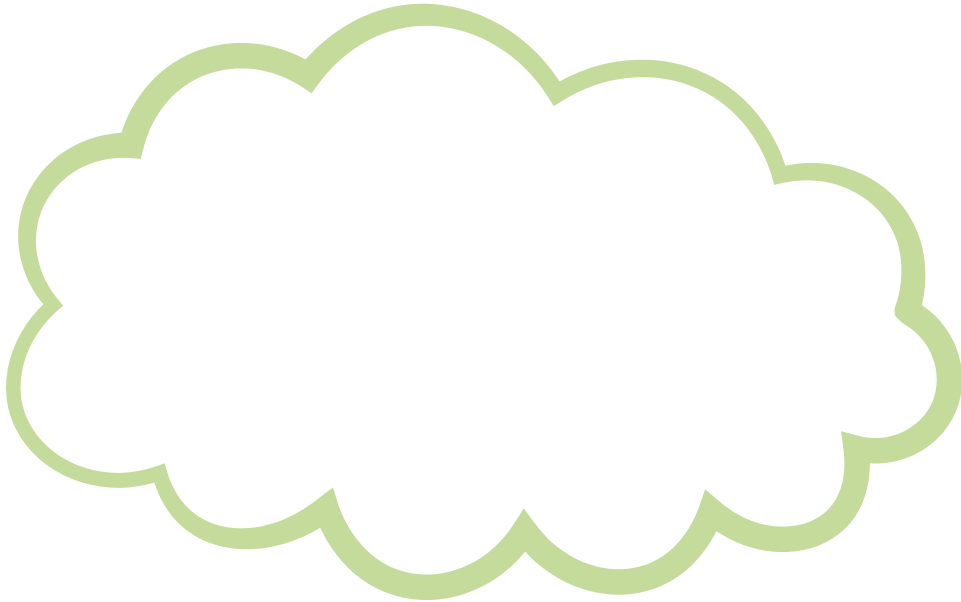
ANNEX 1

Definim Natura i Cultura

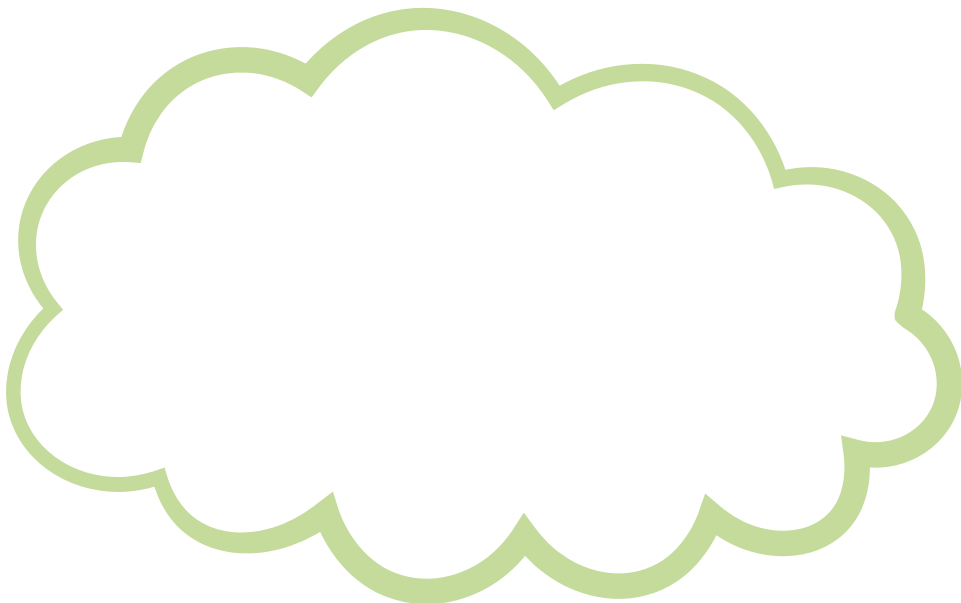
NOM:

GRUP:

Quina és la teva cultura?

Què és la natura?

ANNEX 2

Recollim allò que sentim

Tenint en compte el 5 sentits (olfacte, vista, gust, tacte i oïda) fes un recorregut per l'espai on et trobes: què olores, veus, quin gust tens ara mateix, què toques i què escoltes ara mateix?

Seguint parant atenció en els 5 sentits, quin record tens des que t'has llevat? (què has olorat, què has tocat, què has vist, què has escoltat i quins gustos has tingut?)

BLOC DE PRIMÀRIA

MÒDUL 2

DURADA 2H A L'AULA

Vulneracions al medi i a les persones

Durant el desenvolupament d'aquest mòdul es tractarà d'apropar aquelles causes estructurals que generen vulneracions al medi ambient i a les persones, que contribueixen a deteriorar espais naturals, contaminar-los o que aprofundeixen en les desigualtats i les relacions de poder entre les persones. Es començarà per fer una anàlisi senzilla sobre que es prioritza a les economies en les quals vivim, i quines tasques estan més invisibilitzades i poc valorades i qui les realitza. Es farà una pinzellada sobre la relació del colonialisme amb els conflictes socioecològics actuals. Tot seguit es posaran exemples d'aquests conflictes socioecològics que permetran a l'alumnat entendre quines conseqüències comporta cada tipus de vulneració. Per finalitzar aquest mòdul es realitza un exercici que reflexiona i mostra de manera gràfica les desigualtats a l'hora d'accedir a recursos (no només naturals) i es posa un exemple real a través d'un document audiovisual.

IDEA FORÇA

Al món existeixen vulneracions al medi i a les persones i aquestes tenen conseqüències emocionals i en l'accés a recursos naturals, econòmics, culturals, entre d'altres.

CONCEPTES CLAU

Posar la vida al centre, impacte ambiental, colonialisme, neocolonialisme, vulneracions al medi i a les persones, feminització de la pobresa, accés a recursos naturals i al medi ambient sa.

COMPETÈNCIES CURRICULARS

Reflexió crítica sobre les causes i conseqüències dels diferents problemes mediambientals degut a l'impacte de l'activitat humana tant de l'entorn proper com de l'entorn llunyà.

OBJECTIUS

Conèixer i comprendre les causes estructurals que generen les vulneracions del medi i les persones i les conseqüències emocionals de les pràctiques discriminatòries: de racisme, el sexisme, l'aporofòbia, l'adultocentrisme i les explotacions de recursos naturals en l'entorn proper i la quotidianitat (família, escola, barri i món).

DINÀMICA

PRIMERA PART

Activació de coneixements previs (55')

Les targetes i les economies. Anàlisi d'activitats econòmiques segons diferents criteris i la divisió sexual del treball.

Colonialisme: passat i present. Breu recull sobre les relacions colonials dels últims segles amb els conflictes mediambientals actuals.

SEGONA PART

Contrastos (40')

L'efecte dominó en les vulneracions al medi ambient i a les persones.

Anàlisi de les conseqüències de conflictes mediambientals en diferents esferes de la vida.

TERCERA PART

Avaluació (25')

Accés a recursos naturals i al medi ambient sa. Activitat de rol on l'alumnat es posa al lloc de diverses persones amb un accés molt diferent a recursos naturals i al medi ambient.

MATERIAL EDUCADORA

Annexos impresos, PowerPoint amb les imatges per projectar.

REQUISITS TÈCNICS

Aula polivalent i amb espai per treballar per grups i poder-se moure per l'espai.

1. ACTIVACIÓ DELS CONEIXEMENTS PREVIS (55')

1a. Les targetes i les economies (35')

Amb aquesta dinàmica busquem que l'alumnat reflexioni sobre la necessitat de canviar de paradigma, d'observar el món i definir les prioritats col·lectives des d'un altre prisma. Per altra banda, l'activitat també busca donar visibilitat al paper que tenen els homes i les dones en l'actual sistema econòmic.

DINÀMICA

L'alumnat es dividirà en tres grups iguals. Cada un dels grups disposarà d'un seguit de fitxes (veure Annex 1). Els tres grups **tindran les mateixes fitxes**, on apareixen diverses activitats econòmiques. A cada un dels grups es dóna una indicació diferent (A, B o C) però **l'alumnat participant desconeix els criteris d'ordenació dels altres grups**, no els saben (poden pressuposar que és la mateixa).

Les **indicacions** que es donen són:

A. Ordenar les targetes segons aquelles activitats **més productives**, que generen més diners (a la part **superior**), a aquelles que en generen menys, les **menys productives** (a la part **inferior**).

B. Ordenar les targetes segons aquelles que generen **més impacte ambiental**, aquelles contribueixen menys a la sostenibilitat del planeta (part **superior**), a aquelles que en generen **menys impacte ambiental** (part **inferior**).

C. Ordenar les targetes segons aquelles que són **més necessàries per** -el manteniment de- **la vida** (part superior) a aquelles que són **menys necessàries** (part inferior).

* Si tenen dubtes sobre alguna de les targetes s'ha de considerar el criteri de "així ho fa la majoria de gent".

Un cop ordenades es demana als grups que posin les targetes de forma paral·lela per poder comparar-les.

- Es pregunta si segueixen el mateix ordre i es demana a participants de cada grup que expliquin quin criteri havien rebut.
- Cada grup explica breument els debats que han tingut.

Es formulen preguntes:

- Quines diferències veieu en les classificacions que s'han fet?
- Per què creieu que existeix tanta diferència?
- Què provoca que unes activitats es valorin més des d'un punt de vista econòmic i les que necessitem per viure o per conservar el medi ambient siguin unes altres?

Es demana a cada grup que se centri un altre cop en el seu joc de targetes i, sense moure-les d'on es troben, realitzin la següent activitat:

- Les activitats de les targetes que creguin que estan **realitzades majoritàriament per homes** les deixen en posició **horitzontal**.
- Les activitats de les targetes que creguin que estan **realitzades majoritàriament per dones** les col·loquen en posició **vertical**.

- Les activitats de les targetes que creguin que estan **realitzades tant per homes com per dones** les col·loquin en posició **inclinada/diagonal**.

Tornant al gran grup es demana un últim recull de comentaris sobre allò que observin:

- Qui realitza les activitats més importants per tenir cura de la vida?
- Creieu que es valora i/o es remunera aquest treball?
- Quines conseqüències provoquen aquestes desigualtats econòmiques?

Aquesta activitat és una adaptació d'una dinàmica elaborada per Marta Pascual Rodríguez (activista d'Ecologistes en Acció (i membre de la Comissió d'Ecofeminismes) i professora d'Intervenció Sociocomunitària.

CONTINGUTS PER A L'EDUCADORA

El sistema econòmic en el que vivim s'organitza en contra de la vida, i aquest fet s'evidencia si observem aquesta relació: les produccions més destructives social i ambientalment són les que més valora el mercat i estan lligades a activitats masculinitzades (negocis de l'automòbil, de la guerra, de l'energia nuclear, les substàncies químiques o grans obres públiques). En canvi les activitats més sostenibles i més necessàries tenen escàs o gens de valor monetari i estan lligades a activitats més feminitzades (acompanyament, criança, educació, agroecologia, salut...).

* Text extret de La Vida al centre: veus i relats ecofeministes, de la Yayo Herrero, Marta Pascual i María González Reyes.

1b. Colonialisme: passat i present (20')

A través de mapes de diverses èpoques es pot representar la realitat colonial d'Europa sobre diversos territoris.

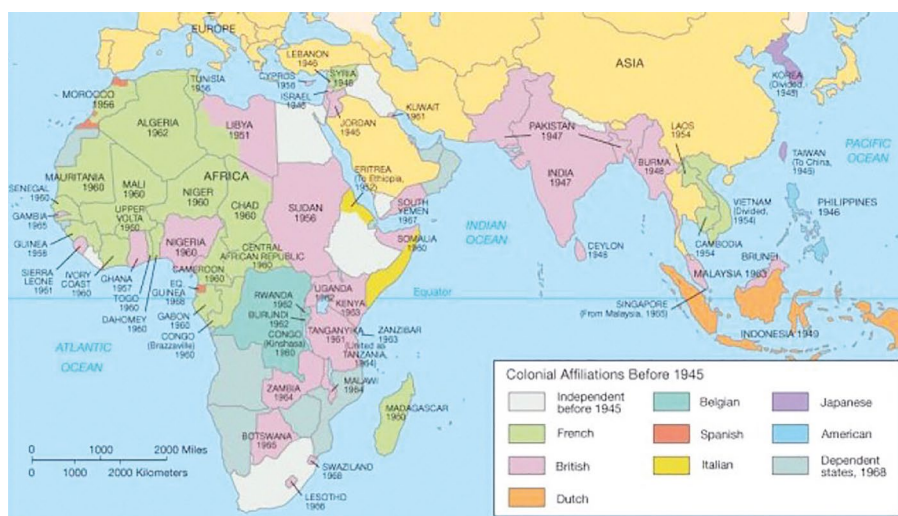
Aquest passat colonial no s'ha superat i a dia d'avui es manté un neocolonialisme a través d'empreses que extreuen diversos recursos naturals d'antigues colònies (o noves colònies de països en expansió –Xina, per exemple). Les desigualtats nord-sud i l'empobriment d'aquests països generen un empitjorament en les condicions de vida de les persones que habiten aquests territoris, i més particularment a les dones.

- Sabeu què són les colònies?
Quins països tenien colònies?
On?
- Actualment segueixen existint colònies?
- Veieu alguna relació entre els conflictes socioecològics i les antigues colònies?

Si es vol aprofundir:

- Com el colonialisme va afectar a la vida de les persones de les colònies? I a la natura?
- I ara? Com el colonialisme afecta a la vida de les persones? I a la natura?
- Creieu que les dones estan més o menys afectades que els homes?

Com hem passat de colonialisme a neocolonialisme? Les antigues anomenades colònies, ara han passat a dir-se països en vies de desenvolupament. És a dir, després d'haver imposat el sistema capitalista en diverses regions del món, els països desenvolupats creen la necessitat als països del sud (els del sud han de recórrer al nord per processar els materials que ells tenen). S'ha produït un canvi: abans era dominació militar i ara és dominació econòmica. Aquestes actualment continuen sent explotades pels països del Nord i encara se'ls expropien tant recursos naturals com mà d'obra barata.

Colònies abans de 1945

Captura del mapa Ejaltas (conflictes mediambientals)

Colònies europees durant el S.XVI-XVII

2. CONTRASTOS (40')

2a. L'efecte dominó en les vulneracions al medi ambient i a les persones (40')

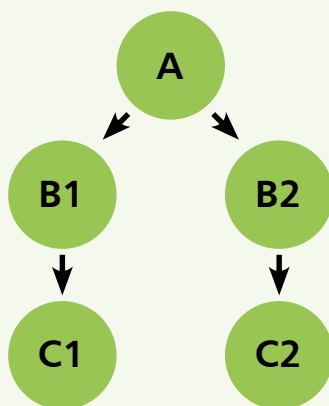
Aquesta activitat serveix per presentar possibles conseqüències d'allò treballant fins ara, com les noves formes de colonialisme i de discriminar al medi ambient i a les persones pot repercutir en diferents situacions.

DINÀMICA

1a part

L'exercici que es demana a l'alumnat és fer una ordenació de les diferents cartes (o fitxes de dominó, si es vol seguir el paral·lelisme) en ordre cronològic, quina és la cronologia que creu que podrien seguir els fets.

Per dur a terme aquest exercici s'elaboren 3 grups, i cada grup disposarà dels 3 jocs de fitxes. Cada joc de fitxes té una situació inicial (A) i dos camins que es poden desencadenar (B1+C1 i B2+C2). El que demanem a l'alumnat és que ho ordeni de la següent manera:

* A l'Annex 2 trobareu la senyalització amb aquestes lletres i números per saber l'ordre. Un cop realitzada aquesta primera part de l'activitat, passem a la segona.

2a part

De la mateixa manera que han ordenat un seguit de conseqüències d'una situació inicial, ara se'ls presenta una situació inicial real i relativament propera geogràficament.

S'entrega un mapa a cada un dels 3 grups (2a part Annex 2) i es demana que dibuixin com creuen que podria quedar el mapa un cop desenvolupat el pla urbanístic planificat. Igual que a l'exercici anterior, han d'anomenar també les conseqüències que podria tenir aquest pla urbanístic a les vides de la gent que hi habita o en fa ús i també del medi ambient d'aquella zona.

CONTINGUT PER A L'EDUCADORA

La primera part de l'activitat s'ha creat a partir de l'informe d'Ecologistes en Acció «El IBEX 35 en guerra contra la vida: Transnacionales españolas y conflictos socioecológicos en América Latina, Un análisis ecofeminista» <https://www.ecologistasenaccion.org/wp-content/uploads/adjuntos-spip/pdf/informe-ibex35.pdf> i la xerrada <https://www.youtube.com/watch?v=qkqBu1tWB10> que es desprèn del mateix article.

En relació a aquest informe, el primer joc de cartes tracta la dimensió política, el segon joc de cartes la dimensió econòmica i el tercer la dimensió ecològica. Les imatges que hi apareixen són fotografies sobre projectes urbanístics, extractivistes o megainfraestructures d'arreu del món, inclosos conflictes socioecològics catalans (per si es vol esmentar).

Contingut pels grups de l'Hospitalet de Llobregat

El mapa que es presenta és la zona agrícola coneguda com «Cal Trabal», on hi situen les terres i els masos de Cal Trabal, Can Masover Nou i Ca l'Esquerrer, la única zona agrícola existent a l'Hospitalet. Aquesta zona actualment està amenaçada per una pla urbanística, el PDU Gran Via, que preveu construir en aquestes terres un enorme parc (urbanitzant-lo) així com també 26 gratacels. Diverses entitats i plataformes s'han organitzat per mostrar la seva oposició, i destaquen la plataforma «No Més Blocs» i «Un altre L'H és possible».

Un cop realitzats els dibuixos, es realitzen les següents preguntes:

- Creus que ara mateix hi ha biodiversitat en aquesta zona? Com afectaria a la biodiversitat si es construïssin els gratacels?
- Aquesta zona ara mateix consumeix electricitat? I si es fes el projecte?
- Qui viu ara mateix en aquesta zona? Qui hi viuria si es construeixen els hotels i les oficines? Heu pensat en els animals al respondre aquesta pregunta?
- Quin tipus de feina té la gent que hi treballa ara? Qui la fa? Quin tipus de feina tindria la gent que hi treballés? Qui faria aquestes feines?

Contingut pels grups de Tarragona

El mapa que es presenta és la zona on es vol urbanitzar el projecte conegut en un inici com «Barcelona World» i actualment gestionat per l'empresa «Hard Rock». Són uns terrenys situats a la zona propera al Port Aventura, entre Vila-seca i Salou, i on s'hi volen edificar dos hotels, un centre comercial i un casino. Per informació detallada consultar: https://ca.wikipedia.org/wiki/Hard_Rock_Entertainment_World

Un cop realitzats els dibuixos, es realitzen les següents preguntes:

- Creus que ara mateix hi ha biodiversitat en aquesta zona? Com afectaria a la biodiversitat si es construís el projecte de Barcelona World?
- Aquesta zona ara mateix consumeix electricitat? I si es fes el projecte?
- Qui viu ara mateix en aquesta zona? Qui hi viuria si es construeixen els hotels i les oficines? Heu pensat en els animals al respondre aquesta pregunta?
- Quin tipus de feina té la gent que hi treballa ara? Qui la fa? Quin tipus de feina tindria la gent que hi treballés? Qui faria aquestes feines?

Contingut per grups d'altres localitats

Per tal que l'alumnat conegui i treballi els conflictes mediambientals del seu entorn les educadores han de seleccionar el conflicte que considerin més adequat del "Mapa interactiu Crític: 101 conflictes ambientals de Catalunya" <https://www.elcritic.cat/dades/mapa-80-conflictes-ambientals-de-catalunya-70763> (podeu consultar l'explicació d'aquesta eina de mapatge a la pàg. 100 del Mòdul 5).

En aquest mapa podreu veure els conflictes de cada àmbit geogràfic i el sector al qual es corresponen (projectes urbanístics, d'infraestructures i energia, de contaminació, vessaments i residus, d'indústria i mineria i de manca de conservació).

Per altra banda, en grups de Barcelona recomanem utilitzar el mapa "*Quins impactes ambientals genera Barcelona al món?*" de l'Observatori del Deute en la Globalització <https://odg.cat/wp-content/uploads/2020/12/mapa-conflictos-final-1.pdf> o el mapa de BCNUEJ <http://www.bcnuej.org/video/#mapurbanjusticestruggles>

A part d'aquests materials, si es coneix alguna situació que pugui generar conflictes mediambientals o que hi hagin reivindicacions existents en el barri o entorn proper al centre educatiu es poden tractar aquestes.

Un cop seleccionat el conflicte cal recopilar-ne informació escrita i gràfica (al mapa apareixen les entitats denunciants) i preparar les preguntes.

Amb fotografies de l'espai es pot convidar a l'alumnat com s'imagina que afecta aquesta situació a l'entorn en el qual es desenvolupa (pot dibuixar tant el paisatge com fauna i flora, representant les seves idees).

Un cop realitzats els dibuixos cal elaborar preguntes en relació amb com afecta o afectaria aquell projecte a la zona. Recomanem fer preguntes relacionades amb la biodiversitat, el consum d'energia, els residus generats, les persones a qui s'empitjora les condicions de vida (analitzant també característiques socio-econòmiques), com es veurien afectades les dones que habiten en aquella zona, les seves feines, la seva seguretat, quina formació seria necessària per desenvolupar les feines generades pel projecte, quin tipus d'habitatges i formes de viure que es conserven o destrueixen... (per poder elaborar preguntes sobre les dimensions polítiques, econòmiques, ecològiques, culturals i corporals recomanem el document mencionat anteriorment "*El IBEX 35 en guerra contra la vida: Transnacionales españolas y conflictos socioecológicos en América Latina, Un análisis ecofeminista*").

3. AVALUACIÓ (25')

3a. Accés a recursos naturals i al medi ambient sa (25')

En aquesta activitat es vol reflexionar sobre quin accés a recursos naturals té cada persona i quina relació pot tenir aquest accés amb altres opressions estructurals.

DINÀMICA

Cada alumne/a té un paper (Annex 3) amb una descripció sobre la vida d'una persona i, individualment (és important no mirar a la resta ni parlar-ne), s'intenta imaginar com deu ser el dia a dia d'aquella persona:

- Ets una pagès/a que treballa unes terres on només s'hi produeix allò necessari per la teva família. Vius a la muntanya lluny de les ciutats. El que culls de la terra és l'únic aliment que tens, i depens molt del clima i de la collita de cada temporada.
- Ets un empresari que té una companyia amb diversos «ressorts» de camps de golf. La teva oficina està al camp de golf més gran de la teva empresa, menges cada dia del club i pots demanar allò que desitgis.
- Ets treballador/a d'una fàbrica que fabrica peces de telèfons mòbils. Amb el teu salari pots pagar el pis i les despeses i poca cosa més. Com que treballes 12h no tens temps per compartir amb els amics i amigues, gaudir de la família... No veus a gaire gent que no siguin companys/es de feina.
- Vius a una gran ciutat, treballes pel teu compte recollint ferralla que et trobes a les portes de les cases o a prop dels contenidors. Els diners que tens surten de vendre allò que reculls a una fàbrica de coure i alumini, on et paguen segons el pes d'allò que hagi recollit. Hi ha dies que guanyes prou per menjar i pagar el lloguer, però altres dies no vens suficient i no tens diners per poder comprar menjar, pagar l'aigua, la llum...
- Vius als afores d'una gran ciutat, a un poblat de cases autoconstruïdes (barraques, cases fetes a mà per les mateixes persones...). Allà on vius l'aire està molt contaminat del fum del carbó cremat. Treballes recollint les restes d'una mina de carbó, abans i després que comencin a treballar a la mina i mentre passen els camions i excavadores. Després portes el carbó que has recollit en sacs fins la ciutat perquè te'ls comprin.

A continuació la tallerista demana a l'alumnat que es col·loqui en una línia imaginària a l'aula. Si la frase que formula la tallerista es compleix amb la «seva persona», la del seu paper, fan una passa endavant, sinó es queden quietes. Les frases es llegeixen lentament i es deixa a l'alumnat que reflexioni sobre cada situació.

Fes una pas endavant si...:

- Tens accés a aigua potable a casa teva, obrint l'aixeta.
- Pots triar que menjaràs avui.
- Menges aliments de qualitat.
- Tens temps per estar amb amigues i família amb qui vols estar.
- L'aire que respires no està contaminat.
- A la teva feina cobres diners per gastar-te amb jocs, oci i altres aficions.
- Si et quedes sense feina cobraràs atur (et pagaran perquè has estat treballant amb contracte).
- Pots anar fàcilment a una biblioteca o hospital?

Com a resultat d'aquest exercici cada persona estarà situada en un punt diferent de l'aula, més endavant o més enrere. Es pot llegir cada «paper», aixecant la mà la resta de persones que tenien aquell paper i així podrem observar on se situen, si han fet alguna passa o no. Es poden formular també les següents preguntes:

- Què vol dir tenir accés a recursos (naturals però també de salut, culturals...)? Què pot afectar a que jo tingui accés a recursos?
- Creieu que vosaltres teniu accés als mateixos recursos que la resta de persones? Per què poden existir diferències?
- Quins dels «papers» creieu que genera més residus? Quin tipus de residus?

Com a document audiovisual útil en aquesta activitat es pot utilitzar fragments del capítol de: "El camí per anar a l'escola de la Chamda i la Boolgee, l'Índia" (original en francès: "Les chemins de l'école - Chanda et Boulgi, Inde" <https://www.surlechemindelecole.org/chanda-boulgie-et-les-enfants-de-jharia-en-inde/>). Del minut 11 al 16 s'observa com agafen el carbó, i del 5 al 7 com el porten a la ciutat. Cal tenir en compte que s'ha de preparar abans el vídeo ja que té anuncis. És en francès, però es pot anar observant i parlant sobre allò que es veuen, s'entén fàcilment el que està succeint al vídeo. Pot servir com a exemple del «paper» que tindria l'últim cas, que treballen amb els residus de la mina de carbó.

ANNEX 1

Les targetes i les economies

Comprar molts pisos per vendre'ls més cars

Cultivar a gran escala patates

Cuidar a persones malaltes

Fabricar cotxes de luxe

Cultiu ecològic de patates

Fabricar armes

Ajudar a resoldre conflictes

Missatgeria en bici

Cuidar a infants

Preparar menjar i netejar la casa

ANNEX 2.1

Fitxes de "l'efecte dominó en les vulneracions al medi ambient i a les persones"

A

Un grup d'homes blancs, adults, de classe alta i rics, són directius d'una empresa.

Aquests directius decideixen on, com i quan es fa un projecte que perjudica el medi ambient i les persones.

Quan aquests directius volen convèncer una comunitat (habitants d'una zona) amb qui voldran parlar?

Captura extreta de "El IBEX 35 en guerra contra la vida: Transnacionales españolas y conflictos socioecológicos en América Latina. Un análisis ecofeminista" d'Ecologistes en Acció <https://www.ecologistasenaccion.org/35721/ibex-35-guerra-la-vida/>

B1

Voldran negociar amb persones individuals, polítics de la ciutat, propietaris de la zona o persones amb càrrecs importants.

Fotografia d'ús lliure extreta de Flickr

B2

Voldran negociar amb tot tipus de persones d'aquella zona. Participaran de les assemblees, associacions de veïnes i organitzacions ecologistes del territori.

Fotografia d'ús lliure extreta de Flickr

C1

Com a conseqüència, un grup de persones amb càrrecs guanyen diners a canvi d'acceptar el projecte.

Fotografia d'ús lliure extreta de Pixabay

C2

Com a conseqüència es parla de què passaria amb el medi ambient i amb les persones si es fa el projecte. No es permet que es malmeti l'entorn natural i ecològic del territori ni que les persones vegin empitjorades les seves condicions de vida, costums i formes d'organització.

Fotografia d'ús lliure extreta de Flickr

ANNEX 2.2

Fitxes de "l'efecte dominó en les vulneracions al medi ambient i a les persones"

A

Una empresa arriba a un territori amb un gran projecte que vol construir una gran urbanització a espais naturals/que vol extraure recursos fòssils de sota terra/ que vol instal·lar una infraestructura (aeroport, parc eòlic, línies elèctriques, gasoductes o conductes de petroli...).

Fotografia d'ús lliure extreta de Pixabay

B1

La gent que habita al territori segueix tenint les mateixes dedicacions (pagesia, ramaderia, horts de subsistència, cura de familiars, neteja i manteniment dels espais domèstics i comuns...) i accés als recursos que formen el territori (rius d'on abastir-se d'aigua, boscos d'on obtenir la llenya com a combustible o d'on obtenir també aliment...).

Fotografia d'ús lliure extreta de Pixabay

B2

Els treballs canvien a causa del projecte.
Aquest projecte crea nous llocs de treball
que substitueixen els anteriors.

Fotografia d'ús lliure extreta de Pixabay

C1

Els costums, tradicions, formes de vida i cultura segueixen sent presents a la comunitat. Se segueix respectant i posant en valor la natura com a element que forma part de la vida i la cultura de la comunitat.

Fotografia d'ús lliure extreta de Pixabay

Captura extreta d'una colla de Ball Pagès a Buscastell, Eivissa
<http://ibiza.travel/ca/agenda/xacota-pagesa-es-broll-de-buscastell/>

Fotografia d'ús lliure extreta de Pixabay

C2

Els llocs de feina creats duren poc i desapareixen, i els llocs de feina que havien promès, sovint els ocupen persones amb estudis superiors provinents d'altres llocs. Les famílies viuen del salari que reben els homes adults que tenen feina (que són qui ocupa els pocs llocs de feina creats), i les dones perden l'autonomia.

Fotografia d'ús lliure extreta de Pixabay

ANNEX 2.3

Fitxes de "l'efecte dominó en les vulneracions al medi ambient i a les persones"

A

Arriba una empresa extractivista en un espai natural, apropiant-se dels recursos naturals d'aquell espai com ara un riu, (modificant-ne el cabal o contaminant-lo) boscos (talant arbres o privatitzant-lo amb tancats) o terres (construint carreteres, edificant, o fent una mina).

Fotografies d'ús lliure extreta de Pixabay

B1

A les dones i totes aquelles persones que feien ús d'aquests recursos naturals per les seves feines diàries (netejar roba al riu, aprovisionament d'aigua al riu, anar a buscar llenya al bosc o recollir-ne aliment, cultivar en horts de subsistència per a la comunitat, l'ús de terres de pastura...) se'ls nega la possibilitat de seguir realitzant aquestes labors.

Fotografia d'ús lliure extreta de Commons Wikipedia

Fotografia d'ús lliure extreta de Pixabay

B2

La gent de la zona afectada s'organitza (en assemblees de veïnes, organitzacions o plataformes ecologistes, organitzacions camperoles o pageses...) i fan pressió als polítics per tal que l'empresa no malmeti el medi ambient i a les persones.

Fotografia de l'activista assassinada Berta Cáceres extreta del web de l'organització feminista awid
<https://www.awid.org/es/noticias-y-an%C3%A1lisis/detras-del-asesinato-de-bertha-caceres-complicidad-empresarial>

Fotografia d'ús lliure extreta de Flickr

Fotografia de la plataforma veïnal ecologista
 "Ni un pam de terra"
<http://niunpamdeterra.cat/accions-contra-lexpansio-urbanistica-de-lare-eixample-sud/>

Fotografia d'ús lliure extreta de Flickr

C1

Les formes de vida han canviat, ara tothom necessita guanyar un sou i això converteix als homes en proveïdors (ells són els que cobren un sou) i a les dones en persones dependents (no tenen ingressos propis, ja que no cobren cap sou).

Fotografia d'ús lliure extreta de Pixabay

C2

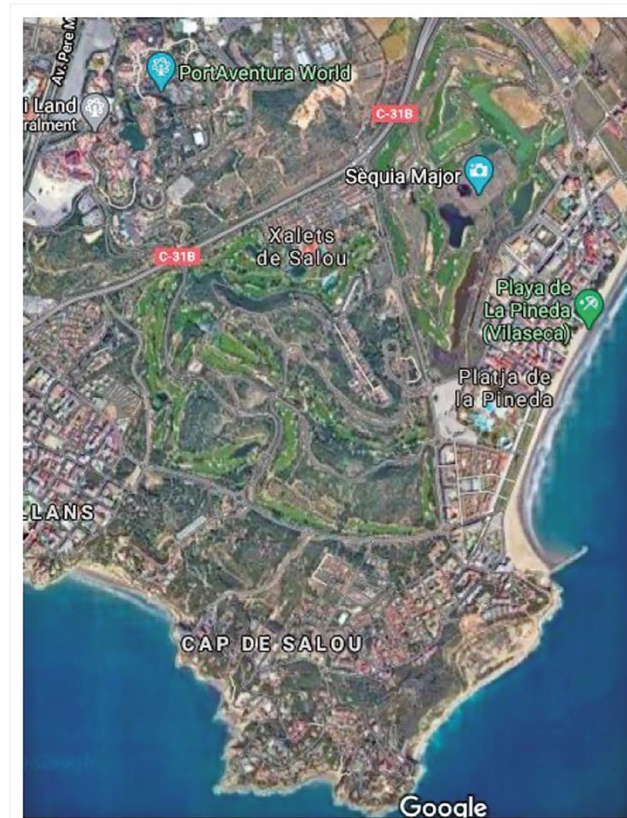
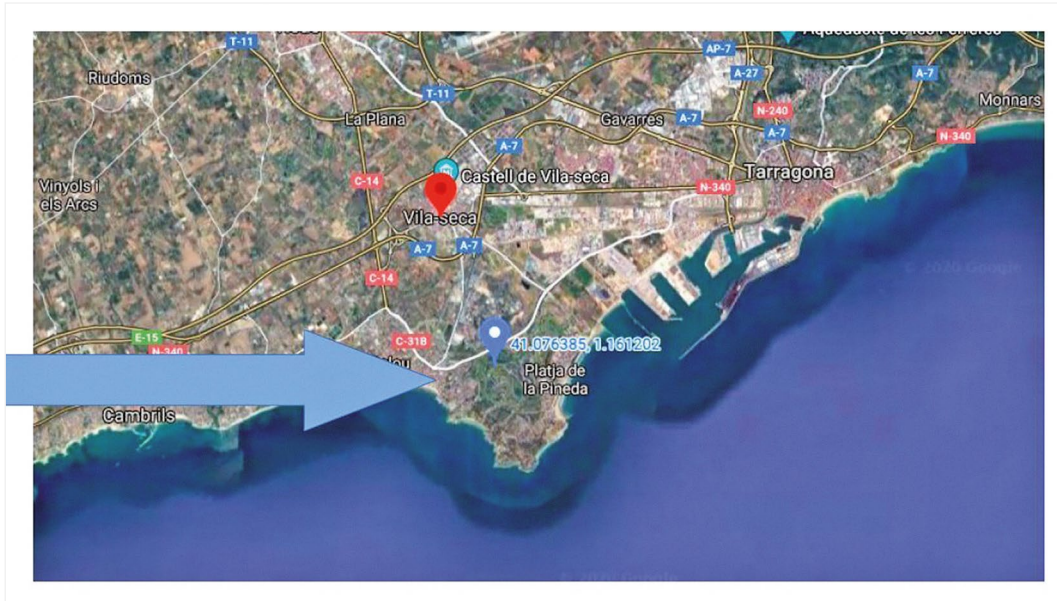
S'aconsegueix aturar l'activitat perjudicial de l'empresa, evitant doncs que aquesta dugui a terme actuacions que empitjorin l'estat del medi ambient i els espais naturals de la zona, i aturant l'empitjorament de les condicions de vida de les persones de la comunitat.

Fotografia d'ús lliure extreta de Pixabay

ANNEX 2.4

Dibuixem les conseqüències

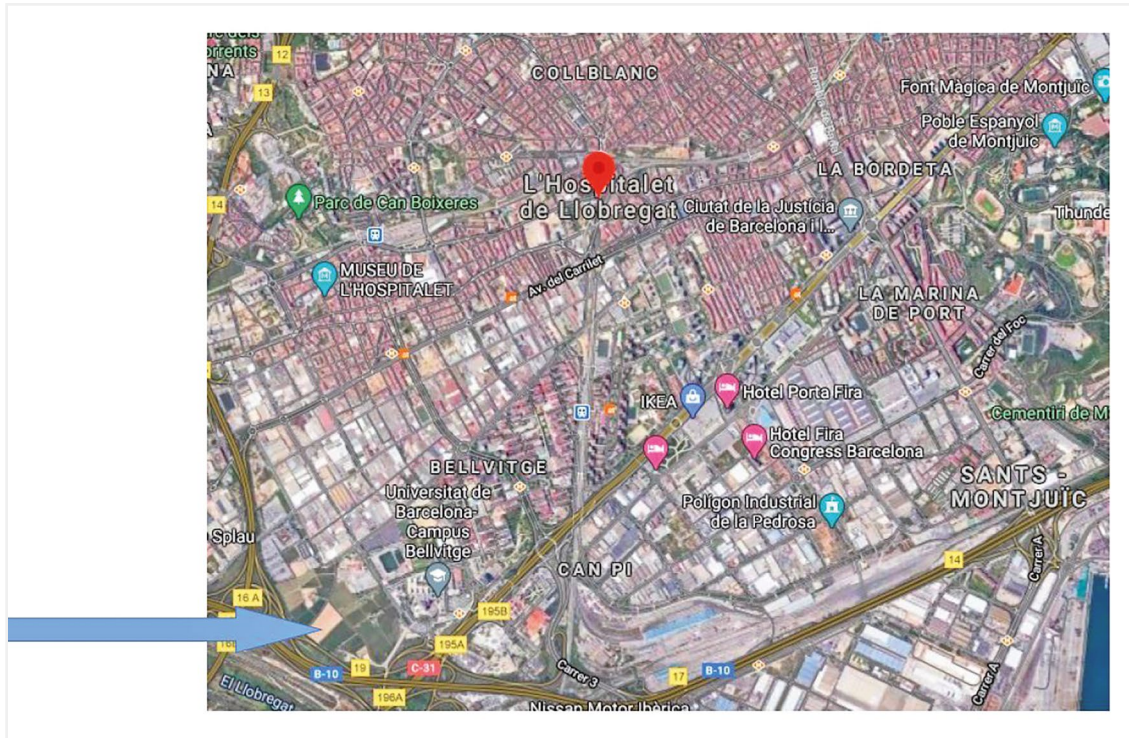
Aquesta imatge que es presenta és la zona on es vol urbanitzar el projecte conegut en un inici com «Barcelona World» i actualment gestionat per l'empresa «Hard Rock». Són uns terrenys situats a la zona propera al Port Aventura, entre Vila-seca i Salou, i on s'hi vol edificar dos hotels, un centre comercial i un casino.

Dibuixa com creus que quedaria aquesta zona un cop construït el projecte de Barcelona World.

ANNEX 2.5

Dibuixem les conseqüències

El mapa que es presenta és la zona agrícola coneguda com «Cal Trabal», on se situen les terres i els masos de Cal Trabal, Can Masover Nou i Ca l'Esquerrer, l'única zona agrícola existent a l'Hospitalet. Aquesta zona actualment està amenaçada per un pla urbanístic, el PDU Gran Via, que preveu construir en aquestes terres un enorme parc (urbanitzant-lo) així com també 26 gratacels.

Dibuixa com creus que quedaria aquesta zona un cop construïts els blocs i parcs del PDU Gran Via (que pretenen urbanitzar la zona de Cal Trabal, entre d'altres):

BLOC DE PRIMÀRIA

MÒDUL 3

DURADA 2H A L'AULA

Les meves emocions per
connectar-me amb el medi.

COMPETÈNCIES EMOCIONALS PERSONALS EN EL CICLE DE LA VIDA

Es pretén primerament la comprensió de la relació entre les pèrdues i les emocions i familiaritzar-se amb el ventall d'emocions possibles mitjançant un primer contacte amb les pèrdues materials o tangibles. Després es treballa la comprensió de la relació de les pèrdues amb el cicle de la vida mitjançant una relaxació per preparar a l'alumnat a l'escolta activa del seu cos i les seves emocions i acompanyar-los en la visualització de les pèrdues viscudes com a part del cicle de la vida. Tot seguit es proposa donar un espai a les pèrdues mitjançant la creació artística d'una caixa de records on podran guardar aquells objectes o símbols en homenatge a les seves pèrdues. Finalment es treballa la comprensió de què és el dol i les seves fases (emocions, sensacions corporals i actituds) mitjançant una dinàmica corporal per grups.

IDEA FORÇA

Necessitem moments per parar atenció a les pròpies emocions, desenvolupar-les i aprendre a conviure amb les diverses etapes del cicle de la vida (dols, pèrdues ...).

CONCEPTES CLAU

Emocions, pèrdues, records, dol, cicle de la vida.

COMPETÈNCIES CURRICULARS

Capacitat de valorar les pròpies habilitats socials que tenen més i menys desenvolupades com a forma d'apoderament personal i identificació de les pròpies necessitats per la cura d'una mateixa.

OBJECTIUS

Desenvolupar competències de gestió emocional entorn a les pèrdues (tangibles i intangibles) com a part del cicle de la vida.

DINÀMICA

PRIMERA PART **Activació de coneixements previs (20')**

Els objectes perduts i les emocions. Comprensió de la relació entre les pèrdues i les emocions partint des dels objectes. Compartim el ventall d'emocions sentides.

SEGONA PART **Contrastos (90')**

Visualització. Reflexionar sobre el cicle vital ple de pèrdues i emocions a partir del poema "Així és la vida" i l'atenció al cos.

La caixa dels records. Creació artística individual per poder donar un espai a les pèrdues viscudes.

Les estàtues del dol. En petits grups utilitzar el cos per a representar situacions de pèrdua.

TERCERA PART **Avaluació (10')**

Roda emocional de tancament. Dinàmica de meteorologia emocional, posant en relació imatges del temps amb les emocions que ens fan sentir.

MATERIAL EDUCADORA

Post-its, retoladors, targetes de les emocions (1 joc per cada grup que es faci), material annex, caixes de cartró per a cada alumne i material per decorar (revistes, tisores, retoladors, ceres, llanes, goumets, cola per enganxar, etc), cartells sobre les fases del dol.

REQUISITS TÈCNICS

Aula o espai polivalent perquè es pugui fer espai movent cadires i taules quan calgui.

Equip de música i música relaxant per acompanyar visualització i la caixa dels records.

1. ACTIVACIÓ DELS CONEIXEMENTS PREVIS (20')

1a. Introducció de la sessió (20')

Amb aquesta activitat es busca la comprensió de la relació entre les pèrdues i les emocions i familiaritzar-se amb el ventall d'emocions possibles.

DINÀMICA

- L'educadora comença preguntant a tot el grup classe si alguna vegada han perdut algun objecte important i demana que aixequin la mà sense necessitat d'anomenar l'objecte.
- A continuació es formen grups de màxim 5 persones amb una dinàmica d'agrupació senzilla (diferents fruites per exemple).
- Se'ls demana que escriguin en una targeta o post-it i amb retolador l'objecte perdut.
- Després obren el sobre de les emocions on hi ha targetes amb diferents emocions i se'ls demana que identifiquin quines emocions els va provocar la pèrdua del seu objecte i que ho comparteixin amb la resta.
- A mesura que ho van compartint s'ajunten les targetes de les emocions amb les targetes d'objectes perduts fent conjunts d'objectes i emocions, i guardant les emocions sobrants al sobre.
- Els convidem que facin un recorregut per a veure els conjunts d'altres grups.

PREGUNTES EN PLENÀRIA

Quines coincidències o diferències hi ha en els objectes perduts?
I en les emocions i sensacions?

Possibles coincidències o diferències del tipus d'objecte i la seva rellevància per cada participant, i possibles coincidències o diferències en les emocions i sensacions que poden ser una o varies alhora.

Com ens hem sentit fent aquest exercici?

Sensacions corporals (tensió, alerta, nerviosisme...), emocions (tristesia, nostàlgia, ràbia...).

CONTINGUTS PER A L'EDUCADORA

L'educadora posa en relleu com s'activen les emocions a mesura que es recorden els objectes perduts, la seva rellevància per a cadascuna i les emocions que va provocar la seva pèrdua en el seu moment. S'aprofita per aclarir si hi ha alguna emoció de les targetes que no s'entén i també per recordar que és possible que sorgeixin més d'una emoció alhora (per exemple tristesa i ràbia). Amb aquest primer contacte amb les pèrdues tangibles o materials volem entrar gradualment a altre tipus de pèrdues al llarg de la vida que tractarem a continuació.

Partint de la classificació de les quatre emocions bàsiques (alegria, tristesa, ràbia i por), la resta són emocions-família d'aquestes quatre (Vegeu classificació en taula Annex 1). Totes vénen relacionades amb sensacions corporals, sentiments i actituds. La serenitat seria una cinquena emoció que ens permet sentir la resta d'emocions sense perdre'ns en elles. Totes les emocions tenen una funció sana i un extrem malaltís.

Preparem les targetes d'emocions i sensacions per a cada grup, escollint de la taula, segons el nivell de coneixement de l'alumnat, i que hi hagi almenys les quatre bàsiques i dues o tres relacionades amb aquestes. Per exemple:

- Alegria, eufòria, pau i optimisme
- Tristesa, pessimisme, angoixa i nostàlgia
- Ràbia, fàstic, irritació i empipament
- Por, pànic, aïllament i inacció

2. CONTRASTOS (90')

2a. Visualització (20')

Amb aquesta activitat volem facilitar la comprensió del cicle de la vida, entenent que les pèrdues formen part d'aquest. Primerament es tracta que les participants es relaxin per tal de poder escoltar i entrar en contacte amb el cos i els sentiments. Seguidament es pretén que les participants prenguin consciència de les pèrdues viscudes com a part del cicle de la vida i prendre contacte amb les sensacions corporals i les emocions recordant en positiu aquestes pèrdues, donant espai i donant pautes de respiració per poder transitar-les de manera serena.

DINÀMICA

- Es demana a les participants que es col·loquin amb els peus ben arrelats a terra, l'esquena recta recolzada a la cadira, el mentó una mica cap endins, els braços a sobre dels malucs, la boca i ulls tancats. Si hi ha estores i mantes disponibles és millor fer-ho estirades amb les cames una mica obertes i els braços al llarg del cos.
- Es demana a les participants que tanquin la boca i respirin pel nas, fent primerament 3 respiracions profundes notant com s'infla la panxa quan inspiren i com es desinfla la panxa quan espiren. Després segueixen respirant pel nas cadascuna al seu ritme natural i posant atenció a quan entra i surt l'aire del nas.
- A continuació es narra una part del conte "Així és la vida" traduït del conte "Así es la vida" d'Ana Luisa i Carmen Ramírez (Vegeu Annex 2 traducció de part del conte). Es recomana fer-ho en veu alta i pausada, i anar fent pauses cada vegada que es diu "AIXÍ ÉS LA VIDA". L'educadora valora si cal llegir tot el text.
- Una vegada finalitzada la part del conte, l'educadora va recordant les següents pèrdues de manera positiva i demanant a les participants que estiguin en contacte amb les seves sensacions corporals (al cap, al pit, a les mans, a la panxa, a les cames...) i les seves emocions (tristesa, ràbia, por, alegria...) en recordar-les:
 - Hi ha vegades que el nostre cos perd la salut, per alguna malaltia o malestar físic. (SALUT). I tot i això, tenim bons records d'aquells moments. Què sento en recordar-ho? En quina part del cos ho sento?
 - Hi ha vegades que tenim somnis, desitjos i plans que no es compleixen. (EXPECTATIVES). I tot i això, hem pogut fer altres coses. Què sento en recordar-ho? En quina part del cos ho sento?
 - Hi ha vegades que perdem l'alegria, l'energia, les ganes. (ACTITUDS). I tot i això, aquell moment ha passat. Què sento en recordar-ho? En quina part del cos ho sento?

- Hi ha vegades que perdem alguna persona o animal important. (RELACIONS). I tot i això, tenim records de bons moments amb elles i somriem en recordar-les. Què sento en recordar-ho? En quina part del cos ho sento?
- Hi ha vegades que ocorren canvis en la nostra vida que no volem, canvi de barri, de ciutat, de país, de casa o d'escola. (MUDANCES). I tot i això, hem guanyat alguna cosa o hem après quelcom. Què sento en recordar-ho? En quina part del cos ho sento?
- Hi ha canvis en el meu barri, a la meva ciutat, en la natura o en el món que no ens agraden. (ECOSOCIAL). I tot i això, ho hem pogut reclamar, o inclòs intentar defensar i protegir. Què sento en recordar-ho? En quina part del cos ho sento?
- Finalitzem la narració dient: TOT ES TRANSFORMA, EL QUE ENS AGRADA I EL QUE NO ENS AGRADA, AIXÍ ÉS EL CICLE DE LA VIDA, IGUAL QUE A LA NATURA I EL MEDI.
- Finalitzem la visualització demanant a les participants que facin de nou 3 respiracions profundes pel nas i sentint com s'infla la panxa en inspirar i com es desinfla en espirar, que a poc a poc vagin fent petits moviments amb mans, peus, braços i cames per anar tornant de la relaxació i obrint els ulls. Si estaven estirades es dóna temps per tombar-se de costat cap a la dreta i asseure's a poc a poc.
- L'educadora valora, segons com senti les emocions i sensacions del grup, si demana si alguna vol compartir una paraula de com se sent i on ho sent en el cos. Validem tota mena d'emocions i sensacions, inclosa la por que ens fa estar alerta i la ràbia que a vegades amaga el dolor, i que ens ajuden a actuar si ho fem d'una manera sana.

RECOMANACIONS PER A LA PERSONA EDUCADORA

Es recomana que la veu i el ritme sigui pausat. Si hi ha alguna persona especialment emocionada, es recomana apropar-se a ella per tocar-la suaument i donar-li tranquil·litat alhora que es va recordant de posar els peus a terra i respirar profundament pel nas i sentir com la panxa s'infla i es desinfla. És important que el professorat col·labori en aquesta dinàmica, per tant es recomana haver-ho compartit abans per tal de coordinar-se a l'hora d'acompanyar a l'alumnat. Recordeu que si sorgeixen expressions d'emocions com el plor, o nervis o por, se'ls hi ha de donar espai i acompanyar amb la respiració i el contacte per tal d'ajudar a transitar-ho de manera serena.

2b. La caixa dels records (40')

A continuació, i amb l'objectiu de donar un espai a les pèrdues viscudes per poder reconèixer les emocions i sensacions i honrar els records d'aquestes pèrdues, farem una creació artística sobre una caixa de records.

DINÀMICA

- L'educadora aporta la idea que és important donar-li un espai i un temps a les nostres pèrdues, a les emocions que sentim i atendre el nostre cos que reflecteix aquestes emocions. Els posa d'exemple les seves pròpies emocions i sensacions corporals. Exemple: quan recordo el meu gos sento tristesa, sento que el cos té menys energia, tot em costa una mica més, i a vegades ploro. Al cap d'una estona puc sentir alegria al recordar els moments de joc amb ell, llavors sento el meu cos més lleuger, estic més positiva, les coses em pesen menys.
- L'educadora els presenta una forma que ha trobat per a donar-li un lloc a les seves pèrdues i els presenta la seva caixa de records explicant que en aquestes caixes que va decorar guarda petites coses que li porta bons records d'allò que ha perdut. És una manera de celebrar-ho i honrar-ho igual que fan a altres cultures com a Mèxic que pel Dia de Morts fan el ritual de posar en una taula flors, fotos, espelmes, aliments, begudes i coses que li agradaven a les persones que han mort. Li diuen "Altar de Morts" i ho fan de manera molt artística, de manera que la família, les amistats i els veïns i veïnes els poden visitar i honrar. Aquell dia se celebra fent una festa on es menja i canta en honor d'aquelles persones, tot recordant els bons moments viscuts amb elles.
- L'educadora els convida que cadascun faci la seva pròpia caixa dels records on donar un lloc als records i les emocions i sensacions viscudes. Se'ls aclareix des del principi que aquella caixa serà per ells i elles, que se l'emportaran a casa per tal de guardar allò que vulguin recordar i que ho compartiran si volen, sense cap obligació d'explicar el que tenen guardat i els records.
- Per tal de facilitar el material per la decoració de la caixa es fan grups que compartiran el material. Mentre realitzen la decoració de la caixa, es prega silenci i es posa música relaxant amb un to de serenitat i alegria alhora.
- Encara que no hagin finalitzat la decoració de la caixa (per dins i/o per fora) els hi recordem que ho poden fer a casa i omplir-la d'allò que vulguin en honor a les seves pèrdues i els seus records.
- Es dóna un temps per tal que per grups o en plenària qui vulgui pugui compartir com s'ha sentit fent la caixa i si vol compartir quins records hi posarà. Valorem si ho fem en petits grups (els mateixos que han compartit el material) o en gran grup, sempre acompanyant l'expressió d'emocions i de vivències. Si ho fem en petits grups l'educadora i el professorat es van apropant a cada grup per escoltar i acompanyar.

"Caixa dels records" al grup de 5èA de l'Escola Cèsar August de Tarragona

CONTINGUTS PER A L'EDUCADORA

Al llarg de la vida, l'ésser humà està contínuament passant per processos de pèrdues, donat que forma part del cicle de la vida on tot canvia i es transforma. En línies generals, podríem diferenciar:

- **Pèrdues sentimentals:** amoroses (pèrdues per divorcis, separacions i ruptures), relacions familiars i amistats (pèrdua o deterioració de les relacions).
- **Pèrdues materials:** destruccions materials, acomiadaments, canvis de treball, de ciutat, negocis fracassats, etc.
- **Pèrdues vitals:** fruit del pas de la vida que inevitablement tanquen una etapa vital (jubilacions o pre-jubilacions, síndrome de niu buit quan els fills/marxen de casa); o fruit d'una malaltia o pèrdua de capacitats.
- **Pèrdues per defunció:** la pèrdua d'un ésser estimat (persona o animal).

Les manifestacions per les pèrdues de les joves poden ser molt variades i dependran de diversos factors: parentiu, cultura, causa de la mort, reacció de l'entorn familiar, suport emocional i social que l'envolta. Durant l'adolescència, s'ha de tenir en compte:

- **Comprensió de la mort:** elaboració i reacció al dol similars a les adultes, si bé les emocions són més intenses. Sobre la mateixa mort hi ha una tendència a actuar com si fossin immortals, encara que reconeixen la mateixa finitud i pensen al voltant d'això. Poden tenir fantasies sobre la mort, fins i tot poden aparèixer idees de suïcidi com una sortida al seu sofriment i als problemes ocasionats per la pèrdua.
- **Etapa de canvi i transició cap a la independència acompanyada per altres conflictes:** en cas de mort d'una persona estimada, la relació prèvia a la mort pot complicar el procés de dol a causa dels sentiments de culpa.
- **Major importància al grup d'iguals:** temen que l'expressió oberta del dolor pugui ser interpretada com un signe de feblesa per les seves amistats o companys/es.
- **Aprehensió a la pròpia vulnerabilitat:** i segons el procés maduratiu, pot fer que no vulguin compartir amb les persones adultes les emocions derivades de la pèrdua.
- **Pressionats a fer-se forts:** sostenint a persones en dol del seu entorn. S'espera que l'adolescent sigui adulta i es faci càrrec de cuidar i ajudar a la resta de la família, renunciant a viure el seu propi dol que queda postergat.

2c. Les estàtues (30')

A través d'una activitat que implica el cos de cadascú, es vol facilitar la comprensió sobre què és el dol i les seves fases, quines emocions, sensacions corporals i actituds es donen al llarg de les fases.

DINÀMICA

- L'educadora demana que deixin les caixes en una taula, que facin una rotllana de peus per tal de fer uns exercicis amb el cos que ens ajudi a acompanyar totes les emocions i sensacions que s'han despertat i transformar-les cap a altres (Vegeu Annex 3 proposta d'exercicis breus).
- Fem 5 grups i repartim a cada grup una targeta on hi ha escrita una de les fases del dol (Vegeu Annex 4 targetes de les fases del dol). S'explica que cada targeta representa una fase per la qual podem passar quan hem sentit una pèrdua, mentre estem en dol.
- Els hi proposem que comparteixin amb el seu grup com s'han sentit si han passat per aquella fase i que després pensin com farien una "imatge congelada" o "grup d'estàtues" que interpreti aquella fase, les seves emocions, postures, gestos, expressions facials i sensacions corporals.
- Cada grup representa davant de la resta la seva "imatge congelada" o "grup d'estàtues": l'educadora donat el tret de sortida de l'escena dient "1, 2, 3 i ACCIÓ", el grup es posa en posicionament i ho sosté durant 10 segons aproximadament i demana a la resta que diguin què veuen i que creuen que representa. Al cap de poc diu "FI" i es dona un aplaudiment i es proposa a les persones que han fet les estàtues que moguin el cos per tal de moure les emocions i sensacions que han passat per fer les estàtues (com si es volguessin treure el personatge de sobre).
- Una vegada realitzat tots els grups, preguntem en plenària com s'han sentit fent les estàtues i expliquem què és el dol i les seves fases. (Vegeu contingut)

CONTINGUTS PER A L'EDUCADORA

El dol és el procés d'assimilació, acceptació i integració que fa cada persona davant d'una pèrdua en la seva vida. El procés serà totalment personal i requerirà més o menys temps, en funció de cada persona i del seu entorn i situació, de com anem afrontant i passant per cadascuna de les etapes que configuren el dol.

- **Etapa de negació:** diem no a la pèrdua ("Aquí no ha passat res", "Això no és real"), o bé actuem com si no hagués passat res. La negació és una resistència, que en la seva justa mesura, és sana i ens protegeix del xoc emocional i psicològic que ens suposa la pèrdua. És un mecanisme de supervivència.
- **Etapa d'ira:** passem per emocions com la ràbia, l'enuig o la còlera. També poden aparèixer sentiments d'injustícia i/o la culpa, o bé cap a una mateixa o projectada en altres persones o a l'entorn. Donar-li expressió a aquesta emoció és necessari, d'una manera segura (sense fer-nos mal a nosaltres ni fer mal a l'altre) i deixant que a poc a poc puguem donar pas a altres emocions.
- **Etapa de negociació:** intentem explicar-nos el que ha passat des de la raó, buscant possibles solucions, reproduint escenes del passat on resollem la situació o a analitzar aquestes escenes en excés. Això normalment ens porta al cansament i l'extenuació. Ens caldrà atrevir-nos a deixar anar aquesta part per poder transformar-la.
- **Etapa de dolor emocional:** expressem el plor i la tristesa profunda que suposa la pèrdua. També se sol contactar amb el buit que la pèrdua ha deixat en nosaltres. Són moments en què connectem plenament amb el dolor de la pèrdua. Donar espai a l'emoció de la tristesa facilitarà que puguem expressar el dolor i que amb això, puguem anar deixant-lo anar.
- **Etapa d'acceptació:** es dona la integració psicoemocional de la pèrdua, on les emocions ja no són tan i intenses i podem enfocar-nos de nou en la nostra vida amb serenitat i claredat. Aclarim que, en el cas de pèrdua d'un ésser estimat, acceptar no és oblidar, i que puguem tornar a tenir il·lusions, riure i estar bé, no impedeix que seguim trobant a faltar a la nostra pèrdua, o que la puguem plorar. Deixem enrere la culpa per seguir cap endavant i trobem formes pròpies de mantenir viu a l'altre en nosaltres. Apareixen la gratitud, l'amor i l'aprenentatge. Després d'un procés de dol elaborat, és a dir, expressat en el seu dolor, integrat i acceptat, som capaços de donar pas a una nova mirada amorosa, en pau i agraïda pel que va ser i per tot l'aprenentatge adquirit.

Recordem que no tothom passa per totes les fases i pel mateix ordre.

3. AVALUACIÓ (10')

3a. Roda emocional de tancament (10')

Es pretén tancar la sessió amb una ronda d'expressió de com estem ara que finalitzem utilitzant la metàfora de l'estat del temps (meteorologia emocional).

DINÀMICA

L'educadora demana que l'alumnat:

- Tanqui un moment els ulls i respiri profundament,
- Connecti en com se sent ara que acabem la sessió amb tot lo viscut,
- Pensi en un estat del temps que representi com se sent i ho comparteixi al grup. Per exemple: dia assolellat, sense núvols, sol i núvols, vent suau, vent fort, pluja suau, pluja forta, granissada, tempesta, llamps i trons, fred, calor, temperatura suau.

L'educadora pot proposar finalitzar la sessió amb l'exercici exercici 6 de l'Annex 3: posem una cançó alegre i animada i animem a l'alumnat a moure el cos i ballar per tal de celebrar la vida, per agrair a les persones i animals que ens han acompanyat i ara no hi són a prop, per honrar les nostres pèrdues i la nostra caixa de records (les podem posar al centre de la rotllana). Exemple: Eso que tú me das de Jarabe de Palo, escrita i gravada per Pau Donés unes setmanes abans de morir.

ANNEX 1

Taula d'emocions bàsiques

* Adaptada de llibre "Decide cómo vivir tu vida. Terapia Gestalt para la vida cotidiana" de Jordi Gil (Editorial Comanegra, 2014)

EMOCIÓ	COS	MENT	SENTIMENTS
ALEGRIA	<p>Lleugeresa, distensió</p> <p>Llum interna que ens expandeix cap a fora</p> <p>Excés d'energia</p> <p>Llibertat de moviment</p> <p>Bon to muscular</p> <p>Sensació de no esforç</p>	<p>Actitud optimista, constructiva, positiva</p> <p>Autoestima disparada</p> <p>La vida resulta fàcil i bonica</p>	<p>Plaer, confort, benestar</p> <p>Major tolerància cap a un mateix i cap als altres</p> <p>Les coses pesen menys i són menys greus</p>
TRISTESA	<p>El cos pesa, decau des del cap, ens encongim</p> <p>Baixada energètica</p> <p>Baix to muscular</p>	<p>Actitud pessimista, destructiva</p> <p>Autoestima baixa</p> <p>La vida resulta difícil i costosa</p>	<p>Debilitat, cansament</p> <p>Menor intolerància cap a un mateix i cap als altres</p> <p>Les coses pesen més i són més greus</p>
RÀBIA	<p>Augmenta l'activitat del sistema nerviós, la freqüència cardíaca, la pressió sanguínia, la tensió muscular i la calor del cos</p>	<p>El món és un lloc molest</p> <p>Algú o quelcom ens complica la vida i ha de ser eliminat</p>	<p>Preparats per a la lluita</p> <p>Encesos com un foc</p>
POR	<p>Fred</p> <p>Paràlisi</p> <p>Inexpressivitat</p> <p>Respirem poc</p> <p>L'energia s'ennleix, es minimitza i es fica cap endins</p>	<p>El món ens resulta perillós</p>	<p>Bloquejats</p> <p>Fugint cap endavant</p> <p>Tancats</p>

EMOCIÓ	FUNCIÓ SANA	EXTREM MALALTÍS	FAMÍLIA
ALEGRIA	<p>Expandir el que som Compartir amb l'altre Apropar-nos a l'altre Endinsar-nos en el món MENT=CURIOSITAT COR= TENDRESA SEXUAL=EROTISME</p>	<p>Eufòria Som els millors Ens importen poc els altres Poca o cap sensació de límit Ens posem en risc o posem en risc als altres</p>	<p>Diversió Entusiasme Humor Loquacitat</p>
TRISTESA	<p>Deixar anar tot el que ens fa mal i discriminar lo important de la vida per a nosaltres</p>	<p>Depressió El vel de la tristesa ho entela tot La energia decau al mínim</p>	<p>Pena Angoixa Neguit Nostàlgia Melancolia Llàstima</p>
RÀBIA	<p>Detectar el que ens molesta Aportar-nos força per apartar aquesta molèstia o per aconseguir el que volem o el que necessitem La defensa i conservació del que ens importa</p>	<p>Ira: més destructiva i amb menys control Ens podem fer mal Caràcter iracund, irritable, intolerant a les molèsties</p>	<p>Ira Empipament Còlera Fastigueig Fúria Hostilitat</p>
POR	<p>Prudència Conservació d'allò que volem mantenir en la nostra vida o el que no Informació dels recursos de que disposem Desenvolupament de les nostres capacitats</p>	<p>Pànic Paràlisi constant Inacció Aïllament Paranoia</p>	<p>Pànic Esglai Incertesa Gelosia Hipocondria Fòbies</p>

ANNEX 2

Conte "Així és la vida"

Traducció de part del conte "Així és la vida" de Ana Luisa Ramírez i Carmen Ramírez (Editorial Diálogo, 2005).

A la vida, hi ha vegades que desitgem coses... i les aconseguim.

Però també hi ha vegades que, per més que perseguim alguna cosa amb totes les nostres forces o fins i tot ho necessitem moltíssim, no hi ha manera d'aconseguir-ho.

AIXÍ ÉS LA VIDA.

A vegades desitgem donar-nos un fabulós bany jugant en l'aigua sota el sol de l'estiu i... ho aconseguim!

Però altres vegades (precisament quan més ens agradaria fer-ho), enxampem un molest refredat que ens obliga a canviar els plans.

AIXÍ ÉS LA VIDA.

A vegades, desitgem que ens facin el regal que més il·lusió ens fa i... ho aconseguim!

Però altres vegades, quan més convençuts estem que ho rebrem, ens regalen just el que menys ens podria il·lusionar, o ni tan sols això: res.

AIXÍ ÉS LA VIDA.

A vegades desitgem ser la mar de maques, de llestes, de divertides i agradables amb la gent i... ho aconseguim!

Però altres vegades tenim el dia ximple i ens sentim maldestres, horribles, estem de mal humor, ens posem desagradables o fem la pota.

AIXÍ ÉS LA VIDA.

A vegades desitgem que algú ens vulgui molt molt, que ens cuidi, que ens acaroni i... ho aconseguim!

Però altres vegades, precisament quan més estem necessitant-ho, no apareix ningú i ens sentim molt molt soles.

AIXÍ ÉS LA VIDA.

A vegades desitgem veure recompensat aquest gran esforç que hem fet i... ho aconseguim!

Però altres vegades, en l'últim moment del nostre llarg esforç passa una cosa inesperada i ja res surt com volíem.

AIXÍ ÉS LA VIDA.

A vegades desitjaríem que el més agradable i bell que ens està passant, no s'acabés mai. Però tot (el millor, el pitjor i el regular) un dia s'acaba i les coses canvien.

AIXÍ ÉS LA VIDA.

Sempre desitgem que les persones a les quals volem no desapareguin mai, però sempre passa que, tard o d'hora, tots deixem aquesta vida. Algunes persones desapareixen quan ja són molt velletes, uns altres quan encara són joves i fins i tot uns altres, quan encara són criatures.

AIXÍ ÉS LA VIDA (I LA MORT)

ANNEX 3

Proposta d'exercicis corporals

L'educadora valora quins exercicis són adequats per tal d'en 5-10 minuts moure el cos i poder preparar-nos per la dinàmica de les estàtues. No cal fer tota la seqüència i es pot partir del punt 4. L'educadora pot aplicar la seva pròpia experiència per fer propostes de moviment segons l'estat emocional de l'alumnat, i ho pot fer servir en qualsevol moment de la sessió que ho cregui necessari.

1. **Postura de la muntanya:** dempeus, amb els peus a l'altura dels malucs, els genolls una mica flexionats, vigilar que la part baixa de l'esquena no sobresurti, pelvis equilibrada, braços solts, espatlles cap endarrere i deixant caure, cap recte amb mentó cap avall.
2. **Respiració profunda:** nem aire pel nas, ho mantenim en els pulmons i finalment ho deixem anar amb suavitat per la boca. Cadascun dels passos ha de durar al voltant de quatre segons.
3. **Respiració abdominal:** (també es pot fer asseguda o estirada)
 - a) Posant la mà dreta en el ventre, inspirem pel nas durant 4 segons, portant l'aire al ventre i notant com s'omple el ventre.
 - b) Mantenim l'aire en el nostre ventre durant uns segons i l'expirem pel nas durant 4 segons, notant com es buida el ventre.
4. **Despertar el cos:** (des de la postura de la muntanya i amb respiració conscient)
 - a) Comencem girant 4 vegades a la dreta i 4 vegades a l'esquerra: primer el peu dret, continuem amb el maluc dret, seguim amb la mà dreta i després el braç dret.
 - b) Girem el cap amb cura cap a la dreta i l'esquerra en 4 temps, després davant i una altra vegada al centre (no enrere) en 4 temps.
 - c) Continuem girant 4 vegades a la dreta i 4 vegades a l'esquerra: primer el peu esquerre i continuem amb el maluc esquerre.
 - d) En arribar al maluc esquerre movem després la pelvis cap endavant i enrere, després decantem el maluc cap a la dreta i cap a l'esquerra, després fem cercles amb el maluc primer cap a la dreta i després cap a l'esquerra.
 - e) Seguim amb les 4 rotacions cap a la dreta i l'esquerra amb mà esquerra i després amb el braç esquerre.
 - f) Decantem el cap cap a la dreta com si l'orella dreta volgués tocar l'espatlla dreta, després cap al pit, després cap a l'esquerra i finalment en la seva posició inicial (centre). Una vegada ho hem fet cap a un costat i cap a l'altre podem amb cura girar el cap de dreta a esquerra i després d'esquerra a dreta, sense portar-la cap enrere.
 - g) Estirem els braços cap a dalt per sobre del cap inspirant, aguantem la respiració uns segons i després deixem anar els braços i expulsem l'aire per la boca.
5. **Caminar per la sala:** prenent consciència dels nostres passos i respiració, primer caminem mirant els nostres peus i respirant a cada pas, després mirant la sala i percebent l'espai, els mobles, els sons i les olors, sense oblidar-nos de continuar respirant. Finalment caminem per la sala mirant als companys i companyes i tornant amb la mirada o el somriure una salutació o reconeixement.
6. **Moviment amb música:** posem una cançó alegre i animada i animem a l'alumnat a moure el cos i ballar per tal de celebrar la vida, per agrair a les persones i animals que ens han acompanyat i ara no hi són a prop, per honrar les nostres pèrdues i la nostra caixa de records. Exemple: Eso que tú me das de Jarabe de Palo, escrita i gravada per Pau Donés unes setmanes abans de morir.

ANNEX 4

Targetes de fases del dol per alumnat

Etapa de negació

"Aquí no ha passat res", "Això no és real".
Actuo com si no hagués passat res. Faig coses per no pensar-hi.

Etapa d'ira

Estic molesta, enrabiada, enfadada i no sé perquè. A vegades tinc una sensació d'injustícia i busco culpables.

Etapa de negociació

Intento explicar-me el que ha passat, buscant possibles solucions, analitzo molt escenes del passat.

Etapa de dolor

Estic trista, ploro o tinc ganes de plorar, sento un buit per dins i estic sense ganes de res i poc positiva.

Etapa d'acceptació

Puc parlar de la meva pèrdua perquè les meves emocions ja no són tan intenses. Connecto amb els bons records i estic agraïda per haver compartit.

BLOC DE PRIMÀRIA

ESPAI DE REFLEXIÓ I

DURADA 2H A L'AULA

Compartim i aterrem conceptes clau

Després de realitzar tres mòduls ens aturem per aprofundir i interioritzar els conceptes i idees que hem treballat, i per fer-ho tindrem l'“Espai de Reflexió I”. Iniciem aquest amb unes pautes que ens ajudaran a desenvolupar la sessió d'una manera més respectuosa i facilitant la participació de tot l'alumnat. Es presenten també les cosmovisions, les maneres diverses de mirar el món segons uns interessos o uns altres. Tot seguit es fa un debat sobre diversos temes ja tractats anteriorment, per veure que n'opina el grup. Un cop fet aquest debat es duen a terme composicions artístiques sobre els conceptes tractats durant les anteriors sessions formatives. L'alumnat pot expressar com entén aquell concepte i alhora veure com l'entenen les seves companyes. Tancarem la sessió emfatitzant en la relació de les activitats dels mòduls anteriors amb el que es tracta en la present sessió, escoltant idees i conclusions que n'hagi pogut extreure l'alumnat.

IDEA FORÇA

Al món existeixen altres cosmovisions a part de la nostra, i aquestes marquen la manera de relacionar-nos entre persones i amb el medi.

CONCEPTES CLAU

Cosmovisions, desigualtat de gènere, coresponsabilitat, expressió emocional, interdependència, vulnerabilitat, ecodependència i cures.

OBJECTIUS

Aprofundir en els conceptes tractats en els mòduls anteriors i compartir com entenem cadascú aquests conceptes.

DINÀMICA

PRIMERA PART **Activació de coneixements previs (50')**

Situem-nos

Què necessitem?

Cartell: Fem Eco

Cosmovisions

SEGONA PART **Contrastos (55')**

Posicionem-nos

Composicions

TERCERA PART **Avaluació (15')**

Tancament

MATERIAL EDUCADORA

Imatges de l'activitat "1d" per projectar, frases escrites pel debat, materials diversos per a les composicions: pedres, branques, fulles, botons, fils, taps, escuradents...

REQUISITS TÈCNICS

Aula polivalent amb projector i espai per moure taules i cadires.

1. ACTIVACIÓ DELS CONEIXEMENTS PREVIS (50')

1a. Situem-nos: Espai de Reflexió? (5')

L'alumnat segurament no coneix l'estructura de mòduls formatius que acostumem a utilitzar des d'Akwaba, per això cal introduir què és un Espai de Reflexió i en què el diferenciem de la resta de mòduls.

Així doncs, plantejem algunes preguntes en plenària (a tot el grup) per tal d'entendre què és un Espai de Reflexió, en què es diferencia la sessió que es durà a terme a continuació.

- Fins ara hem fet diverses sessions formatives (3 si s'està seguint una sessió per mòdul). Què creieu que farem avui? Què creieu que vol dir un Espai de Reflexió?
- Què vol dir reflexionar? Sobre què creieu que reflexionarem?

Per facilitar que l'alumnat se situï es pot presentar la seqüència de mòduls i en quin punt ens trobem actualment. En aquest punt s'han realitzat ja 3 mòduls formatius on s'han combinat activitats més teòriques i abstractes i altres més vivencials i emocionals. Ara és el moment de reflexionar sobre allò que hem après, sobre el que hem anat parlant.

La seqüència dels mòduls recordem que és: **M1 - M2 - M3 - ER1 - M4 - M5 - M6 (Sessió 1, Sessió 2 - Espai de Reflexió 2, Sessió 3)**. Per més informació podeu consultar el díptic o programa formatiu a la secció "LA CAMPANYA" del bloc <https://femecoakwaba.wordpress.com/la-campanya/>.

1b. Què necessitem per fer aquest espai de reflexió? (15')

Un cop introduïda la idea de sessió que es durà a terme es planteja la necessitat que aquest espai sigui un espai on predomini el respecte i la concentració en allò que s'està parlant i tractant. Així doncs, per assegurar-nos que la sessió es pugui desenvolupar de la millor manera cal establir un seguit de normes que s'aplicaran des d'aquell mateix moment fins a finalitzar la sessió.

Cal determinar doncs:

- Com es demanarà la paraula
- Què passa quan no estic d'acord amb l'opinió d'alguna altra persona
- Quins rols hi ha d'haver en cada grup per poder fer els debats
- Què necessito per sentir-me còmode expressant les meves opinions? Què pot necessitar algú altre?

Cal posar èmfasi en el fet que les normes NO han de ser un seguit de mesures que busquin castigar, sinó que són unes pautes que totes ens posem d'acord per saber com actuar durant aquesta sessió. Aquestes "normes" són el consens que hem trobat d'aquelles condicions necessàries per crear un espai còmode on expressar-nos i debatre d'una manera sana.

Si es disposa d'una pissarra aquestes pautes acordades es poden anotar allà perquè siguin visibles durant la sessió.

Es pot acordar amb el grup classe tenir alguna mena de gest (aixecar la mà, tocar-se el cap... Per indicar que s'està pujant massa el volum o per indicar fer silenci).

1c. Cartell de la campanya (15')

DINÀMICA

A partir de la imatge de la campanya s'inicia una interpretació (en format de debat-reflexió) dels elements que es troben. Allò que transmeten el títol i la imatge ajuda a fer un apropament a la visió sobre gènere i medi ambient. Aquests són els dos eixos d'Educació per a la Justícia Global* que es reforçaran amb el Fem Eco.

L'educadora mostra el cartell o la imatge de la campanya i planteja preguntes a l'alumnat, tipus:

- Què us suggereix la imatge?
- I els colors? Les formes? La posició de les formes?
- Inspira la idea de relacions o connexions? Quins tipus de relacions creus que inspira?
- Quin missatge ens transmet el títol de la campanya?

CONTINGUTS PER A L'EDUCADORA

Es mostra el cartell de la campanya amb els diversos elements visuals que trobem:

- El títol "**Fem Eco**"

El títol, "Fem Eco" pot donar peu a un doble sentit. Per una banda, al primer d'aquests sentits el trobaríem en un so que fa eco, aquell que es distribueix per tot arreu però torna al seu emissor. Amb sentit metafòric fer eco d'alguna cosa també indica propagar un fet, fer que arribi més enllà de les persones que ara mateix el coneixen. Per altra banda "Fem Eco" també pot interpretar-se des de "fer eco", "fer ecologia" i fins i tot interpretar la primera paraula "Fem" no com un temps verbal sinó com un diminutiu d'allò femení (mot que s'utilitza recurrentment i que prové del francès "Femme", "Dona"). El conjunt d'aquestes interpretacions dibuixa el contingut de la pròpia campanya.

- El títol "**connectem el gènere i el medi ambient a l'escola i al món**"

Defensem els dret a la no discriminació i el dret al medi ambient sa en l'entorn proper (l'escola, el barri, la població) i a nivell global (el món, totes les persones). Es treballa doncs des de la Justícia de Gènere i la Justícia Ambiental, posant èmfasi també en la interseccionalitat, el conjunt de discriminacions que es poden donar també fora de les esmentades.

- La imatge de la campanya

La idea que tot està connectat i què succeeix quan els elements tenen relació (persones o altres elements) hi ha adaptació i canvi. També pot transmetre moltes més interpretacions, a continuació es mostren algunes i poden sorgir d'altres:

COLORS, TEXTURES I FORMES

- La barreja dels colors mostren la relació en la diversitat, els colors conviuen i es barregen i formen un color nou.
- Els colors dels cercles també es poden relacionar amb les temàtiques de la campanya, el verd pot ser el més relacionat amb la natura, amb l'ecologia, i els tons més roses amb el feminisme. Al barrejar-se es pot estar parlant de l'ecofeminisme.

- Si es vol trobar la similitud amb altres elements, es pot trobar els elements com la terra (el color més marronós que sorgeix de la barreja dels altres dos) i entenem aquest "color terra" com aquell més connectat amb la natura, d'on neixen, s'alimenten i habiten milers d'éssers vius.
- La superposició de les esferes pot formar diversos elements. Algunes persones hi poden veure un ull, maneres de veure el món, o un pit, elements que compartim alguns éssers vius.
- Les formes que hi predominen són les esferes, cercles que es poden relacionar amb cicles, i durant la campanya hem parlat, i parlarem, sobre el Cicle de la Vida.

POSICIÓ - ESFERES

- La posició horitzontal i superposada de les esferes no implica una jerarquia entre elles, sinó una relació, en aquest cas en principi apareix de forma horitzontal, formes de relacionar-nos més igualitàries i horitzontals són les que es potencien al llarg de la campanya. Destaca també el centre, amb una circumferència, relacionat amb la demanda del moviment ecofeminista de "Posar la vida al centre".
- Aquesta superposició d'esferes també indica la connexió entre aquestes, la relació, paral·lelisme que es pot fer amb el concepte d'interdependència.
- La mirada pot ser més propera o més llunyana, pot ser un focus de llum, al mirar a prop pots centrar-te al cercle central i en mirar-ho des de lluny com un conjunt de cercles superposats, un conjunt de planetes, per exemple.

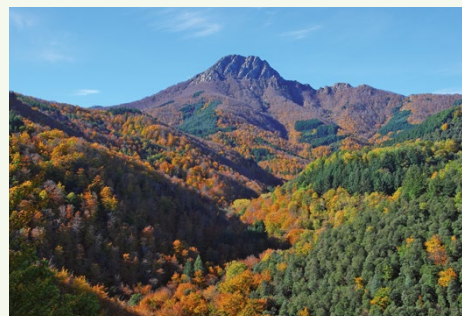
1d. Cosmovisions (15')

Amb aquesta activitat es vol reforçar que al món existeixen diverses cosmovisions, diverses maneres d'entendre i relacionar-nos amb allò que ens envolta. Depèn de quina sigui la cosmovisió predominant hi haurà un tipus de relacions amb el medi ambient o entre les persones.

DINÀMICA

Presentem la diapositiva on apareix una fotografia d'un espai natural. Al voltant d'aquesta fotografia hi apareixen ulls dibuixats, i amb aquests ulls volem representar la diversitat de "formes de veure" el món, i concretament aquest espai, que poden existir.

Per exemple, en el cas dels centres de l'Hospitalet i Barcelona es pot projectar la imatge de la zona de Les Agudes, al Montseny, i en els centres de Tarragona es pot projectar la zona del Parc Natural dels Ports.

Es suggereix a l'alumnat que descrigui "que hi veuen" a la fotografia. Segurament faran descripcions gràfiques on destacaran alguns elements: arbres, muntanyes, núvols...

Ara demanem a l'alumnat que pensi de quines maneres diferents pot veure algú aquest espai, relacionat amb els usos que en fa o que en podria fer. Si l'alumnat no ho suggereix es poden posar exemples que indiquin la diferència que hi pot haver entre dues "mirades":

- Algú pot veure aquests espais com zones d'esbarjo on passar el cap de setmana, on descansar i anar-hi a caminar, fer un cim...
- Algú altre com un espai de treball, on pasturar els ramats de cabres o ovelles. Són usos totalment diferents.

Escoltem que esmenta l'alumnat i, si no podem suggerir alguns altres usos (exemples, no cal esmentar-los tots):

- Algú hi pot veure la zona on s'ha criat, on ha estat de petit, algú altre la zona on ha vist per primer cop algun ocell, alguna àguila, alguna llúdriga o una llebre, el primer cop que es va tacar amb la resina d'un arbre, o va saber que existien arbres diferents com els pins, les alzines, els roures...
- Una altra persona hi pot veure un obstacle per arribar ràpidament a l'altra banda de la muntanya, una muntanya que cal foradar per fer-hi un túnel que la travessi. Un altre pot veure en aquest túnel un negoci, una manera de cobrar a la gent que hi passi o al govern que el faci.
- Una altra persona pot veure-hi un lloc on viure tot l'any, a l'hivern amb el fred i a l'estiu amb la calor, i algú altre un lloc on anar a passar només una època.

- Algú pot veure una zona a urbanitzar, a fer pisos, i algú altre una zona a conservar o fins i tot a naturalitzar, a fer que les persones humanes i tinguin menys impacte, molestin menys a la resta d'espècies.

- Algú pot veure una zona on crear energia (eòlica o hidràulica, amb preses) per portar-la a la ciutat, i algú altre una zona on es pot ser més autosuficient, on agafant la llenya ets pots escalfar.

- Algú pot veure els arbres el lloc on viuen una gran diversitat d'éssers vius i d'altres un recurs per treure'n diners, fer-ne mobles...

- Algú es pot sentir a ella mateixa part d'aquest espai, a ella com a part d'aquest tot, i en canvi, una altra persona es pot concebre a ella mateixa com a quelcom independent de la resta de persones, animals i espècies d'éssers vius i elements naturals.

Un cop presentades tant per l'alumnat com per l'educadora possibles maneres de veure el lloc, es pregunta a l'alumnat:

- Un cop hem parlat de possibles cosmovisions, maneres de veure aquests espais, quina cosmovisió predomina sobre aquests espais?
- Aquesta cosmovisió predomina a tot el món?
- Què passa amb les cosmovisions que són menys escoltades? Quines són?
- Com s'ha aconseguit que predomini un tipus de cosmovisions? A qui li convé que predominin aquestes cosmovisions?
- Algunes cosmovisions són menys valorades? Quines?

Per finalitzar l'activitat es passa a llegir un conte que forma part del llibre "**La vida en el centro: Voces i relatos ecofeministas**. VVAA, pàg. 96 (2018)":

"Pinta't, li diuen a la nena de cinc anys.

Ella es dibuixa al centre del full. Dos ulls, boca, cos que surt del coll. Dos braços, dues cames. S'ha oblidat del nas.

Pinta't, li diuen a la nena de cinc anys.

I dibuixa moltes cares distribuïdes pel paper. Cares encerclades per arbres verds. Un cuc. Un ocell.

La nena de la ciutat diu: jo sóc aquesta.

La nena indígena diu: jo estic allà dibuixada.

Una part del món es dibuixa com un ésser individual desconnectat de la resta d'éssers vius.

Una altra part del món es dibuixa des de la seva cosmovisió, com a part de quelcom que no acaba ni comença al seu cos. Es dibuixa des del som, al costat d'altres humanes, lligades a la natura.

No és estrany que uns pateixin amb un arbre talat, amb l'espècie extingida i uns altres talin, exterminin espècies sense sentir res."

CONTINGUTS PER A L'EDUCADORA

Pot ser que hi hagi tantes mirades com persones al món, però el fet cultural fa que moltes d'aquestes s'agrupin i siguin, en part, similars.

La cosmovisió és el conjunt d'opinions i creences que conformen la imatge o concepte general del món que té una persona, època o cultura, a partir de la qual interpreta la seva naturalesa i tot allò que existeix.

La manera de veure un lloc i el que s'hi podria fer depèn dels interessos de la persona o persones que l'estiguin mirant. Actualment predominen aquells interessos que poden aportar més beneficis econòmics, basant-nos estrictament amb el valor en el mercat, no en el valor que nosaltres li podem donar o se li ha donat arreu del món o en altres èpoques.

És important destacar en aquesta activitat que existeixen altres cosmovisions a part de les nostres. Cal destacar doncs aquelles cosmovisions que entenen la natura com un tot, les persones com a una part més de la natura, i no l'individu sinó la comunitat també com un tot, incloent-hi el riu, muntanya o l'entorn on visqui. Des d'aquestes cosmovisions no es defensa un espai només perquè no estiguis d'acord amb l'ús que se li està donant, sinó perquè si estan atacant uns elements natural del teu entorn t'ataquen també a tu.

En relació amb l'última pregunta, perquè predominin unes cosmovisions o altres, caldria presentar al grup de manera entenedora que algunes cosmovisions han sigut menystingudes, depreciades (aquelles que no compartien el valor econòmic com a interès principal) i que s'ha imposat a través de la força (com es va veure al M2 amb "l'efecte dominó") altres maneres de pensar i de fer. Es pot destacar qualsevol dels casos que es destaquen al Mòdul 2 i que es poden trobar a l'informe: "[Ibex 35 en guerra contra la vida. Transnacionales españolas y conflictos socioecológicos en América Latina: Un análisis ecofeminista](#)", d'Ecologistes En Acció.

2. CONTRASTOS (55')

2a. Posicionem-nos (30')

A continuació es relataran en veu alta les següents afirmacions, que pretenen generar un debat sobre les relacions de poder entre homes i dones i el medi ambient. Abans de començar a relatar-les es recorden les **normes per al debat** que s'han acordat entre tots en l'activitat 1a.

En aquesta activitat l'aula servirà com a "semàfor" o "termòmetre", com una manera visual de veure que pensa cadascú i en conjunt sense haver de parlar tothom alhora. Així doncs, se separen taules i cadires en la mesura del possible i l'educadora es posa tocant a la paret (o pissarra) i de cara a l'alumnat, al mig d'aquella paret. Tot l'alumnat s'hauria de situar (mentre les mesures sanitàries o permetin) al centre de l'aula, en fila o files que mirin cap a l'educadora.

Cada cop que l'educadora formuli una afirmació l'alumnat s'haurà de posicionar a la seva dreta si hi està d'acord o a la seva esquerra si hi està en contra. Es poden col·locar fulls amb "A FAVOR" i "EN CONTRA" escrit per no haver de repetir-ho cada cop. Es pot suggerir que si hi estàs molt d'acord et pots enganxar a la paret del "a favor", però si tens dubtes t'hi pots situar més lluny, tant a prop com creguis. El que cal evitar és no moure's de la part central de l'aula, cal posicionar-se tot i tenir-ne dubtes, s'ha d'intentar que existeixi una diversitat de postures pel debat. Cada cop que es llegeix una nova afirmació tothom torna a la posició inicial (centre). Les afirmacions són les següents:

- *Els nois no ploren i les noies sí.*
- *Tira els papers al terra, no passa res, així els/les escombriaires tenen feina!*
- *No passa res si perds algú o alguna cosa, no has de deixar que t'afecti. (Tinc dret a sentir-me com em sento en cada moment. A cadascú li afecten les coses d'una manera diferent. És important respectar l'altre i no intentar "que no t'afecti" sinó acompanyar-lo respectant el que sent. Podem preguntar-li ¿Què necessites? O dir-li "Estic aquí, pots comptar amb mi").*
- *Puc viure sol/a per sempre, sense que ningú em cuidi i no em passarà res.*
- *És millor construir una central nuclear que abastirà d'energia a tota una regió que tenir un prat verd ple d'arbres.*
- *És important que l'home ajudi a la dona a les feines de casa (organització i càrrega mental del treball).*
- *Hem de crear més energies renovables i així podrem gastar més energia (mite del consum il·limitat).*
- *És útil per tothom utilitzar productes químics perquè les fruites i verdures siguin més grans i boniques i alimentin a més gent.*
- *L'accés a recursos (naturals) és igualitari entre gèneres.*
- *Plorar és bo.*
- *Hem d'intentar estar sempre bé.*

CONTINGUTS PER A L'EDUCADORA

Les relacions de poder que es generen en les relacions afectives sovint provoquen desigualtats a l'hora de repartir les tasques de la llar. Tradicionalment, el patriarcat ha assignat el rol de realitzar les tasques de la llar al gènere femení i el rol de sortir a treballar fora de casa al gènere masculí. Això ha provocat que siguin els homes els qui s'enriquessin ja que rebien una remuneració salarial per la seva feina i la dona no.

Els rols de gènere estableixen una sèrie d'actituds i comportaments que són considerats adequats tant per a dones com per a homes. Aquests, per exemple, estableixen que les dones són emocionals i els homes racionals, i que per tant, els homes no han de mostrar les seves emocions.

La naturalesa té un paper clau en el desenvolupament de l'ésser humà i la seva cultura i, a més, nosaltres ens relacionem amb el medi segons els hàbits de la nostra cultura (cada cultura es relaciona amb el medi de forma diferent). Però aquesta forma de relacionar-nos amb el medi pot canviar.

L'accés a recursos no és igualitari. Les dones troben moltes més dificultats a l'hora d'accedir als recursos en comparació amb els homes.

La gestió de les emocions és personal i no hi ha un camí correcte o incorrecte a seguir. Totes les emocions tenen una funció sana i un extrem malaltís. Al llarg de la vida, l'ésser humà està contínuament passant per processos de pèrdues, donat que forma part del cicle de la vida on tot canvia i es transforma. El dol és el procés d'assimilació, acceptació i integració que fa cada persona davant d'una pèrdua en la seva vida. El procés serà totalment personal i requerirà més o menys temps, en funció de cada persona i del seu entorn i situació, de com anem afrontant i passant per cadascuna de les etapes que configuren el dol (extret del mòdul 3, per reforçar-ho en aquesta activitat).

2b. Composicions (25')

L'objectiu d'aquesta activitat és recordar els conceptes apresos a les sessions anteriors i observar com els interpreta cadascú. Això ens servirà de cara a la 2a fase, on els tornarem a recuperar.

El primer que farem serà fer grups de 4-5 persones, i treballarem amb aquests petits grups. Un cop formats, a cada grup se li assignarà un dels conceptes (a ser possible sense que els altres grups ho sàpiguen, cada persona només sap el concepte del seu grup i desconeix quins conceptes té la resta): ecodependència, cures, vulnerabilitat i interdependència (no passa res si es repeteixen). Ara, hauran de treballar en grup i durant aproximadament 5 minuts hauran de posar-se d'acord en definir què és per al grup cada concepte. L'educadora pot anar visitant a cada grup i ajudar-los en les definicions:

- **1r grup:** Què enteneu per ecodependència? Si separem la paraula, què vol dir "eco"? I dependència? Què és "dependència de l'eco"?

Definició: "condició característica dels éssers humans per la qual necessiten de la naturalesa i estan subjectes a les seves limitacions i condicions".

- **2n grup:** Què enteneu per cures? Què són les cures? Què vol dir cuidar? Què inclou les cures? Són només físiques o també emocionals?

Definició: "accions que consisteixen en vetllar pel bé o pel bon estat d'algú o d'alguna cosa".

- **3r grup:** Què enteneu per interdependència? Si separem la paraula, que vol dir "inter"? I dependència? Què és "dependència de l'inter"?

Definició: "condició per la qual s'estableix una condició recíproca de dependència".

- **4t grup:** Què enteneu per vulnerabilitat? Què vol dir ser vulnerable? Algú no és vulnerable? Som vulnerables només físicament? Podem fer-nos mal d'altres maneres que no sigui amb ferides visibles?

Definició: "condició d'un ésser susceptible d'ésser afectat, danyat o perjudicat, física o moralment".

Un cop definits els conceptes, s'explicarà que el que faran serà crear una composició per representar cada un dels conceptes. Per a fer-ho, s'exposaran unes breus notes sobre la teoria de la composició:

- En aquesta activitat realitzarem una composició artística sobre una superfície (cartró, cartolina, folis, etc.). Són molts els factors que actuen en la composició (el pes compositiu, el lloc, la grandària, el color, l'equilibri, el ritme, l'escala, etc. Nosaltres ens centrarem en el lloc.

Alumnes del grup de 5è de l'Escola Ernest Lluch de L'Hospitalet de Llobregat creant una composició

Composició del grup de 5è de l'Escola Cèsar August de Tarragona

- Compondre és distribuir una sèrie d'elements en un "espai compositiu", ja sigui bidimensional (paper, llenç, fotografia) o tridimensional (habitació, aparador, jardí). El lloc que ocupa cada element en l'espai compositiu és important i aporta càrrega i contingut simbòlic:
 - Un element situat en el centre de la composició, transmet immobilitat, quietud, elegància, poder. Aquest és el lloc més destacat de la composició.
 - Un element situat a la dreta o esquerra del centre, transmet la sensació de moviment i dinamisme: l'element s'ha desplaçat, ja no està quiet, juga, es mou, és inquiet...
 - Un element situat al límit del camp compositiu transmet tensió i inquietud.
 - Un element situat en la zona alta de la composició transmet lleugeresa, l'element no pesa. És el lloc dels somnis, les idees, l'eteri, el diví, l'inassolible...
 - Un element situat en la zona inferior de la composició transmet pesadesa. És el lloc del terrenal, el segur, l'estable, l'inamovible, el palpable, el real...
- Les normes compositives estan condicionades per aspectes culturals, com la direcció de lectura: d'esquerra a dreta (en la cultura occidental). Aquesta lectura proporciona índexs de temps:
 - La zona de l'esquerra, on comencem a llegir, pertany al passat: és el lloc dels records, la nostàlgia, l'enyorança, el perdut, el vell...
 - La zona de la dreta, cap a on es dirigeix la nostra lectura, pertany al futur: és el lloc del que ha de venir, les expectatives, l'inesperat, la sorpresa, el nou...

*Aquest recull de pautes sobre la composició ha estat elaborada per l'Associació Creart.

Un cop exposades les indicacions per a crear una composició, el que es farà a continuació serà exposar tots els materials que tenen a la seva disposició (fulles d'arbres, branques, botons, fils, clips, etc), i sobretot es remarcarà que han de respectar el material que és de tots. Per a que no vagin tots els alumnes a buscar materials al mateix temps, s'explicarà que solament una persona del grup podrà anar a agafar materials, tot i que aquesta no ha de ser sempre la mateixa.

L'educadora pot anar passant per les creacions de l'alumnat, i anar fent preguntes de manera que totes les persones del grup sàpiguen explicar per què aquella composició està disposada d'aquella manera i per què no d'una altra. Aquestes composicions també són un consens, és un creació conjunta i no individual, i s'ha de trobar l'acord també a l'hora de compondre.

Un cop tots els grups han finalitzat es disposa l'alumnat en rotllana perquè puguin observar totes les composicions, i l'educadora va passant per cada una i preguntant si saben de quin concepte es tracta i el "per què".

3. AVALUACIÓ (15')

3a. Tancament (15')

Per a acabar la sessió es farà una activitat d'avaluació. Per a començar, s'explica a l'alumnat que es mantenen els grups formats a la dinàmica anterior. Aquests grups han de reflexionar entre ells sobre:

- Com valoreu la sessió d'avui?
- S'han complert les normes que s'han establert a l'inici de la sessió?
- Què us emporteu de la sessió?
- Creieu que el que hem fet avui té relació amb les activitats de les altres sessions d'Akwaba? Quina relació hi trobeu? Poseu-ne exemples.
- Quines conclusions extrauríeu dels debats i de les activitats?

Un cop s'han llegit aquestes preguntes, cada grup ha de reflexionar entre ells. L'educadora pot anar rotant pels grups i comentar què n'opinen.

Finalment, després d'uns minuts de reflexió, es demana als alumnes que comparteixin en plenària les opinions del grup.

L'educadora pot tancar la sessió fent recordatori altres cop que la sessió actual, el primer Espai de Reflexió del "Fem Eco" volia servir per interioritzar els conceptes de la campanya, fer-los nostres i veure que en pensa la resta de companyes. Es pot esmentar de manera breu que la ecodependència (tractada al debat i a les composicions) es va tractar també a través del camí sensorial del M1. De les cures en parlàvem durant "l'efecte dominó del M2, per exemple, i de les emocions i l'atenció al dol al M3, per exemple.

BLOC DE PRIMÀRIA

MÒDUL 4

DURADA 2H A L'AULA

Les nostres emocions per connectar amb el medi

COMPETÈNCIES EMOCIONALS GRUPALS A TRAVÉS DE RITMES RECICLATS

La percussió grupal és una eina d'expressió ja utilitzada des de la prehistòria i que actualment també segueix sent utilitzada. És un art que s'enriqueix quan es practica de forma col·lectiva. Aquest art és una manera d'expressar-se i és en aquest fet en el que es posarà l'atenció durant aquesta sessió, les formes d'expressar-se en grup.

Per fer-ho utilitzem la música, els ritmes, i ho fem amb materials reciclats. Aquesta activitat mostra una alternativa a una situació d'emergència actual, la creació de residus i el greu impacte que aquest té al medi ambient. Després de l'activitat de ritmes reciclats es realitzarà un tancament de la sessió on parlarem sobre les emocions en grup, com crear un espai més còmode per expressar les nostres emocions.

IDEA FORÇA

La percussió grupal a través de ritmes reciclats pot ser útil per poder treballar l'expressió, el respecte i les emocions en el grup i el medi.

CONCEPTES CLAU

Creativitat, ritme, escolta, expressió de les emocions, les cinc R's.

COMPETÈNCIES CURRICULARS

Desenvolupament d'iniciatives i hàbits basats en la reducció, la reutilització i el reciclatge per conservar el medi ambient, el territori i la naturalesa de l'entorn proper.

OBJECTIUS

Fomentar el respecte pel grup i destacar la importància d'expressar les nostres emocions i escoltar les de la resta de persones.

DINÀMICA

PRIMERA PART

Activació de coneixements previs (20')

Introducció de la sessió. Pas del treball de les emocions personals a les col·lectives.

Origen i actualitat de la música i la creació de residus. Explicació per part de l'educador/a.

SEGONA PART

Contrastos (80')

Ritmes reciclats. A partir de materials reciclats recollits per l'alumnat crear instruments en petits grups i generar ritmes col·lectius.

TERCERA PART

Avaluació (20')

Emocions en el grup. Posar en comú el que ens ha fet sentir la sessió atenent sobretot les emocions col·lectives.

MATERIAL EDUCADORA

Objectes reciclats amb els que fer ritmes, portar-ne de més per si l'alumnat no en porta suficients.

REQUISITS TÈCNICS

A poder ser disposar d'una aula aïllada de la resta de grups per no molestar-los al fer soroll.

1. ACTIVACIÓ DELS CONEIXEMENTS PREVIS (20')

La primera part d'aquesta sessió (Activació de coneixements previs) es pot fer a l'aula, i si es disposa d'un segon espai més aïllat (gimnàs o una sala on es pugui fer soroll sense molestar a les altres aules) es pot fer la part de Contrastos allà.

INDICACIONS PRÈVIES A LA SESSIÓ: TRIA D'OBJECTES PER A CREAR INSTRUMENTS

Com a indicacions prèvies per a l'alumnat perquè aquestes portin objectes que puguin utilitzar durant la sessió es comenta:

- Reutilitzar ampolles amb més o menys aigua, buides de diferents mides, garrafes d'aigua de plàstic, ampolles petites, garrafes d'oli, ampolles de vidre o llaunes.
- Reutilitzar pots de vidre, de plàstic, o metall (de conserves, per exemple). Si es troben tubs de PWC també són molt útils.
- Agafar bosses de plàstic o d'altres materials.
- Es demana a l'alumnat que sigui original, que qualsevol cosa que vegi a les escombraries o coses que no s'utilitzin les portin i segur que es podran fer sonar.
- Que es tingui en compte que el primer que fa una persona quan vol ser músic és aprendre a acariciar la oïda, no a agredir-la. Així doncs no han de buscar instruments que facin molt de soroll, no cal fixar-se amb el volum del soroll sinó amb l'originalitat del so o varis sons que es poden crear a partir d'un mateix objecte.

Material reciclat al grup de 5è de l'Escola Ernest Lluch de L'Hospitalet de Llobregat

1a. Introducció de la sessió (5')

Per començar la sessió es fa recordatori de les sessions prèvies:

Quina és la última sessió que vam fer plegades?

L'última sessió va ser l'Espai de Reflexió 1, que ens va servir per aturar-nos i poder aprofundir en idees i conceptes de la campanya que havíem tractat fins el moment.

Quina va ser l'anterior sessió a l'Espai de Reflexió 1?

L'anterior sessió era el M3, sessió que vam dedicar a parlar de les nostres emocions personals i vam parar atenció al dol que sentim o hem pogut sentir en algun moment, sent conscients que les emocions són part de la vida, del cicle de la vida i necessitem trobar llocs i moments on expressar-les.

Així doncs, avui crearem un lloc per expressar-nos de manera grupal.

1b. Origen i actualitat de la música i la creació de residus (15')

- Quan sorgeix la música?
- Quins instruments s'utilitzaven als orígens de la música?
- Per què creieu que es va crear música de forma grupal?
- Nosaltres generem residus? Què passa amb els residus que nosaltres generem?
- Sempre s'han generat tants residus? Per què?
- Totes les persones del planeta creen la mateixa quantitat de residus?
- A qui empitjora la creació i acumulació de residus?

CONTINGUTS PER A L'EDUCADORA

Els orígens de la música, i per tant dels ritmes, es desconeixen ja que en el seu origen no s'utilitzaven instruments per tocar-la, sinó que es realitzava a través de la pròpia veu humana o de la percussió corporal (les quals no deixen rastre arqueològic). Algunes veus diuen que des de que l'ésser humà és bípede va desenvolupar la música i la dansa.

A diferència d'altres animals que també fan sons amb la boca, cops de forma individual, els éssers humans van ser capaços de crear música en grup. L'antropologia descriu rituals ancestrals de varis orígens del món amb percussió corporal. Alguns eren per reafirmar una tribu, un territori. Altres per cerimònies per la pluja.

El que sí que podem concloure és que els primers instruments musicals es van crear a partir d'elements naturals. Es pensa que els primers instruments podrien haver estat construïts de pedra, fusta o pell (aquests dos últims no es conserven al llarg dels anys, per això es desconeix), elements amb els quals es podrien haver creat sons i ritmes a través de la percussió. Es troben flautes elaborades amb ossos d'animals construïdes fa més de 42.000 anys. També es troben a diversos punts del planeta instruments similars a la "bramadera", una placa de fusta (o algun altre material) lligat a una corda que al fer-lo girar a gran velocitat a l'aire produeix sons.

A partir d'aquests instruments també es troben alguns ossos que haurien sigut utilitzats per fer percussió, arcs i, a partir de l'època dels metalls, ja altres instruments de vent. En qualsevol d'aquests casos i sobretot durant la prehistòria, la majoria d'instruments provenien d'elements naturals (pells i ossos d'animals, pedres de l'entorn, fusta d'arbres...) i que segurament la majoria d'aquests havien estat reutilitzats (al caçar algun animal se n'aprofitaven els ossos i la pell per elaborar-ne instruments, per exemple). Així doncs, els elements naturals i la reutilització de materials es troben presents des de fa segles a la història de la música.

ACTUALITAT

Avui en dia se segueixen utilitzat a diversos llocs del món instruments similars als descrits anteriorment (flautes d'ossos, per exemple). A la natura tot s'aprofita, per això als ecosistemes existeixen productors, consumidors i descompostadors. A partir de l'existència de l'agricultura i la ramaderia l'ésser humà ha generat diversos residus, sobretot a partir de l'èxode a les ciutats (on es produeixen més residus) i de l'ús de materials com el plàstic, metalls o substàncies químiques, materials molt més difícils de descompostar al no ser biodegradables. Cal tenir en compte també que un 20% de la població mundial produeix un 80% dels residus, situació que accentua les desigualtats entre persones. Aquests residus també han contribuït a empitjorar les condicions de vida de moltes espècies d'éssers vius del planeta, fins a provocar-ne l'extinció d'algunes (a part de la caça i la destrucció dels seus hàbitats també és notable el nombre d'espècies extingides a causa de la contaminació i del canvi climàtic, totes elles produïdes pels éssers humans).

És important posar en pràctica la consigna de les Cinc Erres: Reemplaçar, Reduir, Reciclar, Reutilitzar, Recuperar/Reparar, en aquest ordre d'importància.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- <https://web.ua.es/es/ice/jornadas-redes/documentos/2013-comunicaciones-orales/335233.pdf>
- <https://web.ua.es/es/ice/jornadas-redes-2015/documentos/tema-1/410800.pdf>
- <https://www.formacionimpulsat.com/recursos/como-era-la-musica-en-la-prehistoria-etapas-y-civilizaciones/>
- <http://naukas.com/2012/06/20/la-musica-en-la-prehistoria/>

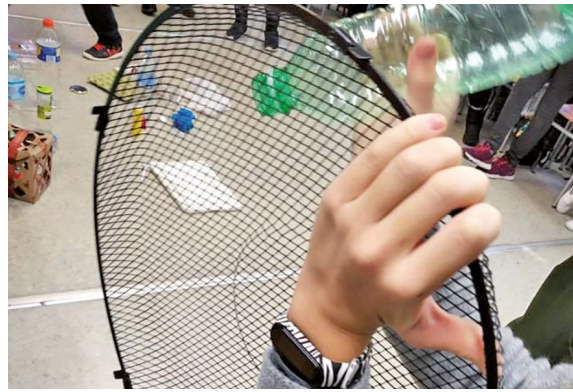
2. CONTRASTOS (80')

2a. Ritmes reciclats (80')

Així doncs, l'activitat que es proposa a continuació és donar una opció, una resposta a una situació emergència actual, la producció de residus. Crear ritmes en grup és una manera d'expressar-se que s'ha fet des de fa molt de temps, per això molts cops s'anomena aquesta activitat com part de costums ancestrals. Aquest tipus de vocabularis artístics donen espai a la creativitat, a la inclusió i també a la creació conjunta. Elaborar un ritme pot ser una manera de connectar i crear de manera col·lectiva amb altres persones que potser abans no s'hi havia connectat.

Per elaborar els ritmes no es començarà a partir de partitures predeterminades, no es vol assolir quelcom que generi frustració, sinó buscar ritmes que treballin la inclusió de totes les persones. Les persones que treballin un ritme en un moment estan creant un so per aquell moment que estan vivint, estan creant la seva pròpia sonoritat.

És important destacar que els instruments que s'utilitzaran seran objectes als que s'haurà canviat la seva funcionalitat, seran objectes que prèviament no eren instruments però que es transforma perquè ho siguin.

Alumna de 5è de l'Escola Ernest Lluch de l'Hospitalet de Llobregat fent un ritme grupal amb material reciclat

DINÀMICA

Abans de començar, es comenta que els exercicis que es proposaran estan pensats per a persones sense experiència prèvia en percussió, així que totes hi poden participar.

Es poden dividir els exercicis de percussió corporal en tres parts:

1. Exercicis lúdics de ritmes per familiaritzar-se amb la percussió, utilitzant el cos, un instrument que totes tenim, o a través dels objectes que l'alumnat porti o a través del propi cos (fent percussió corporal). Aquests exercicis serveixen per familiaritzar-se amb el ritme (i amb un compàs determinat, 4/4 per exemple).
2. Exercicis de sensibilització de l'oïda, perquè no tendir a fer sorolls agressius.

Es fa un cercle i al mig una persona està mantenint un globus sense que caigui, mentrestant la resta d'alumnat acompanya aquests moviments amb els sons dels seus "instruments".

3. La dinamitzadora es dirigeix a cada grup i les participants practiquen una o dues composicions de ritmes que la dinamitzadora els proposa, primer en petit grup i després, i en funció de com avanci el taller, tot el grup.
4. Si es disposa de temps, es pot fer un treball per grups de manera que cada grup pugui compondre un ritme que els agradi per poder compartir-lo posteriorment amb la resta del grup-classe. Així, també poden portar la composició de ritmes als propis gustos musicals.

REFLEXIÓ

- Amb qualsevol objecte es pot crear música, es poden crear ritmes. Es pot donar una segona vida a objectes en desús.
- La música és una forma més d'expressió, i molts cops a través de la música o d'altres expressions artístiques es poden expressar emocions.
- També entrenar l'escolta de les altres (sentim el ritme del grup i el seguim). En aquest sentit, es valora la interdependència de totes les participants (cada membre altera tot el conjunt i es veu influït per la resta, a l'hora de percebre i crear la percussió). En aquests exercicis, com en el dia a dia, és important escoltar a la resta per saber com seguir actuant amb elles.
- Valorar que és més rica la peça de percussió quan és grupal que quan és individual.

3. AVALUACIÓ (20')

3a. Emocions en el grup (20')

En aquesta sessió s'han treballat actituds i habilitats grupals des de la creació de ritmes grupals amb el grup-classe. Per tancar la sessió, s'amplia la mirada a l'entorn per repensar quin lloc atorguem a les emocions del grup en el nostre dia a dia.

DINÀMICA

Reflexionar sobre situacions quotidianes, tenint la visió de "LES NOSTRES RELACIONS PER CONNECTAR AMB EL MEDI", títol de la sessió. És a dir, tenir en compte les relacions amb l'entorn amb les nostres companyes i com ens relacionem també amb el medi ambient.

Es pot començar compartint:

- Avui ens hem sentit escoltades per la resta del grup?
- Normalment em sento escoltada en aquest grup?

- Què podríem fer perquè fos més senzill expressar emocions en aquest grup?
- És fàcil expressar-se emocionalment en grup? Per què creieu que és així? Quan algú expressa les seves emocions en un grup, com reaccionem nosaltres?
- Afecta el com estem emocionalment, com ens trobem, amb com ens relacionem amb el medi ambient? (d'una forma més agressiva quan tenim pressa o estrès, per exemple).

* L'educadora que fa el seguiment del grup, recull els elements que van sortint de la dinàmica, apuntant-lo en un full o a la pissarra per fer-li després una fotografia.

BLOC DE PRIMÀRIA

MÒDUL 5

DURADA 2H A L'AULA

Relats ecofeministes mundials i locals

LLUITES ECOFEMINISTES AL MÓN. DEBATEM I REFLEXIONEM.

Durant aquesta sessió l'alumnat coneixerà lluites ecofeministes de diferents punts del planeta. S'iniciarà la sessió coneixent dues eines de mapatge de conflictes, l'Ejatlas i el Mapa publicat a elcritic.cat. Tot seguit es farà la lectura del primer dels relats ecofeministes, "La lluita de la Nèlida". Un cop realitzat aquest exemple, cada grup haurà de treballar sobre el relat que se li assigna (lluites a l'Índia, Perú, Kenya i al seu entorn proper i local). Després de presentar aquestes lluites l'alumnat utilitzarà el teatre imatge per empatitzar i aprofundir en aquestes situacions, afavorint amb aquesta tècnica la participació del grup. Un cop cada grup duu a terme la seva representació es podrà realitzar un petit debat sobre com ha solucionat aquell grup el conflicte presentat i la resta d'alumnes podran fer les seves propostes.

Per finalitzar l'alumnat podrà veure els vídeos que recullen les lluites ecofeministes tractades.

IDEA FORÇA

Coneixent les lluites ecofeministes d'arreu del món podrem aprendre i aplicar-ho al nostre entorn proper.

CONCEPTES CLAU

Dret a la no discriminació, el dret al medi ambient sa, lluites ecofeministes, feminismes, ecologisme.

COMPETÈNCIES CURRICULARS

Anàlisi de les diferents cosmologies i cosmogonies, i la seva vinculació amb el medi ambient, el territori i la naturalesa.

OBJECTIUS

Comprendre les causes estructurals de les vulneracions del dret a la no discriminació i el dret al medi ambient sa en l'entorn immediat, local i el món.

DINÀMICA

PRIMERA PART **Activació de coneixements previs (30')**

Presentació de la sessió. Introducció a experiències de defensa del medi ambient arreu del món.

Coneixem els mapes dels conflictes ambientals. Presentació d'eines de mapatge (EJAtlas i altres).

Lectura del relat "La lluita de la Néli-da". Lectura de l'educadora o d'un/a alumne per tot el grup.

SEGONA PART **Contrastos (60')**

Lectura dels relats. Lectura en petits grups d'una experiència de lluita ecofeminista a l'Índia, Kenya, Perú i Catalunya.

Teatre imatge. Explicació de la tècnica i representació de les experiències.

TERCERA PART **Avaluació (30')**

Debat i conclusions. Debat en gran grup sobre la imatge ideal de cada experiència i el procés de transició fins arribar-hi.

Visionat de les lluites (opcional). Mostra d'audiovisuals seleccionats.

MATERIAL EDUCADORA

Vídeos amb els vídeos de les lluites ecofeministes descarregats, Annex 1 (relats) impresos (tantes impressions com grups es facin).

REQUISITS TÈCNICS

Aula polivalent perquè es pugui fer espai movent cadires i taules quan calgui, ordinador amb reproductor de vídeo i àudio i projector.

1. ACTIVACIÓ DELS CONEIXEMENTS PREVIS (30')

1a. Presentació de la sessió? (5')

Es comenta que durant la sessió d'avui coneixerem algunes lluites ecofeministes de diferents punts del planeta. És important doncs parar atenció al material que tindrem (mapes i relats), i treure'ns la vergonya a l'hora de fer el teatre imatge. El teatre imatge no és una obra de teatre com les que acostumem a veure, és més semblant a la mímica però sense moure'ns. És una activitat senzilla que permetrà que tot el grup participi, per això cal estar atentes i no molestar a les companyes quan estiguin realitzant aquest exercici o els altres.

1b. Coneixem els mapes dels conflictes ambientals (15')

Després d'haver introduït com serà el mòdul, es presentarà a les alumnes diferents eines de mapatge de conflictes mediambientals del món i de Catalunya. La primera EJAtlas, <https://ejatlas.org/?translate=es#>, i la segona el mapa interactiu de Crític, <https://www.elcritic.cat/dades/mapa-80-conflictes-ambientals-de-catalunya-70763>.

Abans d'això, es faran algunes preguntes per introduir el tema dels conflictes ambientals.

- Sabeu què és un conflicte ambiental?
- I la justícia ambiental?
- Creieu que hi ha molts conflictes ambientals al món?
- I pel nostre voltant? Quins?

A continuació, es projecten els mapes interactius de les webs d'EJAtlas i Crític i s'explica què fan i què mostren aquests mapes, i per a què són útils.

Un cop s'han explicat les eines i s'han projectat els mapes es farà un seguit de preguntes per tal d'incenivar el pensament crític. Es pot deixar el mapa de la plataforma de Crític projectat per tal d'acompanyar les preguntes:

- On ens trobem nosaltres?
- Quins conflictes veieu al nostre voltant? (ampliar el mapa a la zona on es trobi el centre educatiu).
- Heu sentit parlar d'aquests conflictes?
- Creieu que si la gent es queixa i s'organitza per defensar els territoris on viuen poden aturar les problemàtiques ambientals o que no serveixen de res?
- Sabeu d'alguna problemàtica que s'hagi resolt gràcies al moviment i la pressió veïnal? (més endavant es parlarà d'això).

CONTINGUT PER A L'EDUCADORA

EJAtlas

- Què és EJAtlas?

Aquesta eina de mapatge en línia és un atlas de justícia ambiental, que documenta i classifica els conflictes socials que es produeixen a causa de problemàtiques ambientals.

- Què podem trobar en aquest mapa?

A tot el món, les comunitats s'esforcen cada vegada més per defensar allò que és seu i els intenten prendre els grans projectes extractius: la seva terra, el seu aire, la seva aigua, els seus boscos, etc. Aquests projectes tenen greus impactes ambientals i socials. Cada cop més, en cada etapa del procés econòmic, l'extracció, processament, i venda, els impactes afecten les poblacions més marginades, lluny dels consumidors finals.

Per això sorgeixen mobilitzacions de comunitats locals que lluiten contra impactes socials i ambientals negatius. I això és el que podem trobar en aquest mapa interactiu. Aquest Atlas el que vol és exposar aquestes injustícies arreu del món i donar veu a totes aquelles comunitats que lluiten per la justícia ambiental, així com explicar la dimensió material dels conflictes i la manca de participació democràtica dels processos de decisió d'aquests projectes, que quasi mai compten amb l'opinió de la població autòctona.

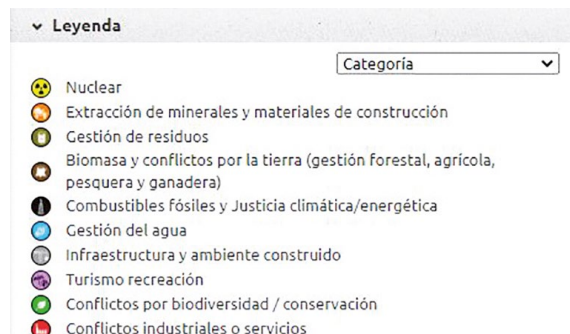
- Llegendes

El mapa d'EJAtlas proporciona 10 categories principals per categoria del conflicte:

Nuclear - Extracció de minerals i materials de construcció - Gestió de residus - Biomassa i conflictes per la terra (gestió forestal, agrícola, pesquera i ramadera) - Combustibles fòssils i Justícia climàtica/energètica - Gestió de l'aigua - Infraestructura i ambient construït - Turisme recreació - Conflictes per la biodiversitat / conservació - Conflictes industrials o de serveis públics.

Mapa interactiu Ejalts

Llegendes Ejalts

Mapa interactiu Crític: 101 conflictes ambientals de Catalunya

- **Què és Crític?**

Crític és un mitjà de comunicació especialitzat en periodisme d'investigació. Al seu portal en línia es publiquen articles d'opinió, d'anàlisi i reportatges. Aquesta iniciativa pretén ser un periodisme més profund, amb context i dades, que dona visibilitat a veus crítiques amb l'objectiu de trencar amb el periodisme més sensacionalista.

- **Què podem trobar en aquest mapa?**

Crític ens posa a disposició un mapa interactiu sobre els 101 (en el moment d'editar aquesta Guia) conflictes ambientals a Catalunya, que tot i l'emergència climàtica que estem vivint continuen sorgint de nous. No obstant això, moviments ecologistes i veïnals lluiten perquè aquestes projectes no es duguin a terme o bé s'aturin. Aquest mapa mostra tots els casos de projectes que repercuteixen d'alguna manera al medi ambient a Catalunya.

- **Llegenda**

El mapa és un mapa de Catalunya, que mostra els conflictes ambientals al seu territori. Es classifiquen els conflictes segons:

- **En taronja:** projectes urbanístics (expansió urbanística).

Per exemple: a la cala d'Aiguafreda (Begur), per exemple, s'ha aturat un pla per construir-hi 275 cases i 3 hotels.

- **En verd:** infraestructures i energia (centrals nuclears, parcs eòlics, línies de molt alta tensió (MAT)).

Per exemple: aquest 2020 s'han vist protestes al Camp de Tarragona i a les Terres de l'Ebre contra la massificació eòlica a les seves comarques, o la l'antiga demanda per tancar les centrals nuclears d'Ascó.

- **En blau:** residus, vessaments i contaminació (purins, incineradores i l'aire de les ciutats).

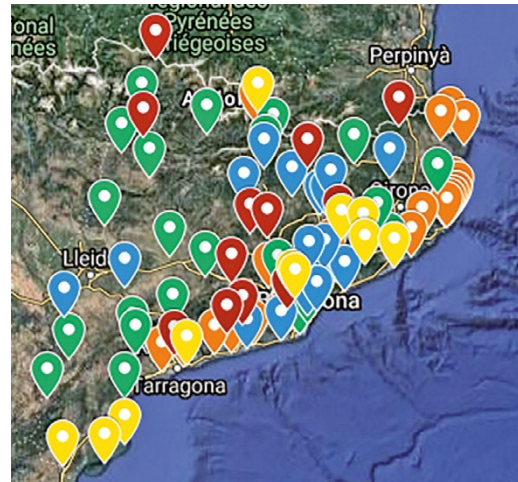
Per exemple: a Montcada, els veïns es queixen des de fa anys per la crema de residus que la cimentera utilitza per generar energia.

- **En roig:** indústria i mineria

Per exemple: la indústria petroquímica de Tarragona està molt criticada per la població per la contaminació i danys que genera, o la mineria a la Vall d'Aran, on alguns veïns intenten que no s'arribi a obrir una mina de tungstè.

- **En groc:** manca de conservació d'algunes zones en general

Per exemple: la regressió del Delta de l'Ebre. La inacció de l'Administració per no protegir el Delta de l'Ebre està fent que una de les seves parts més vulnerables, la Barra del Trabucador i la punta de la Banya ja s'han vist sobrepassades en almenys 3 ocasions per les onades de la mar.

Mapatge creat per Crític

- Projectes urbanístics
 - ▼ Tots els elements

- Infraestructures i energia
 - ▼ Tots els elements

- Residus, vessaments i contaminació
 - ▼ Tots els elements

- Indústria i mineria
 - ▼ Tots els elements

- Manca de conservació
 - ▼ Tots els elements

Llegenda del mapa

1c. Lectura del relat “La lluita de la Nélida” (10')

Tot seguit l'educadora farà la lectura del relat “La lluita de la Nélida”, (o escollirà a algun alumne/a per a que ho faci).

Un cop realitzada la lectura, i també tenint en compte el temps del que disposem per fer la sessió, es poden fer algunes preguntes genèriques per veure si el grup ha entès el relat. No s'ha d'aprofundir molt ja que el grup al que li toqui aquest relat ja es dedicarà a aprofundir-hi (veure següent activitat).

2. CONTRASTOS (60')

2a. Lectura dels relats (20')

Un cop s'hagi fet la lectura de l'anterior relat, es faran 4 grups. A cada grup es repartirà un dels relats dels quals disposem. Els relats són els següents:

- Moviment Cinturó Verd – KENYA
- Dones Chipko – ÍNDIA
- Hija de La Laguna – PERÚ
- Lluita local – CATALUNYA (NoMésBlocs a l'Hospitalet, Cel Net a Tarragona i Salvem els Tres Turons al Guinardó)

Es demana doncs que una persona de cada grup llegeixi en veu alta pel seu grup el relat, i que hi dediquin una estona fins que totes les integrants d'aquell grup hagin entès la història que s'hi explica.

L'educadora pot recórrer els diferents grups i formular preguntes per assegurar-se que existeix una bona comprensió dins de tot el grup. Si no és així, caldria reforçar-la.

2b. Teatre imatge (40')

S'explica al gran grup que, un cop llegits i entesos els relats que cada grup ha rebut, a continuació hauran de fer una representació davant la classe sobre aquella lluita, sobre l'opressió existent. Per tant, cada grup haurà de preparar com representa aquesta imatge. Un cop feta aquesta imatge, el mateix grup haurà de construir una imatge ideal en la qual l'opressió representada anteriorment desaparegui. Aquesta imatge ideal pot rebre també aportacions de la resta del grup-classe, la resta d'alumnes poden suggerir elements per aquesta imatge ideal.

Per finalitzar, aquest grup haurà d'escenificar lentament com es passa d'una situació a l'altra, lentament i destacant quins són els diferents passos.

Aquesta activitat la repeteixen els 4 grups, i la resta de la classe para atenció i pot fer aportacions quan l'educadora ho demani. Un cop representada la primera fase, la imatge inicial de cada grup, l'educadora demana al grup que resumeixi quina és la lluita que estan representant. On se situa, qui la protagonitza, que hi succeeix...

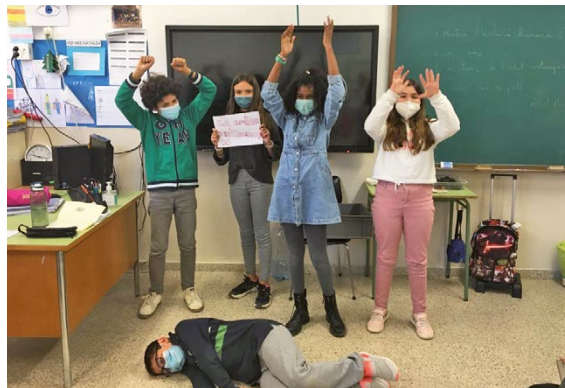
*Proposem que el primer grup que realitzi aquest exercici sigui el que té el relat de la Nèlida, ja que s'ha llegit anteriorment hi hauran disposat de més temps per preparar-se'l.

CONTINGUT PER A L'EDUCADORA

Tècnica imatge en transició: Tècnica que consisteix a treballar una problemàtica només utilitzant mitjans visuals, sense ús de la paraula.

S'escull una de les lluites ecofeministes presentades anteriorment, fixant-nos bé en l'opressió que hi ha. El grup mitjançant el seu cos i possibles objectes de l'aula ha de representar aquesta lluita i l'opressió que hi ha entre els diferents actors, tal com el grup ho entengui. A continuació es demana que construeixin una imatge ideal en la qual l'opressió anterior desaparegui. Aquesta imatge ideal es construirà gràcies a les aportacions del gran grup. És important però, que amb la creació de la imatge ideal s'arribi a un equilibri i no a generar una nova opressió. Després es torna a la imatge real i es comença a fer una dinamització. Aquesta dinamització consisteix en el pas de la imatge real a la ideal lentament, perquè es puguin veure quins són els passos que se segueixen per aquesta transformació.

Exemple: <https://www.youtube.com/watch?v=6zfhKo5KQyw>

Alumnat de 5èA de l'Escola Cèsar August
realitzant l'activitat de teatre imatge

3. AVALUACIÓ (30')

3a. Debat i conclusions (15')

* Aquesta activitat es pot intercalar en l'anterior o es pot fer posteriorment, a criteri de l'educadora.

Per tal de fer una bona avaluació de l'activitat, un cop acabada la presentació del teatre imatge de cada grup d'infants, es farà una petita reflexió en gran grup.

L'educadora mitjançant les opinions de cada grup i les preguntes que hi ha a continuació començarà l'avaluació de l'activitat.

Preguntes per fer la reflexió per a cada grup i lluita

- Quin és el canvi proposat entre una imatge i una altre representada entre les persones i la natura? Com s'ha fet?
- Podeu veure desigualtats en les lluites representades? Quines?

Pregunta per a la lluita local

- Quin és el canvi proposat entre les imatges en transició entre la natura i les persones? Com s'ha fet?
- En proposaries algun altre?

* En el cas que aquesta activitat s'intercali amb l'anterior, aquesta última pregunta "proposaries algun altre canvi al que ha plantejat aquest grup", es pot demanar a la persona que proposi el canvi que modifiqui la imatge en aquell mateix moment, que col·loqui a les seves companyes seguint la proposta que ell/a creu que podria afavorir encara més a les persones i al medi ambient.

3b. Visionat de les lluites (opcional) (15')

Si sobra temps es pot fer un visionat sobre els diferents arxius de vídeo sobre exemples de lluites reals dels relats llegits i comentar-los.

- Green Belt Movement – KENYA (<https://www.youtube.com/watch?v=6vgJKOvEKE4>)
- Dones Chipko – ÍNDIA (<https://www.youtube.com/watch?v=YXeCQGmNYqo>)
- Hija de La Laguna – PERÚ (<https://www.youtube.com/watch?v=ikrmt1QWGqE>)

Lluites locals:

- NoMésBlocs a l'Hospitalet (<https://www.youtube.com/watch?v=BiEfPUilicE> i <https://www.youtube.com/watch?v=TLLUqCAhxlI>)
- Cel Net a Tarragona (<https://www.youtube.com/watch?v=Qkz0UNDar08> i <https://www.youtube.com/watch?v=CoR1STUAcV0>)
- Salvem els Tres Turons al Guinardó (<https://www.youtube.com/watch?v=Q8dUMucYN0w> del minut 8.18 al 13, tot i que també hi apareixen casos de la Fira de Montjuïc, el Raval i el Poblenou, per si s'adequa a la vostra zona).

Un cop visualitzats es poden formular les següents preguntes:

- Què us ha semblat el que explica aquest vídeo?
- Per què creieu que es donava aquell conflicte? Quines parts hi havia al conflicte? Quins interessos tenien cada part?
- Quines solucions trobaríeu en aquests conflictes (en el cas que no es presentin al mateix vídeo)?

ANNEX 1.1

Relat "La lluita de la Nèlida"

La Nèlida camina cada dia pel seu poble de Cajamarca al Perú, i mentre camina, sempre s'atura a parlar amb els diferents éssers vius que es va trobant, tant com amb animals, plantes i amb l'aigua i els seus organismes. Mentre recorre aquest camí, pensa en la sort que té de viure en un espai com aquest, envoltada de naturalesa.

Tot i això hi ha un perill imminent que no només es troba al Perú, sinó a multituds d'altres països i racons. Sembla ser, que sota d'aquests llacs per on la Nèlida passeja, s'hi troben grans jaciments i grans quantitats d'or. Aquest or és molt apreciat per algunes persones, i aquestes, estan disposades a assecar els llacs i emportar-se l'or que hi ha a sota.

Quan la Nèlida s'assabenta que hi ha gent i un govern darrere disposat a deixar sense aigua a totes unes comunitats, per endur-se aquest or que hi ha sota, és quan decideix actuar.

Així doncs, la Nèlida davant d'aquesta situació que els amenaça amb la vida i la mort, decideix buscar ajuda. És així com ella s'uneix a la Marxa de l'Aigua caminant des de la seva Cajamarca natal fins a Lima, la capital del país, i recorrent més de mil quilòmetres, s'adona que no està sola. Són milers les persones que volen protegir els recursos dels Andes.

Milers de persones juntament amb la Nèlida es pregunten:

Què passarà amb nosaltres? On aniran la resta d'éssers vius de la natura?
I tota aquesta destrucció per l'or? Si aquest no es beu, ni es menja, ni sent...

El conflicte, però, segueix, i no només aquí, sinó arreu del món.

Imatge recuperada de: <http://dibujosbonitos.com/de/campesinos-manifestacion>

Informació per la redacció del relat extreta de: FRIGOLA, N (productora) & CABELLEOS, E (director). (2015). Hija de la Laguna. Lima, Perú. Guarango Films.

ANNEX 1.2

Relat "Moviment Cinturó Verd"

Les dones rurals de Kenya informaven que els seus rierols s'estaven assecant, el seu subministrament d'aliments era menys segur i havien de caminar cada vegada més lluny per aconseguir llenya per a combustible. És arran de tots aquests problemes amb els quals vivien a Kenya, que una dona anomenada Wangari Maathai l'any 1977 va pensar que aquesta situació no podia seguir així i va decidir fer alguna cosa per canviar-ho. És així com va néixer el Moviment del Cinturó Verd. Un moviment ambiental que encoratja a diferents comunitats, en particular a dones, per conservar el medi ambient, millorar les seves condicions i mitjans de vida i reduir la pobresa.

Wangari va adonar-se que els problemes mediambientals no són un problema puntual, sinó que cuidar del medi ambient és un problema que s'ha de tenir en compte cada dia. A partir d'aquest moment, va pensar que una de les principals causes d'aquests desastres ecològics no només eren de les empreses, sinó de les persones que tenien el poder d'aturar-ho i no ho feien. Així doncs, va dedicar part de la seva vida no només a cuidar el medi ambient amb la plantació dels arbres, sinó a lluitar contra la part del govern que no defensava com ella i moltes altres persones el desenvolupament sostenible, la democràcia i la pau.

Des que aquesta lluita va començar, més de 40 milions d'arbres han sigut plantats retornant el verd al continent, i no només això, sinó que més de 30.000 dones han sigut empoderades amb l'ajuda d'aquest moviment... i les que queden!

JO NAPOLI, D (2010). Mama Miti: Wangari Maathai and the Trees of Kenya. Imatge recuperada de: <https://www.simonandschuster.com/books/Mama-Miti/Donna-Jo-Napoli/9781416935056>

Informació per la redacció del relat extreta de: StridesinDevelopment (2010) Wangari Maathai & The Green Belt Movement.

<https://www.youtube.com/watch?v=BQU7JOxkGvo> & <http://greenbeltmovement.org>.

ANNEX 1.3

Relat "Les dones Chipko"

Fa anys i anys, concretament l'any 1986 en un poblat de l'Índia anomenat Nahi-Kala es va iniciar un moviment que arribaria a tenir una gran repercussió. De les mans de Chamundeyi es va iniciar una gran lluita que durarà anys i dècades.

La Chamundeyi i diferent gent del seu poblat, estaven alerta des de feia temps d'una amenaça. Aquesta amenaça era una empresa minera que, tal com passa a altres racons, estava provocant greus canvis ecològics a la seva regió. Aquesta activitat minera havia començat feia temps en aquesta zona saltant-se lleis amb total impunitat. Es dedicaven a extreure en un primer moment, pedres de la vora del riu fins a arribar a assecar rius i fonts i deixant sense aigua a diferents regions, passant de tenir rius i boscos abundants a rius secs i boscos talats, convertint el paisatge en desert.

Per poder aturar aquesta empresa minera anomenada Gujral, que any rere any s'anava fent més rica, al contrari que a gent del poble, van decidir que donarien les seves vides per poder protegir la naturalesa. Tal com diu el nom del moviment, chipko significa abraçar, i és així com la gent del poble defensava aquestes zones, abraçant els arbres fins a fer enrere els camions o interposant-se en el seu camí per tallar-los el pas.

La lluita no violenta del poble de Nahi-Kala, juntament amb les seves líders, Chamundeyi i Iwari Devi, s'ha convertit al llarg dels anys en un clar exemple de capacitat de resistència, de la fortalesa de les dones, de la necessitat de la naturalesa, ja que és gràcies a ella que podem viure i de com qualsevol persona és capaç d'empoderar-se i defensar el que creu.

Candlewick press (2013) imatge recuperada de:
<https://hilaryschenker.wordpress.com/2013/10/15/chipko-movement/>

Informació per la redacció del relat extreta de: MIES, M ; SHIVA, V. (2014). Ecofeminismo. Barcelona: Icaria editorial 391.399.

ANNEX 1.4

Relat "No Més Blocs!"

Fa uns anys, un grup de veïnes es van reunir perquè l'ajuntament i altres polítics volien construir 26 gratacels. Feia 50 anys havien aturat ja la construcció de molts blocs a Bellviatge, aturant les obres dia rere dia. Tot i això, anys després es trobaven amb el mateix problema.

Aquests gratacels es volien construir a sobre dels últims camps d'Hospitalet, on també s'hi situaven algunes masies. L'impacte ambiental d'aquest projecte seria molt gran, cosa que va fer alertar la població.

Les veïnes de diferents barris de l'Hospitalet van crear la plataforma "No Més Blocs". Amb aquesta plataforma informaven a la gent sobre aquest pla, explicaven a tot arreu les conseqüències que aquestes construccions podien tenir a les vides de les persones, perdent els paisatges, parcs i zones on passejar i gaudir.

Les veïnes s'estranyaven que volguessin construir més gratacels quan, els que ja acabaven de construir encara estaven mig buits!

Les persones de No Més Blocs feien reunions amb polítics, explicaven el seu problema a altres barris de l'Hospitalet, i van fer algunes manifestacions amb molta gent de barris i pobles del voltant.

Al final, gràcies a la lluita constant d'aquestes veïnes, i juntament amb altres organitzacions, es va aconseguir portar el projecte davant d'un jutge. Aquest jutge, fa uns dies, va declarar que el projecte no es podia portar a terme degut a que hi havia hagut diverses vulneracions. I així va ser com les veïnes de Bellvitge van aconseguir aturar un pla urbanístic que volia canviar tant les seves vides.

ANNEX 1.5

Relat "Cel Net" contra les petroquímiques!

Des de fa molts anys, veïnes del Camp de Tarragona conviuen amb moltes empreses petroquímiques al seu voltant.

Aquestes empreses han fet que les veïnes visquin cada dia amb sorolls continus, males olors, contaminació de l'aire i ambiental. A més, viuen amb la temor de que hi hagin explosions o fugites d'aquestes fàbriques i que provoquin ferits o fins i tot morts.

Amb els anys aquestes veïnes han vist com ha empitjorat el paisatge, les condicions de vida i la seva salut. Fins i tot han vist accidents greus.

Tots aquests problemes han estat silenciats. Un grup molt d'empreses molt com Repsol controlen la zona degut al gran poder que tenen, i no els interessa que aquestes notícies se sàpiguen. Com que aquestes veïnes veïen que ningú els feia cas van crear la plataforma Cel Net. Aquesta plataforma es va crear al 2008 i està recolzada per una llarga llista d'associacions que l'ajuden en la lluita contra aquestes fàbriques.

Cel Net vol que la gent s'assabenti d'aquests problemes. Treballen per preservar la flora i la fauna que viu a la zona, així com la salut de totes les persones. Tot i que la intenció que aquesta lluita no sigui coneguda segueix per part de les empreses, aquestes veïnes no es rendeixen, segueixen defensant allò que estimen, i diuen que cal fer un canvi social i econòmic per poder viure millor.

ANNEX 1.6

Relat "Salvem els Tres Turons"

Fa uns 40 anys en motiu dels jocs olímpics de Barcelona es va aprofitar per canviar d'imatge molts dels barris de la ciutat. Com a conseqüència, moltes persones que vivien en cases autoconstruïdes (fetes per elles mateixes) van ser expulsades, van enderrocar les seves cases i les van reubicar en altres zones o ciutats.

Això va succeir a diverses zones, i una d'elles va ser al Parc del Guinardó i a la zona dels Tres Turons. Algunes de les cases que van destruir tenien els sostres d'amiant, un material molt contaminant i perillós per la salut que ja no s'utilitza. En lloc de treure aquest material es va tirar formigó a sobre, fent una capa de ciment i formigó a sobre dels camins de terra perquè aquest material no quedés a "l'aire lliure".

Avui en dia hi segueixen havent algunes d'aquestes cases autoconstruïdes, però encara volen enderrocar aquestes cases per fer-hi un parc més gran i pavimentar els terrenys. El veïnat que viu allà està a favor de construir un parc, però creuen que no cal tirar les seves cases, ja que suposen només un 5% de tota la zona forestal del parc, ni tampoc remouren les terres contaminades amb l'amiant, ja que podria ser perjudicial per a la seva salut i per la de l'ecosistema de l'espai.

A més, durant els últims anys el veïnat ha vist com cada cop hi ha més gent que va a aquest parc, concretament a les bateries antiaèries que actualment es fan servir com a miradors. Les persones que omplen aquesta zona són turistes, cada cop ocupen més espai i hi deixen brutícia i molesten a les veïnes fent soroll i algunes festes. Els autobusos d'aquesta zona estan més utilitzats per turistes que no pas per veïnes.

Les veïnes estan organitzades per defensar les seves cases i el barri on viuen, van crear la plataforma "Salvem els Tres Turons".

<https://salvemelstresturons.blogspot.com/>

BLOC DE PRIMÀRIA

MÒDUL 6 DURADA 6H A L'AULA I CENTRE EDUCATIU

Fem Eco al centre educatiu?

El mòdul que es presenta a continuació consta de tres sessions diferents. En la primera d'aquestes sessions es duu a terme la investigació. A través d'una eina creada entre Creart i Akwaba es localitzen en plànols del centre educatiu les discriminacions i bones pràctiques en relació amb el dret al medi ambient i al dret a la no discriminació. Un cop duta a terme aquesta investigació una entitat artística propera al centre educatiu presenta l'artivisme com a estratègia de sensibilització a la comunitat educativa, presentant-ne exemples, i s'elabora una pluja d'idees sobre possibles accions d'artivisme des del Fem Eco. L'última d'aquestes sessions serà l'execució, la mateixa intervenció artística, dinamitzada per l'entitat artística però duta a terme pel mateix alumnat. Així doncs, aquestes serien les tres sessions:

- **SESSIÓ 1.** Investiguem el centre educatiu
- **SESSIÓ 2.** Espai de Reflexió II: disseny de l'artivisme
- **SESSIÓ 3.** Artivisme a la comunitat educativa

IDEA FORÇA

Al centre educatiu existeixen vulneracions vers el medi ambient i les persones i podem transformar-les a través de l'art.

CONCEPTES CLAU

Artivisme i incidència política.

COMPETÈNCIES CURRICULARS

Tenir una actitud favorable cap a la defensa i cura del medi ambient, el territori proper i llunyà, i la naturalesa, així com reivindicar els drets individuals i col·lectius que garanteixin un entorn mediambiental adequat per al desenvolupament dels éssers vius i les persones.

OBJECTIUS

- Identificar els espais del centre educatiu on es produeixen vulneracions vers el medi ambient i les persones i argumentar perquè es donen.
- Dissenyar i dur a terme una proposta que sensibilitzi i actuï per transformar les vulneracions identificades i garantir els drets treballats al centre educatiu.

DINÀMICA

PRIMERA PART

Activació de coneixements previs (120')

DIA 1 Situem-nos i presentem la sessió / Recordem els conceptes clau
Ubiquem-nos i completem els plànols / Eina d'identificació
Compartim resultats

SEGONA PART

Contrastos (120')

DIA 2 Presentació de l'entitat / Artivisme / Compartim la investigació
Pluja d'idees i selecció

TERCERA PART

Avaluació (120')

DIA 3 Preparació
Execució de l'artivisme

MATERIAL EDUCADORA

L'entitat artística proveirà del material necessari, segons la proposta d'artivisme.

REQUISITS TÈCNICS

Tot allò necessari segons la proposta d'artivisme.

1. ACTIVACIÓ DELS CONEIXEMENTS PREVIS (120')

1a. Situem-nos i presentem la sessió (15')

Per situar-nos expliquem quin és el procés que hem fet i en quin moment ens trobem ara. S'explica que s'ha dut a terme els mòduls formatius amb les talleristes (Mòduls 1, 2, 3, 4 i 5 i l'ER1), i que un cop hem adquirit els coneixements ara investigarem el centre educatiu per veure quines discriminacions a les persones i al medi ambient podem transformar.

Es comenta quin serà el desenvolupament de tot el mòdul 6. Durant la sessió d'avui es dedicarà temps a dur a terme una investigació al centre sobre quins elements vulneren el dret al medi ambient sa i el dret a la no discriminació. A les properes sessions es pensarà com revertir aquestes vulneracions al centre educatiu a través d'intervencions artístiques on l'alumnat haurà de pensar, dissenyar, preparar i dur a terme. Es pot parlar del calendari concret del centre educatiu perquè l'alumnat també es pugui situar i sàpiga quan es durà a terme cada part d'aquest procés.

1b. Recordem els conceptes clau (15')

Per desenvolupar les activitats d'aquesta sessió es parteix dels conceptes ja tractats a l'aula. Així doncs es demana a l'alumnat "de què heu parlat a les sessions anteriors, quins conceptes o idees hem tractat?".

Com a elements que poden ajudar al record, entre d'altres, es pot preguntar:

- Quins conceptes heu treballat a les composicions?
- Quines lluites heu conegut i de què tractaven?
- Què va fer el primer dia a l'espai exterior? De què va parlar?
- Heu parlat d'emocions en alguna sessió? Com va anar la sessió sobre les emocions? Què veu treballar?
- Heu parlat de desigualtats entre homes i dones? Què sabeu sobre aquest tema?
- Heu parlat sobre algun "Dret" en concret? Què heu treballat sobre el "dret al medi ambient sa" i el "dret a la no discriminació"?

1c. Ubiquem-nos i completem els plànols (20')

Es comença explicant a les alumnes que durant la sessió d'avui treballarem amb plànols. Per començar a treballar-hi, s'ensenyen els plànols que tenim del centre educatiu al grup.

Amb els plànols visibles per totes les participants, s'observa el plànol general de l'escola i es pregunta als alumnes:

- Sabríeu ubicar-vos? A quina aula som?
- Amb el dit, marqueu el recorregut que feu cada dia per entrar a l'aula: des de l'entrada fins a la classe.
- On és el pati?
- On és el menjador?

Es poden fer més preguntes per a que tot l'alumnat pugui ubicar bé en el plànol. Es recullen els plànols.

Per situar-nos millor als espais on habita l'alumnat es proposa que aquest hi dibuixi elements no arquitectònics que ajudin a reconèixer aquests espais. L'activitat es realitza per grups (en taules agrupades per poder-hi tenir els plànols)

Per tant, han de dibuixar en aquest plànol com estan distribuïts els elements que no hi apareixen: taules i cadires, pissarra, armaris, mobles, finestres, radiadors, els cubells d'escombraries, els penjadors per a les jaquetes... Es pot indicar a l'alumnat que el resultat ha de ser completar el plànol, per tant aquest haurà de dibuixar a mà alçada (figures geomètriques que representin aquests objectes).

Un cop ho tingui es mantenen aquests plànols a les taules de cadascú.

1d. Eina d'identificació (50')

A continuació, s'explica que en la sessió d'avui volem identificar aquells espais que vulnerin el dret al medi ambient sa o discriminin les persones. Volem identificar els espais on es produeixen aquestes discriminacions per mirar de revertir-les, i també volem identificar espais on es respecten aquests drets o es treballa per millorar-ne la seva situació per mirar de potenciar-los.

Així doncs, demanem a l'alumnat un exercici individual. Totes les persones tanquem els ulls i ens imaginem la nostra aula i com hi estem nosaltres normalment. L'alumnat segueix amb els ulls tancats i es llancen les següents preguntes perquè cada persona reflexioni individualment:

- Quines coses em fan sentir bé en aquesta aula? Quines persones o objectes em fan sentir bé?
- Què em fa sentir còmode en aquesta aula?
- D'altra banda, quines coses no em fan sentir bé en aquesta aula? Quines coses em fan sentir incòmode?

Un cop hem reflexionat sobre aquestes coses, passem a reflexionar sobre el medi ambient

- En aquest mateix espai, hi ha objectes, persones o pràctiques habituals que respectin el medi ambient?
- N'hi ha d'altres que l'empitjorin? Hi ha alguna pràctica habitual que empitjori el medi ambient?

Un cop llençades aquestes preguntes i havent deixat temps a l'alumnat perquè hi reflexionin, tornem a obrir els ulls.

PAUTES PER L'EXEMPLE

Es demana a alguna persona voluntària que comparteixi amb el grup algun element que hagi pensat, ja sigui quelcom que el fa sentir bé o còmode o que, al contrari, l'incomoda o creu que pot generar discriminació o malestar. El mateix es demana amb el medi ambient.

Un cop aquesta persona ha compartit aquest element en veu alta es comparteixen les següents indicacions:

- **ASSOCIACIÓ DE VULNERACIONS A LES PERSONES AMB COLORS CÀLIDS**

S'assenyalaran els espais del plànol (diferent per a cada grup) on es vulneren els drets de les persones i els espais on es respecten, amb un procés artístic basat en l'associació de colors amb vulneracions. Quan més càlids siguin els colors, més vulneracions es reconeixen a l'espai. La gamma cromàtica és de 3 colors, i s'identificaran els espais amb les següents indicacions:

- A quins espais de l'escola es vulneren drets de les persones?
Targeta de color VERMELL
- A quins espais de l'escola es vulnera algun dret de les persones, però no està clara la vulneració?
Targeta de color TARONJA
- A quins espais de l'escola no es vulnera cap dret o quins espais estan directament pensats per a garantir els drets de les persones i la protecció del medi ambient? (Espais on sí es respecten els drets, on tinguin cura de les persones, etc.)
Targeta de color GROC

- **ASSOCIACIÓ DE VULNERACIONS AL MEDI AMB COLORS FREDS**

S'assenyalaran els espais del plànol (diferent per a cada grup) on es vulneren els drets al medi ambient i els espais on es respecten, amb un procés artístic basat en l'associació de colors amb vulneracions. Quan més freds siguin els colors, més vulneracions es reconeixeran a l'espai. La gamma cromàtica consta de 3 colors, i s'identificaran els espais amb les següents indicacions:

- A quins espais de l'escola es vulnera el dret al medi ambient sa?
Targeta de color VIOLETA
- A quins espais de l'escola es vulnera algun dret, però no està clara la vulneració?
Targeta de color BLAU
- A quins espais de l'escola no es vulnera cap dret o quins espais estan directament pensats per a garantir els drets de les persones i la protecció del medi ambient? (Espais on sí es respecten els drets, espais on es protegeix el medi, reciclatge, etc.)
Targeta de color VERD

Així doncs, la persona voluntària ha de triar una targeta d'un color en funció del tipus d'element que hagi compartit. Situarà aquesta targeta a l'espai concret on detecta aquest element, aquesta vulneració/bona pràctica. Un cop l'hagi col·locada a l'espai que considera, haurà d'escriure en aquesta targeta el perquè aquell espai respecta o vulnera els drets esmentats.

Aquesta activitat es pot repetir amb diversos exemples perquè l'alumnat observi i provi els criteris que s'utilitzen en aquesta eina d'identificació i, d'aquesta manera, que puguin interioritzar-la i poder replicar-la en el següent exercici.

- **IDENTIFIQUEM ELS ESPAIS**

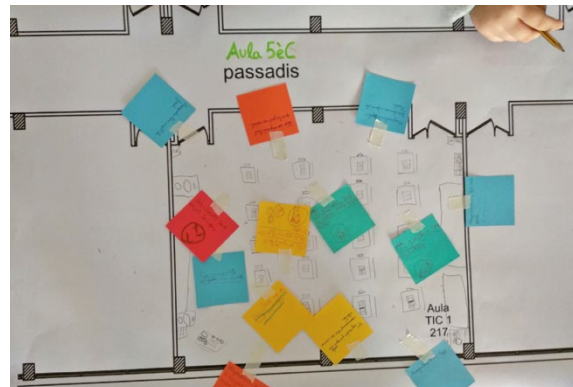
A partir d'aquí, el que es pretén és fer un recorregut dels espais del centre educatiu per a trobar (o no) espais on es vulnerin drets. Per a fer aquesta activitat es treballarà pels grups de taules creats. Es proporcionarà a cada grup un plànol que representa diferents espais de l'escola: la seva aula, espais comuns (passadissos), menjador, pati i entrada del centre. També es proporcionarà a cada grup targetes amb colors càlids (groc, taronja, vermell) i targetes amb colors freds (violeta, blau, verd).

Seguint l'exemple, cada grup haurà d'identificar els diversos espais amb les targetes de colors, s'haurà de discutir en cada grup quins són aquells espais on es vulnera més el dret al medi ambient sa al centre educatiu, en quins espais es discrimina a persones o en quins espais es facilita més o es treballa per a que tothom se senti còmode i segura.

* A l'hora de parlar de discriminacions cap a la persones es vol que l'alumnat reflexioni sobre aquells espais que no el fa sentir còmode, que creu que són espais més insegurs o més hostils, espais on no es prioritzen les cures. Si l'alumnat no ho suggereix a través de les seves aportacions i es creu que es pot completar la identificació es pot especificar que, en relació a les vulneracions a les persones, la discriminació per raó de gènere és una vulneració cap a persones. Així doncs, assenyalar aquells espais on es produeixen discriminacions per raó de gènere o, per contra, aquells espais que faciliten o garanteixen l'equitat de gènere també forma part d'aquest exercici.

Durant aquesta activitat és convenient que cada grup compti amb una educadora que es dediqui a reforçar cada un dels punts (vulneracions al medi i a les persones), garantint que l'alumnat els tingui presents a l'hora d'escollir. L'educadora acompanya al grup perquè pensi en totes les vulneracions que existeixen en aquests espais, totes les bones pràctiques, i hauria de recollir també els arguments que assenyala l'alumnat a l'hora de seleccionar una targeta o una altra. Ella mateixa haurà de recollir els arguments, discussions i justificacions de l'alumnat, i el perquè de les associacions espai-color.

Un cop finalitzat l'exercici cada grup hauria de comptar amb diverses targetes col·locades en el seu plànol amb les argumentacions de perquè ha assenyalat l'espai d'aquell color. Es comparteix al següent exercici.

Alumnat de l'Escola Cèsar August de Tarragona duent a terme la investigació

1e. Compartim resultats (20')

Un cop acabades les associacions espai-color que ha fet cada grup, l'alumnat farà un recorregut plànol per plànol per a veure què ha posat la resta de grups, i així destacar semblances i diferències entre grups. Mentre es fa el recorregut, el grup que ha realitzat aquell plànol pot destacar les coses que han posat i explicar perquè ho han fet així. També poden explicar si, després de veure el que han posat altres grups, canviaria o afegiria alguna cosa del seu plànol.

Un cop tots han tornat a la seva cadira, es parlarà uns minuts sobre els espais i com la distribució d'aquests pot condicionar a les persones.

Es pot demanar a l'alumnat que reflexioni sobre per què no canviem els espais que no ens fan sentir còmodes (es pot utilitzar un exemple que ells mateixos hagin posat). També es pot parlar sobre si hi ha una mancança d'espais respectuosos amb la natura i perquè no són respectuosos.

El que es pretén amb aquesta última dinàmica és que es prengui consciència sobre com el disseny i la distribució d'un espai, segons com està distribuït, pot condicionar les relacions entre les persones, i que la capacitat de transformar aquest espai és nostra i que, per tant, es poden canviar i millorar les relacions entre medi ambient i persones també amb els espais que habitem.

Per tancar la sessió comentem que aquesta identificació ens servirà per, a la propera sessió, pensar quines intervencions artístiques podem fer per transformar el centre o sensibilitzar a la resta de la comunitat educativa sobre la necessitat de transformar aquests espais.

2. CONTRASTOS (120')

2a. Presentació de l'entitat (30')

El centre educatiu apropa a una entitat que treballi a través de l'art o la creació artística. Pot ser una persona que estigui vinculada al centre perquè hi treballi en altres espais, una entitat del barri o ciutat, o que específicament treballi les temàtiques que estem tractant.

Així doncs, deixem espai a l'entitat perquè presenti la seva història, d'on sorgeix i quina és la seva activitat a l'actualitat. L'alumnat pot formular preguntes a les persones de l'entitat per tal d'aclarir més en què treballen.

2b. Artivisme (40')

Aquesta entitat dinamitza una presentació sobre què és l'artivisme. L'artivisme són les intervencions, habitualment a l'espai públic, que uneixen l'art i l'activisme polític. Les entitats artístiques que acompanyen el procés posen exemples d'artivisme a l'entorn proper i al món. Si l'entitat compta amb accions pròpies d'artivisme pot exposar-les a l'alumnat, explicar en quin context es van dur a terme, quin va ser el procés de creació i quin impacte van tenir. Alguns altres exemples podrien ser els següents:

2c. Compartim la investigació (15')

Amb els plànols de la sessió 1 del mateix mòdul l'alumnat comparteix les investigacions a l'entitat artística. Amb aquesta activitat l'alumnat podrà justificar les seves identifications així com també podrà recordar allò assenyalat i explicar-ho a l'entitat artística.

* Si es disposa de temps es pot fer el buidatge dels plànols i així l'entitat artística pot anar pensant possible intervencions que podrien funcionar segons les discriminacions identificades per l'alumnat.

2d. Pluja d'idees i selecció (35')

L'entitat artística dinamitza una pluja d'idees perquè l'alumnat plantegi maneres d'intervenir per transformar les vulneracions esmentades en l'exercici anterior.

Es pot establir un diàleg on l'entitat plantegi diverses qüestions:

- Quina de les discriminacions que heu identificat us sembla més important a tractar?
- Com creieu que podeu sensibilitzar a la resta de la comunitat educativa sobre aquest tema?
- Se us acut algun lloc en concret on podríeu fer l'acció perquè tinguéssiu sentit i fos visible?
- Quin tipus d'expressió artística trobeu més adient per expressar aquestes discriminacions? (murals, vídeos, exposició, performance...)

Les idees es van anotant a la pissarra o en algun lloc visible per tot l'alumnat. Es recomana no eliminar una idea perquè pugui semblar irreal o molt difícil d'aplicar al centre educatiu, ja que sempre es pot buscar la manera d'adaptar-la a la nostra realitat i als materials i recursos dels que disposem.

Un cop finalitzada la pluja d'idees es valoren les idees plantejades, es pensen maneres de dur-les a terme i es va un sondeig.

S'hauria de finalitzar aquesta sessió amb una idea prou definida per poder-la treballar de cara a la propera sessió.

3. AVALUACIÓ (120')

3a. Preparació (60')

Es tracta de realitzar una jornada de sensibilització a la comunitat educativa. Aquesta jornada es pot fer coincidir amb alguna data especial al calendari escolar o amb algun esdeveniment de cara a les famílies o la resta d'alumnat i professorat.

Segons la intervenció artística que es vulgui realitzar l'alumnat haurà de preparar més o menys l'execució. En alguns casos caldrà elaborar un guió ben treballat (vídeo, performance), en altres casos també caldrà fer èmfasi en l'edició del material un cop dut a terme (exposició, vídeo) i en d'altres caldrà tenir molt ben estructurada i organitzada l'execució perquè aquesta es desenvolupi correctament (mural, creació plàstica conjunta...).

3b. Execució de l'artivisme (60')

La jornada compta amb la col·laboració de l'entitat artística per dinamitzar les propostes d'artivisme creades en les sessions anteriors, com poden ser: creació d'un mural, cartellera, creació d'una exposició o senyalització d'aspectes a millorar al centre educatiu, etc.

L'execució de l'acció artística es realitza al lloc i en el format triats i preparats entre l'entitat artística col·laboradora i el grup-classe. Durant aquesta activitat caldrà organitzar tant a les persones com el espai on es desenvolupi l'acció. Cal realitzar tants grups com activitats siguin necessàries per dur a terme l'acció, i seria òptim que l'alumnat rotés entre les diverses activitats (les quals es poden realitzar de manera simultània).

Cada activitat haurà de comptar amb expertes de l'entitat d'artistes com també d'alguna educadora referent del grup. L'experta serà l'encarregada d'explicar i assessorar tècnicament, mentre que l'educadora haurà de vetllar perquè l'alumnat segueixi les activitats de manera ordenada i seguint les indicacions de la persona experta.

Durant la mateixa intervenció artística (així com també en l'elaboració de l'esbós i tot el material i contingut previ) cal recordar les temàtiques abordades durant aquesta primera fase. D'aquesta manera garantirem que el resultat de l'acció d'artivisme inclogui les temàtiques tractades al projecte i que l'alumnat ha treballat durant les sessions anteriors.

Fotografies de l'exposició de l'artivisme dut a terme a l'Escola Cèsar August de Tarragona a través de missatges en bosses

BLOC DE SECUNDÀRIA

MÒDUL 1

DURADA 2H A L'EXTERIOR

Natura i cultura, quines són les seves connexions?

Presentem la campanya "Fem Eco: connectem el gènere i el medi ambient a l'escola i al món", i ho fem fora de l'aula. Per introduir el conceptes que es tractaran durant la campanya demanem a l'alumnat que defineixi que entenen elles per natura i quina seria la seva definició de cultura. A l'hora de crear definicions conjuntes a partir de les pròpies es posarà en debat diverses visions i se n'aportaran de noves. Tot seguit proposem la realització d'un camí sensorial, un exercici que té com a protagonistes els nostres sentits. Analitzem l'entorn i, a través del record, el recorregut que hem fet des de llevar-nos fins al moment actual. Identifiquem els elements naturals amb els que hem interaccionat i quins d'aquests són necessaris per la vida. Així ens identifiquem com a éssers eco-depenents i, posant èmfasi en que necessitem d'altres persones per viure, també ens identifiquem com a persones interdependents. Per acabar coneixem el Dret al medi ambient sa i pensem quines problemàtiques ens impedeixen garantir aquest dret a la nostra comunitat.

IDEA FORÇA

Som éssers socials i biològics, i per tant sociodependents i interdependents.

CONCEPTES CLAU

Natura, cultura, ecodpendència, interdependència, dret al medi ambient sa.

COMPETÈNCIES CURRICULARS

Reflexió crítica sobre les relacions econòmiques actuals (laborals, de producció, de consum, de cura) i sensibilitat a les conseqüències en la qualitat de vida de les persones, les comunitats i el medi ambient.

OBJECTIUS

- Ampliar el concepte de natura i veure la capacitat que tenim en transformar les nostres relacions amb aquesta.
- Entendre'ns com a éssers ecodpenents i interdependents per posar el valor les cures cap a les persones i cap al medi ambient.

DINÀMICA

PRIMERA PART

Activació de coneixements previs (50')

Presentació del grup. Dinàmica de coneixença inicial.

Presentació de la campanya. Petita exposició de la intencionalitat de la campanya i els seus objectius.

Natura i cultura: definim-les. Pluja d'idees i posada en comú sobre aquests dos conceptes i exposició de la pròpia cultura. Treball individual, en petit i gran grup.

SEGONA PART

Contrastos (50')

Camí sensorial: com ens relacionem amb la natura? Aprofitant l'espai exterior i seguint les indicacions de l'educadora s'entra en contacte amb el que ens envolta amb l'ajuda de tots els sentits.

Ecodpendència: depenem de la natura? Identificació dels elements essencials per a la supervivència posant-ho en relació amb el que es valora a la nostra societat.

TERCERA PART

Avaluació (20')

Qüestió de drets. Identificació de les temàtiques de la campanya en relació als drets humans (medi ambient sa, no discriminació) i exposició de les problemàtiques que detectem a l'entorn proper.

MATERIAL EDUCADORA

Cartell "Fem Eco" imprès, Full "Dret al medi ambient sa" imprès, Annex 1, 2 i 3 impresos.

REQUISITS TÈCNICS

Espai a l'aire lliure i, en la mesura del possible, tranquil i que ens permeti desplaçar-nos-hi.

Cap requisit tecnològic.

1. ACTIVACIÓ DELS CONEIXEMENTS PREVIS (50')

ARRIBADA AL CENTRE EDUCATIU

A través de les reunions prèvies s'ha establert que aquesta primera sessió es realitza fora de l'aula i, per tant, la professora que acompanya al grup n'és coneixedora. Així doncs a l'arribar al centre educatiu, i abans de fer cap presentació, es demana que l'alumnat porti una carpeta (o algun suport rígid on poder escriure) i un bolígraf. Després d'aquestes indicacions tot el grup es dirigeix cap a l'espai exterior escollit.

1a. Presentació del grup (10')

Nota: en cas que l'educadora no conegui el grup es recomana fer una dinàmica de coneixença inicial.

Per fer aquesta dinàmica hi hauria l'opció que s'introdís a la mateixa conceptes de la campanya que es poguessin utilitzar segons els gustos o interessos de cada persona. Es podrien utilitzar temàtiques relacionades amb la natura (o els paisatges, per tenir un element més fàcil d'utilitzar), els feminismes o les cures.

Al ser una activitat molt inicial i no haver tractat conceptes de la campanya nosaltres proposem fer una "roda de noms" on cadascuna, a part del seu nom, afegeixi un lloc on hagi estat que li agradi, ja sigui a la ciutat on viu o ha viscut anteriorment, a algun lloc que hagi visitat: el mar o costa, parcs, muntanya, prats, camins, parts de la ciutat... Pot ser qualsevol lloc del món on hagin estat i que els agradaria compartir, però estaria bé concretar el lloc (no dir llocs genèrics com el nom d'un ciutat, poble o regió, concretar quin lloc d'aquesta ciutat poble o regió és la que ha agradat).

* Tot i això, si l'educadora considera alguna altra proposta de presentació que treballi també els eixos de la campanya es pot introduir.

1b. Presentació de la campanya (10')

Un cop fetes les presentacions, l'educadora pot explicar que compartirà diverses sessions durant les properes setmanes amb el grup. Com ja s'ha explicat breument què és Akwaba, es comenta que es durà a terme la campanya "Fem Eco: connectem el gènere i medi ambient a l'escola i al món".

S'ensenya el cartell de la campanya (sense entrar a comentar-lo) i s'esmenta que durant les properes sessions es parlarà sobre qüestions relacionades amb el gènere i el medi ambient (també sense entrar en debat).

1c. Natura i cultura: definim-les (30')

DINÀMICA

Es presenta que al mòdul actual es parlarà sobre la natura i la cultura. Per començar, caldrà definir aquests conceptes, intentarem compartir opinions per veure quines idees tenim sobre aquestes dues paraules. Per realitzar aquesta activitat l'alumnat podrà omplir l'Annex 1.

CULTURA

Així doncs, l'educadora pregunta:

- Alguna persona pot fer una definició sobre cultura?
- Un cop l'alumnat suggereixi diverses definicions es llegirà la definició que apareix al diccionari: "Conjunt de tradicions (literàries, historicosocials i científiques) i de formes de vida (materials i espirituals) d'un poble, d'una societat o de tota la humanitat".
- No s'entra en debat sobre la definició que s'acaba de llegir, ja que es farà a través del proper exercici.

A continuació, es demana el següent exercici individual:

- Cada persona ha d'elaborar una definició de quina és la seva cultura (com a individu). Es pot recalcar que no s'està demanant una definició genèrica sobre el concepte (com la del diccionari) sinó una de la pròpia cultura.

Es demana a l'alumnat que elabori grups de 6 alumnes aproximadament. S'encomana la següent tasca a tots els grups:

- Un cop cadascú ha elaborat la seva pròpia definició, imagineu que heu d'explicar a algú que no us coneix de res quina és la vostra cultura com a grup (entenen el grup com aquelles 6 persones). Aquesta definició la podeu escriure (redacció o amb idees) a un núvol que es dibuixi al terra (amb guixos de colors) i així tothom la podrà veure. Fem fotografies per recollir el contingut d'aquests dibuixos grupals.

Un cop fetes les definicions per cada grup es llegeixen. Es formulen les següents preguntes:

- Què us semblen les definicions que s'han fet?
- S'assemblen les diferents definicions que s'han fet?
- Heu esborrat elements culturals "individuals" al crear la "cultura de grup"?
- Creieu que les definicions sobre cultura que s'han elaborat corresponen a la "cultura catalana"?
- La "cultura catalana" és la mateixa avui que fa un segle?

NATURA

En segon lloc es realitza una activitat similar amb el concepte natura.

Mantenint els grups es llegeix la definició de "natura": "Conjunt de la realitat existent, entès com a unitat i com a dotat de lleis pròpies i sovint contraposat al que és anomenat sobrenatural i transcendent".

Al ser una definició àmplia (i a priori poc entenedora) suggerim a l'alumnat la següent tasca:

- Que cada grup creï la seva pròpia definició sobre natura i en posi exemples.

Un cop cada grup té la seva definició es llegeixen de manera conjunta i es formulen un seguit de preguntes:

- L'espai on estem ara és natura? I la vostra aula és natura? Per què?
- De la mateixa manera que amb el concepte anterior (cultura) hem observat com no és estàtic, sinó que es transforma, també ho és aquest?
- Tothom ha interpretat sempre igual la natura?
- Totes les societats l'han interpretat de la mateixa manera?
- Quina concepció de la natura predomina avui en dia? Es pot canviar? Com?

Tenir en compte si durant les definicions de natura i cultura (tant individuals com grupals) s'ha esmentat el gènere. En cas que sí que s'hagi fet, ho podem valorar positivament i aprofundir-hi. En cas que no s'hagi fet podem destacar que el gènere travessa tant la nostra cultura com la natura, que som éssers vius que ens relacionem i molts cops el gènere marca aquestes relacions de poder i això provoca desigualtats. El sistema (i la cultura) en el que estem inserides, al que pertanyem, menysprea les cures cap a les persones i les cures al medi ambient, a la natura, no es valoren. Qui normalment realitza aquestes accions de cura són les dones, que veuen les seves accions, el seu treball menys valorat.

CONTINGUTS PER A L'EDUCADORA

Amb les preguntes plantejades es volen destacar alguns aspectes. En primer lloc es vol fer èmfasi en el "perill" de suprimir elements culturals propis a l'hora de fer definicions sobre la cultura d'un grup de persones (quan a l'hora de fer definicions de grup han obviat definicions individuals). Com més àmplies i més diversitat tinguin en compte aquestes definicions a més persones inclouran.

A través de les respostes sobre si la cultura catalana és la mateixa ara que fa segles s'intenta fer èmfasi en el caràcter dinàmic de la cultura, que no és sempre la mateixa, aquesta es transforma.

En funció del grup, es pot reforçar l'existència d'altres cosmovisions (tant culturals com també a l'hora de concebre la natura, i aquestes cosmovisions també són dinàmiques) o es pot parlar sobre el concepte de cultura catalana, contemplant que altres expressions culturals que majoritàriament no s'estan considerant com a expressions culturals catalanes sí que ho són (balls urbans de les places dels nostres barris, maneres de comunicar-se entre joves, formes de vestir, creacions culturals, tradicions o costums que realitzen persones migrades a Catalunya...). Amb aquesta visió més àmplia de la cultura d'un lloc més persones s'hi podran identificar.

Tot i que potser no considerem que tota l'aula sigui natura, cal prendre consciència que moltes de les coses que ens envolten estan fabricades de béns naturals i, per tant, han estat o són natura.

Si el concepte de natura es transforma canvia la manera d'entendre, i potser pot canviar també la manera en la que ens hi relacionem. Es pot esmentar l'experiència de Fridays4Future com a joves que volen provocar aquesta transformació.

A través d'aquestes preguntes es vol fer reflexionar sobre les diverses concepcions (o cosmovisions) de la natura. Es pot parlar que des d'algunes perspectives es contempla a la natura com un tot del qual nosaltres, les persones humanes, també en formem part, i que per tant no s'ha d'intentar dominar sinó conviure-hi, canviar la manera de relacionar-nos-hi. A partir d'aquesta introducció es pot contraposar la visió occidental (científica positivista) que tracta de comprendre-la per dominar-la, veient-la com si fos una màquina i que, un cop descobert el mecanisme, el funcionament, es pot modificar o fer servir per obtenir allò que volem.

També es pot introduir (sense entrar-hi) en com aquestes perspectives de "dominació sobre la natura" s'han imposat a d'altres. El sistema hegemònic genera relacions de poder que provoquen diferents eixos de desigualtat on alguns grups o col·lectius de persones poden gaudir o aprofitar-se més de la natura que d'altres. En això s'aprofundirà en els propers mòduls.

En aquesta activitat cal també introduir com a través de la cultura nosaltres manifestem certs hàbits, certes accions que repetim dia a dia i "normalitzem". Així doncs, pot ser que una cultura promogui que les persones ens adaptem al medi o que adaptem el medi segons els nostres interessos (repetint la idea d'intentar dominar la natura), i això es manifesta a través dels nostres hàbits.

2. CONTRASTOS (50')

2a. "Camí sensorial: com ens relacionem amb la natura?" (30')

Es comunica a l'alumnat que en aquest exercici és necessari estar en calma i respectar l'espai i activitat que fa cadascú, intentar no molestar a la resta de persones perquè tothom pugui fer l'activitat correctament.

S'explica que l'exercici consisteix en un camí sensorial, els nostres sentits seran els protagonistes.

L'alumnat passa a realitzar l'exercici seguint les pautes de la fitxa (Annex 2) i les indicacions de l'educadora.

Com a "escalfament" tothom para atenció doncs a què és allò que estan escoltant ara mateix, què oloren, què poden tocar al seu entorn, si han menjat o tenen encara el gust d'alguna cosa, què veuen al seu entorn. Per tal de facilitar aquesta connexió amb els sentits l'educadora pot formular les següents preguntes:

- Si feu un recorregut per l'espai on et trobes, que olores ara mateix? Quines olors detectes?
- Recorrent també aquest espai, quines textures hi ha? Són totes iguals? Si trepitges el terra és tot igual? Queden els mateixos materials a la teva sabata? Notes alguna temperatura?
- Ara mateix tens algun gust? Has menjat alguna cosa que t'hagi deixat algun gust?
- Què veus ara mateix al teu entorn? Què destaca o predomina i quins detalls veus?
- Si ara mateix tanques els ulls una estona, què escoltes? Pots distingir diferents sons? Quins? Pots repetir aquesta activitat en diversos punts del lloc on et trobes.

Alumne de 3rB de l'Institut Eduard Fontserè de l'Hospitalet de Llobregat anotant allò percebut durant el "Camí Sensorial"

Un cop realitzada aquesta part de l'exercici es passa a la segona. Per tal d'aprofundir en l'exercici l'educadora pot anar donant suport també a l'alumnat a través de preguntes que estimulin els seus records.

- Què has olorat des de que t'has llevat? Quines olors recordes? Indiqueu tantes com recordeu.
- Què has tocat des de que t'has llevat? Què has trepitjat? Has sentit alguna temperatura? Quines textures o sensacions?
- Quins gustos has sentit des de que t'has llevat fins ara (coses que has menjat o ingerit o potser a causa d'olors també)
- Què has vist des de que t'has llevat fins ara? Si haguessis de resumir el que has vist, diferents coses que has vist des de que t'has llevat, que podries esmentar?
- Intenteu recordar què heu escoltat des de que t'has llevat fins ara i indiqueu els diferents sons i sorolls.

Un cop l'alumnat ha omplert la fitxa (Annex 2) es demana que en els grups fets per l'activitat anterior comparin les seves respostes, vegin que coincideix i quines diferències hi ha. Podem destacar que, en aquest cas, ens serà útil la diversitat de respostes, que serà positiu.

A continuació, cada grup explica els resultats d'un sentit. Entenem que altres grups tindran altres respostes, però més endavant les podran treballar. Fet aquest breu repàs, es demana a l'alumnat que dels seus fulls identifiqui què són elements naturals (d'allò que han anotat).

Un cop realitzada aquesta identificació, es llisten les següents preguntes:

- Quan ens relacionem amb la natura? Només quan anem d'excursió a algun espai (muntanya, platja) o també en altres moments del nostre dia a dia?
- Hem consumit algun recurs natural des que ens hem llevat fins ara (energia elèctrica, aigua, aliments, aire...)?

CONTINGUTS PER A LA REFLEXIÓ

L'objectiu d'aquesta activitat a part de seguir ampliant la concepció sobre natura és també l'anàlisi (posar el focus) sobre la nostra relació amb la resta de natura o elements naturals. Si analitzem allò que hem fet o hem tingut al nostre voltant des que ens hem llevat veurem que la natura està present al llarg del nostre dia a dia o almenys elements que venen de la natura. Algunes accions que normalitzem del nostre dia a dia (i que es podrien considerar culturals) es transformen en hàbits, i és a través d'aquests hàbits que ens relacionem amb la natura. La cultura predominant imposa (o facilita) un tipus de relacions amb la natura, un tipus d'hàbits, però transformant aquests hàbits podem transformar també la nostra manera de relacionar-nos amb la natura.

2b. Ecodependència: depenem de la natura? (20')

DINÀMICA

Amb els resultats de la dinàmica anterior demanem als grups que facin un recull de quins són els elements naturals identificats que són necessaris per viure.

Fent aquest llistat poden situar a l'inici aquells elements més essencials per la vida i cap al final els que menys, establint doncs un ordre de més a menys necessari.

Un cop tots els grups han elaborat aquest llistat, es comparteix i es realitzen les següents preguntes per generar debat:

- Som **éssers dependents**? De qui/què depenem?
- Depenem de la **natura**? Perquè?
- Depenem d'altres **persones**? Necessitem que ens cuidin? Qui acostuma a **cuidar**?

En aquesta pregunta es pot fer èmfasi en quines tasques assumeixen les **dones** i si estan **valorades** o no. Es pot mencionar com les tasques reproductives, les tasques de cures, són **invisibilitzades** i **menyspreades** i com a conseqüència

sovint són treballs **no remunerats** o feines amb **poc reconeixement social** i remunerats molt precàriament (personal de neteja, infermeria, treballadores en residències d'avis...).

- Algú que ha "triomfat a la vida" és una persona autònoma, independent i que pot sostenir-se per si mateixa o és algú que requereix que el cuidin, que cuida a persones properes o familiars, que cuida del seu entorn natural? Quin model d'èxit predomina?

En aquesta última pregunta es pot preguntar per persones que elles creguin que han triomfat a la vida (valorant quantes d'aquestes no són homes) i si, igual que s'ha visibilitat el seu triomf s'han visibilitat també les persones que l'han ajudat a aconseguir fites.

- Si alguns recursos són necessaris per viure per què hi ha gent (majoritàriament dones) que no hi poden accedir?

CONTINGUTS PER A LA REFLEXIÓ

A través del debat es vol potenciar que ens adonem que com a éssers humans som éssers socials i, a la vegada, éssers biològics. Per tant, som éssers humans encarnats en cossos vulnerables, sociodependents i ecodependents. Per desenvolupar les nostres vides depenem d'altres éssers humans i de la natura per poder fer ús d'aliments, materials i serveis. Aquest èmfasi en la interdependència xoca frontalment amb la lògica neoliberal capitalista hegemònica (el que aquí preguntem com a "model d'èxit/triomfar a la vida"), model que ens fa creure que les persones som independents, autònomes i que ens podem sostenir per nosaltres mateixes. Vegeu els apartats dependència i interdependència al marc conceptual i les cites a Yayo Herrero (2013) "*Miradas ecofeministas para transitar a un mundo justo y sostenible*".

Des de que naixem l'ésser humà està marcat per la necessitat de vincular-se per tal de poder sobreviure (vinde matern) i esdevé dependent en tant que és humà. Aquesta dependència no desapareix sinó que va adquirint altres formes (dependència de grup, de recursos per satisfer les seves necessitats bàsiques...). Negar aquesta naturalesa dependent ens fa desarrelar-nos dels altres i del medi natural en el qual vivim. (Font: Butler, J. (2001). *Mecanismos psíquicos del poder: teorías sobre la sujeción*. Madrid: Cátedra).

3. AVALUACIÓ (20')

3a. Qüestió de drets (20')

Per iniciar aquest exercici aprofitem la última pregunta formulada:

Si alguns recursos són necessaris per viure, per què hi ha gent (majoritàriament dones) que no hi poden accedir?

Amb aquesta pregunta es farà palès que algunes persones no poden accedir a recursos naturals com tampoc a un medi ambient sa.

- Aquest accés a recursos naturals o al medi ambient hauria de ser un dret?
- Algú coneix que són els Drets Humans?
- Algú sap si existeix algun Dret Humà relacionat amb el medi ambient? En cas que no, com us imagineu que és o hauria de ser aquest dret?

Un cop obtingudes les respostes, es presenta el "Dret al medi ambient sa". Es pot esmentar que en la primera Declaració Universal dels Drets Humans (1948) encara no existia aquest dret, ja que en aquella època la consciència sobre el problema ecològic no estava tant estesa. Tot i això, el 2007 es publica la Declaració dels Drets Humans Emergents, actualitzant amb preocupacions de la societat internacional actual, on sí que s'inclou aquest dret.

Així doncs, es demana a alguna voluntària que llegeixi aquest dret:

"La Declaració dels Drets Humans Emergents reconeix en l'article 3 el següent dret:

El dret de tot ésser humà i dels pobles en què s'integrin a viure en un medi ambient sa, equilibrat i segur, a gaudir de la biodiversitat present en el món i a defensar la sostenibilitat i la continuïtat dels seu entorn per a les futures generacions."

Es demana a l'alumnat que, a partir del recorregut sensorial i la identificació d'elements naturals en el seu entorn, responguin a la pregunta: Quins són els principals problemes mediambientals a la teva comunitat? Quines problemàtiques impedeixen garantir el "Dret al medi ambient sa"?

Cada grup ha d'elaborar un llistat d'aquestes problemàtiques (a l'Annex 3) i relacionar-les amb el seu entorn.

ANNEX 1

Definim Natura i Cultura

NOM:

GRUP:

Quina és la teva cultura?

DEFINICIÓ:

Quina és la nostra cultura com a grup?

DEFINICIÓ:

Què és la natura?

DEFINICIÓ I EXEMPLES:

ANNEX 2

Recollim allò que sentim

Tenint en compte el 5 sentits (olfacte, vista, gust, tacte i oïda) fes un recorregut per l'espai on et trobes: què olores, veus, quin gust tens ara mateix, què toques i què escoltes ara mateix?

Seguint parant atenció en els 5 sentits, quin record tens des que t'has llevat? (què has olorat, què has tocat, què has vist, què has escoltat i quins gustos has tingut?)

BLOC DE SECUNDÀRIA

MÒDUL 2

DURADA 2H A L'AULA

Vulneracions al medi i a les persones

Durant el desenvolupament d'aquest mòdul es tractarà d'apropar aquelles causes estructurals que generen vulneracions al medi ambient i a les persones, que contribueixen a deteriorar espais naturals, contaminar-los o que aprofundeixen en les desigualtats i les relacions de poder entre les persones. Es començarà per fer una anàlisi senzilla sobre que es prioritza a les economies en les quals vivim, i quines tasques estan més invisibilitzades i poc valorades i qui les realitza. Es farà una pinzellada sobre la relació del colonialisme amb els conflictes socioecològics actuals. Tot seguit es posaran exemples d'aquests conflictes socioecològics que permetran a l'alumnat entendre quines conseqüències comporta cada tipus de vulneració. Per finalitzar aquest mòdul es realitza un exercici que reflexiona i mostra de manera gràfica les desigualtats a l'hora d'accedir a recursos (no només naturals) i es posa un exemple real a través d'un document audiovisual.

IDEA FORÇA

Al món existeixen vulneracions al medi i a les persones i aquestes tenen conseqüències emocionals i en l'accés a recursos naturals, econòmics, culturals, entre d'altres.

CONCEPTES CLAU

Posar la vida al centre, impacte ambiental, colonialisme, neocolonialisme, vulneracions al medi i a les persones, feminització de la pobresa, accés a recursos naturals i al medi ambient sa.

COMPETÈNCIES CURRICULARS

Reflexió crítica sobre les causes i conseqüències dels diferents problemes mediambientals degut a l'impacte de l'activitat humana tant de l'entorn proper com de l'entorn llunyà.

OBJECTIUS

Conèixer i comprendre les causes estructurals que generen les vulneracions del medi i les persones i les conseqüències emocionals de les pràctiques discriminatòries: de racisme, el sexisme, l'aporofòbia, l'adultocentrisme i les explotacions de recursos naturals en l'entorn proper i la quotidianitat (família, escola, barri i món).

DINÀMICA

PRIMERA PART

Activació de coneixements previs (55')

Les targetes i les economies. Anàlisi d'activitats econòmiques segons diferents criteris i la divisió sexual del treball.

Colonialisme: passat i present. Breu recull sobre les relacions colonials dels últims segles amb els conflictes mediambientals actuals.

SEGONA PART

Contrastos (40')

L'efecte dominó en les vulneracions al medi ambient i a les persones.

Anàlisi de les conseqüències de conflictes mediambientals en diferents esferes de la vida.

TERCERA PART

Avaluació (25')

Accés a recursos naturals i al medi ambient sa. Activitat de rol on l'alumnat es posa al lloc de diverses persones amb un accés molt diferent a recursos naturals i al medi ambient.

MATERIAL EDUCADORA

Annexos impresos, PowerPoint amb les imatges per projectar.

REQUISITS TÈCNICS

Aula polivalent i amb espai per treballar per grups i poder-se moure per l'espai.

1. ACTIVACIÓ DELS CONEIXEMENTS PREVIS (55')

1a. Les targetes i les economies (35')

Amb aquesta dinàmica busquem que l'alumnat reflexioni sobre la necessitat de canviar de paradigma, d'observar el món i definir les prioritats col·lectives des d'un altre prisma. Per altra banda, l'activitat també busca donar visibilitat al paper que tenen els homes i les dones en l'actual sistema econòmic.

DINÀMICA

L'alumnat es dividirà en tres grups iguals. Cada un dels grups disposarà d'un seguit de fitxes (veure Annex 1). Els tres grups **tindran les mateixes fitxes**, on apareixen diverses activitats econòmiques. A cada un dels grups es dona una indicació diferent (A, B o C) però **l'alumnat participant desconeix els criteris d'ordenació dels altres grups**, no els saben (poden pressuposar que és la mateixa).

Les **indicacions** que es donen són:

A. Ordenar les targetes segons aquelles activitats **més productives**, que generen més diners (a la part **superior**), a aquelles que en generen menys, les **menys productives** (a la part **inferior**).

B. Ordenar les targetes segons aquelles que generen **més impacte ambiental**, aquelles contribueixen menys a la sostenibilitat del planeta (part **superior**), a aquelles que en generen **menys impacte ambiental** (part **inferior**).

C. Ordenar les targetes segons aquelles que són **més necessàries per** -el manteniment de- **la vida** (part superior) a aquelles que són **menys necessàries** (part inferior).

* Si tenen dubtes sobre alguna de les targetes s'ha de considerar el criteri de "així ho fa la majoria de gent".

Un cop ordenades es demana als grups que posin les targetes de forma paral·lela per poder comparar-les.

- Es pregunta si segueixen el mateix ordre i es demana a participants de cada grup que expliquin quin criteri havien rebut.
- Cada grup explica breument els debats que han tingut.

Es formulen preguntes:

- Quines diferències veieu en les classificacions que s'han fet?
- Per què creieu que existeix tanta diferència?
- Què provoca que unes activitats es valorin més des d'un punt de vista econòmic i les que necessitem per viure o per conservar el medi ambient siguin unes altres?

Es demana a cada grup que se centri un altre cop en el seu joc de targetes i, sense moure-les d'on es troben, realitzin la següent activitat:

- Les activitats de les targetes que creguin que estan **realitzades majoritàriament per homes** les deixen en posició **horitzontal**.
- Les activitats de les targetes que creguin que estan **realitzades majoritàriament per dones** les col·loquen en posició **vertical**.

- Les activitats de les targetes que creguin que estan **realitzades tant per homes com per dones** les col·loquin en posició **inclinada/diagonal**.

Tornant al gran grup es demana un últim recull de comentaris sobre allò que observin:

- Qui realitza les activitats més importants per tenir cura de la vida?
- Creieu que es valora i/o es remunera aquest treball?
- Quines conseqüències provoquen aquestes desigualtats econòmiques?

Aquesta activitat és una adaptació d'una dinàmica elaborada per Marta Pascual Rodríguez (activista d'Ecologistes en Acció (i membre de la Comissió d'Ecofeminismes) i professora d'Intervenció Sociocomunitària.

CONTINGUTS PER A L'EDUCADORA

El sistema econòmic en el que vivim s'organitza en contra de la vida, i aquest fet s'evidencia si observem aquesta relació: les produccions més destructives social i ambientalment són les que més valora el mercat i estan lligades a activitats masculinitzades (negocis de l'automòbil, de la guerra, de l'energia nuclear, les substàncies químiques o grans obres públiques). En canvi les activitats més sostenibles i més necessàries tenen escàs o gens de valor monetari i estan lligades a activitats més feminitzades (acompanyament, criança, educació, agroecologia, salut...).

* Text extret de La Vida al centre: veus i relats ecofeministes, de la Yayo Herrero, Marta Pascual i María González Reyes.

1b. Colonialisme: passat i present (20')

A través de mapes de diverses èpoques es pot representar la realitat colonial d'Europa sobre diversos territoris.

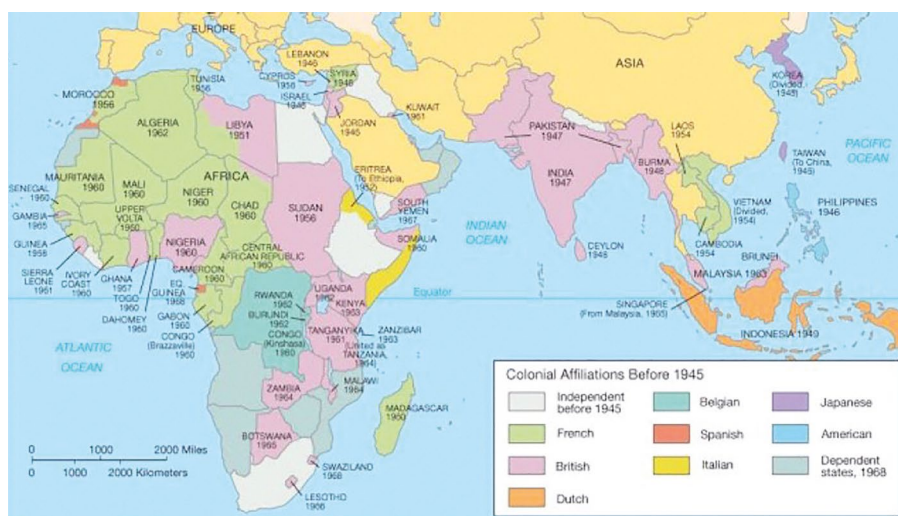
Aquest passat colonial no s'ha superat i a dia d'avui es manté un neocolonialisme a través d'empreses que extreuen diversos recursos naturals d'antigues colònies (o noves colònies de països en expansió –Xina, per exemple). Les desigualtats nord-sud i l'empobriment d'aquests països generen un empitjorament en les condicions de vida de les persones que habiten aquests territoris, i més particularment a les dones.

- Sabeu què són les colònies?
Quins països tenien colònies?
On?
- Actualment segueixen existint colònies?
- Veieu alguna relació entre els conflictes socioecològics i les antigues colònies?

Si es vol aprofundir:

- Com el colonialisme va afectar a la vida de les persones de les colònies? I a la natura?
- I ara? Com el colonialisme afecta a la vida de les persones? I a la natura?
- Creieu que les dones estan més o menys afectades que els homes?

Com hem passat de colonialisme a neocolonialisme? Les antigues anomenades colònies, ara han passat a dir-se països en vies de desenvolupament. És a dir, després d'haver imposat el sistema capitalista en diverses regions del món, els països desenvolupats creen la necessitat als països del sud (els del sud han de recórrer al nord per processar els materials que ells tenen). S'ha produït un canvi: abans era dominació militar i ara és dominació econòmica. Aquestes actualment continuen sent explotades pels països del Nord i encara se'ls expropien tant recursos naturals com mà d'obra barata.

Colònies abans de 1945

Captura del mapa Ejaltas (conflictes mediambientals)

Colònies europees durant el S.XVI-XVII

2. CONTRASTOS (40')

2a. L'efecte dominó en les vulneracions al medi ambient i a les persones (40')

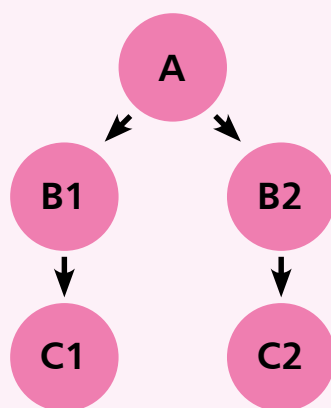
Aquesta activitat serveix per presentar possibles conseqüències d'allò treballant fins ara, com les noves formes de colonialisme i de discriminar al medi ambient i a les persones pot repercutir en diferents situacions.

DINÀMICA

1a part

L'exercici que es demana a l'alumnat és fer una ordenació de les diferents cartes (o fitxes de dominó, si es vol seguir el paral·lelisme) en ordre cronològic, quina és la cronologia que creu que podrien seguir els fets.

Per dur a terme aquest exercici s'elaboren 3 grups, i cada grup disposarà dels 3 jocs de fitxes. Cada joc de fitxes té una situació inicial (A) i dos camins que es poden desencadenar (B1+C1 i B2+C2). El que demanem a l'alumnat és que ho ordeni de la següent manera:

* A l'Annex 2 trobareu la senyalització amb aquestes lletres i números per saber l'ordre. Un cop realitzada aquesta primera part de l'activitat, passem a la segona.

2a part

De la mateixa manera que han ordenat un seguit de conseqüències d'una situació inicial, ara se'ls presenta una situació inicial real i relativament propera geogràficament.

S'entrega un mapa a cada un dels 3 grups (2ª part Annex 2) i es demana que dibuixin com creuen que podria quedar el mapa un cop desenvolupat el pla urbanístic planificat. Igual que a l'exercici anterior, han d'anomenar també les conseqüències que podria tenir aquest pla urbanístic a les vides de la gent que hi habita o en fa ús i també del medi ambient d'aquella zona.

CONTINGUT PER A L'EDUCADORA

La primera part de l'activitat s'ha creat a partir de l'informe d'Ecologistes en Acció «El IBEX 35 en guerra contra la vida: Transnacionales españolas y conflictos socioecológicos en América Latina, Un análisis ecofeminista» <https://www.ecologistasenaccion.org/wp-content/uploads/adjuntos-spip/pdf/informe-ibex35.pdf> i la xerrada <https://www.youtube.com/watch?v=qkqBu1tWB10> que es desprèn del mateix article.

En relació a aquest informe, el primer joc de cartes tracta la dimensió política, el segon joc de cartes la dimensió econòmica i el tercer la dimensió ecològica. Les imatges que hi apareixen són fotografies sobre projectes urbanístics, extractivistes o megainfraestructures d'arreu del món, inclosos conflictes socioecològics catalans (per si es vol esmentar).

Contingut pels grups de l'Hospitalet de Llobregat

El mapa que es presenta és la zona agrícola coneguda com «Cal Trabal», on hi situen les terres i els masos de Cal Trabal, Can Masover Nou i Ca l'Esquerrer, la única zona agrícola existent a l'Hospitalet. Aquesta zona actualment està amenaçada per una pla urbanística, el PDU Gran Via, que preveu construir en aquestes terres un enorme parc (urbanitzant-lo) així com també 26 gratacels. Diverses entitats i plataformes s'han organitzat per mostrar la seva oposició, i destaquen la plataforma «No Més Blocs» i «Un altre L'H és possible».

Un cop realitzats els dibuixos, es realitzen les següents preguntes:

- Creus que ara mateix hi ha biodiversitat en aquesta zona? Com afectaria a la biodiversitat si es construïssin els gratacels?
- Aquesta zona ara mateix consumeix electricitat? I si es fes el projecte?
- Qui viu ara mateix en aquesta zona? Qui hi viuria si es construeixen els hotels i les oficines? Heu pensat en els animals al respondre aquesta pregunta?
- Quin tipus de feina té la gent que hi treballa ara? Qui la fa? Quin tipus de feina tindria la gent que hi treballés? Qui faria aquestes feines?

Contingut pels grups de Tarragona

El mapa que es presenta és la zona on es vol urbanitzar el projecte conegut en un inici com «Barcelona World» i actualment gestionat per l'empresa «Hard Rock». Són uns terrenys situats a la zona propera al Port Aventura, entre Vila-seca i Salou, i on s'hi volen edificar dos hotels, un centre comercial i un casino. Per informació detallada consultar: https://ca.wikipedia.org/wiki/Hard_Rock_Entertainment_World

Un cop realitzats els dibuixos, es realitzen les següents preguntes:

- Creus que ara mateix hi ha biodiversitat en aquesta zona? Com afectaria a la biodiversitat si es construís el projecte de Barcelona World?
- Aquesta zona ara mateix consumeix electricitat? I si es fes el projecte?
- Qui viu ara mateix en aquesta zona? Qui hi viuria si es construeixen els hotels i les oficines? Heu pensat en els animals al respondre aquesta pregunta?
- Quin tipus de feina té la gent que hi treballa ara? Qui la fa? Quin tipus de feina tindria la gent que hi treballés? Qui faria aquestes feines?

Contingut per grups d'altres localitats

Per tal que l'alumnat conegui i treballi els conflictes mediambientals del seu entorn les educadores han de seleccionar el conflicte que considerin més adequat del "Mapa interactiu Crític: 101 conflictes ambientals de Catalunya" <https://www.elcritic.cat/dades/mapa-80-conflictes-ambientals-de-catalunya-70763> (podeu consultar l'explicació d'aquesta eina de mapatge a la pàg. 200 del Mòdul 5).

En aquest mapa podreu veure els conflictes de cada àmbit geogràfic i el sector al qual es corresponen (projectes urbanístics, d'infraestructures i energia, de contaminació, vessaments i residus, d'indústria i mineria i de manca de conservació).

Per altra banda, en grups de Barcelona recomanem utilitzar el mapa "*Quins impactes ambientals genera Barcelona al món?*" de l'Observatori del Deute en la Globalització <https://odg.cat/wp-content/uploads/2020/12/mapaconflictos-final-1.pdf> o el mapa de BCNUEJ <http://www.bcnuej.org/video/#mapurbanjusticestruggles>

A part d'aquests materials, si es coneix alguna situació que pugui generar conflictes mediambientals o que hi hagin reivindicacions existents en el barri o entorn proper al centre educatiu es poden tractar aquestes.

Un cop seleccionat el conflicte cal recopilar-ne informació escrita i gràfica (al mapa apareixen les entitats denunciants) i preparar les preguntes.

Amb fotografies de l'espai es pot convidar a l'alumnat com s'imagina que afecta aquesta situació a l'entorn en el qual es desenvolupa (pot dibuixar tant el paisatge com fauna i flora, representant les seves idees).

Un cop realitzats els dibuixos cal elaborar preguntes en relació amb com afecta o afectaria aquell projecte a la zona. Recomanem fer preguntes relacionades amb la biodiversitat, el consum d'energia, els residus generats, les persones a qui s'empitjora les condicions de vida (analitzant també característiques socio-econòmiques), com es veurien afectades les dones que habiten en aquella zona, les seves feines, la seva seguretat, quina formació seria necessària per desenvolupar les feines generades pel projecte, quin tipus d'habitatges i formes de viure que es conserven o destrueixen... (per poder elaborar preguntes sobre les dimensions polítiques, econòmiques, ecològiques, culturals i corporals recomanem el document mencionat anteriorment "*El IBEX 35 en guerra contra la vida: Transnacionales españolas y conflictos socioecológicos en América Latina, Un análisis ecofeminista*").

3. AVALUACIÓ (25')

3a. Accés a recursos naturals i al medi ambient sa (25')

En aquesta activitat es vol reflexionar sobre quin accés a recursos naturals té cada persona i quina relació pot tenir aquest accés amb altres opressions estructurals.

DINÀMICA

Cada alumne/a té un paper (Annex 3) amb una descripció sobre la vida d'una persona i, individualment (és important no mirar a la resta ni parlar-ne), s'intenta imaginar com deu ser el dia a dia d'aquella persona:

- Ets una pagès/a que treballa unes terres on només s'hi produeix allò necessari per la teva família. Vius a la muntanya lluny de les ciutats. No pots tenir productes de sobres i depens molt del clima i de la collita de cada temporada.
- Ets un empresari que té una companyia amb diversos «ressorts» de camps de golf. La teva oficina està al camp de golf més gran de la teva empresa, menges cada dia del club i pots demanar allò que desitgis.
- Ets treballador/a d'una fàbrica que fabrica peces de telèfons mòbils, tot i que tu no et canvies de telèfon des de fa molts anys. Amb el teu salari pots pagar el pis i les despeses, però com que treballes 12h no veus a gaire gent que no siguin companys/es de feina
- Vius a una gran ciutat, treballes recollint ferralla que et trobes a les portes de les cases o a prop dels contenidors. Treballes sense contracte i vens allò que reculls a una fàbrica de coure i alumini, on et paguen segons el pes d'allò que hakis recollit. Hi ha dies que guanyes prou per menjar i pagar el lloguer i altres dies no.
- Vius a les afores d'una gran ciutat, a un poblat de cases autoconstruïdes. Treballes recollint les restes d'una mica de carbó, abans i després de que comencin a treballar a la mina i mentre passen els camions i excavadores. Després portes el carbó en sacs a la ciutat perquè te'ls paguin. L'aire està molt contaminat del fum del carbó cremat.

A continuació la tallerista demana a l'alumnat que es col·loqui en una línia imaginària a l'aula. Si la frase que formula la tallerista es compleix amb la «seva persona», la del seu paper, fan una passa endavant, sinó es queden quietes. Les frases es llegeixen lentament i es deixa a l'alumnat que reflexioni sobre cada situació.

Fes una pas endavant si...:

- Tens accés a aigua potable a casa teva, obrint l'aixeta.
- Pots triar que menjaràs avui.
- Menges aliments de qualitat.
- Tens temps per estar amb amigues i família amb qui vols estar.
- L'aire que respires no està contaminat.
- A la teva feina cobres diners per gastar-te amb jocs, oci i altres aficions.
- Si et quedes sense feina cobraràs atur (et pagaran perquè has estat treballant amb contracte).
- Pots anar fàcilment a una biblioteca o hospital?

Com a resultat d'aquest exercici cada persona estarà situada en un punt diferent de l'aula, més endavant o més enrere. Es pot llegir cada «paper», aixecant la mà la resta de persones que tenien aquell paper i així podrem observar on se situen, si han fet alguna passa o no. Es poden formular també les següents preguntes:

- Què vol dir tenir accés a recursos (naturals però també de salut, culturals...)? Què pot afectar a que jo tingui accés a recursos?
- Creieu que vosaltres teniu accés als mateixos recursos que la resta de persones? Per què poden existir diferències?
- Quins dels «papers» creieu que genera més residus? Quin tipus de residus?

Com a document audiovisual útil en aquesta activitat es pot utilitzar fragments del capítol de: "El camí per anar a l'escola de la Chamda i la Boolgee, l'Índia" (original en francès: "Les chemins de l'école - Chanda et Boulgi, Inde" <https://www.dailymotion.com/video/x5hnf5o>). Del minut 11 al 16 s'observa com agafen el carbó, i del 5 al 7 com el porten a la ciutat. Cal tenir en compte que s'ha de preparar abans el vídeo ja que té anuncis. És en francès, però es pot anar observant i parlant sobre allò que es veuen, s'entén fàcilment el que està succeint al vídeo. Pot servir com a exemple del «paper» que tindria l'últim cas, que treballen amb els residus de la mina de carbó.

ANNEX 1

Les targetes i les economies

Especulació a borsa

Producció industrial de patates

Cuidar a persones malaltes

Producció intensiva de carn

Direcció general de TV

Producció de cotxes de luxe

Cirurgia cardiovascular

Cirurgia plàstica

Gerent d'una empresa de telefonia mòbil

Producció ecològica de patates

Participar en moviments socials

Ajudar a resoldre conflictes

Preparar menjar

Cuidar a infants

Netejar la casa

Empreses farmacèutiques

Indústria armamentística

Elaboració local de peces d'abric

Missatgeria en bici

ANNEX 2.1

Fitxes de "l'efecte dominó en les vulneracions al medi ambient i a les persones"

A

Un grup d'homes blancs, adults, de classe alta i rics, són directius d'una empresa.

Aquests directius decideixen on, com i quan es fa un projecte que perjudica el medi ambient i les persones.

Quan aquests directius volen convèncer una comunitat (habitants d'una zona) amb qui voldran parlar?

Captura extreta de "El IBEX 35 en guerra contra la vida: Transnacionales españolas y conflictos socioecológicos en América Latina. Un análisis ecofeminista" d'Ecologistes en Acció <https://www.ecologistasenaccion.org/35721/ibex-35-guerra-la-vida/>

B1

Seguiran una estratègia de negociació individual i selectiva, és a dir, intentaran negociar amb polítics municipals o dirigents locals afins, propietaris de la zona o “caps de família”.

Fotografia d'ús lliure extreta de Flickr

B2

Seguiran una estratègia de negociació col·lectiva participant de les assemblees i associacions de veïnes, organitzacions ecologistes del territori, organitzacions de camperoles o treballadores de la llar i altres col·lectius presents al territori.

Fotografia d'ús lliure extreta de Flickr

C1

Com a conseqüència resulten xarxes selectes i reduïdes de clients (xarxes clientelars), un seguit de persones que es beneficien econòmicament a canvi d'acceptar i col·laborar en el projecte.

Fotografia d'ús lliure extreta de Pixabay

C2

A conseqüència de les negociacions col·lectives amb tota la comunitat implicada i afectada es "posen sobre la taula" les repercussions que pot tenir el projecte pel medi ambient i per les persones. No es permet que es malmeti l'entorn natural i ecològic del territori ni que les persones vegin empitjorades les seves condicions de vida, costums i formes d'organització.

Fotografia d'ús lliure extreta de Flickr

ANNEX 2.2

Fitxes de "l'efecte dominó en les vulneracions al medi ambient i a les persones"

A

Una empresa arriba a un territori amb un gran projecte que vol construir una gran urbanització a espais naturals/que vol extraure recursos fòssils de sota terra/ que vol instal·lar una infraestructura (aeroport, parc eòlic, línies elèctriques, gasoductes o conductes de petroli...).

Fotografia d'ús lliure extreta de Pixabay

B1

La gent que habita al territori segueix tenint les mateixes dedicacions (pagesia, ramaderia, horts de subsistència, cura de familiars, neteja i manteniment dels espais domèstics i comuns...) i accés als recursos que formen el territori (rius d'on abastir-se d'aigua, boscos d'on obtenir la llenya com a combustible o d'on obtenir també aliment...).

Fotografia d'ús lliure extreta de Pixabay

B2

Les formes de producció i reproducció prèvies es transformen en funció de la presència central del projecte. Es prometen llocs de feina (dirigits als homes) relacionats amb el nou projecte.

Fotografia d'ús lliure extreta de Pixabay

C1

Els costums, tradicions, formes de vida i cultura segueixen sent presents a la comunitat. Se segueix respectant i posant en valor la natura com a element que forma part de la vida i la cultura de la comunitat.

Fotografia d'ús lliure extreta de Pixabay

Captura extreta d'una colla de Ball Pagès a Buscastell, Eivissa
<http://ibiza.travel/ca/agenda/xacota-pagesa-es-broll-de-buscastell/>

Fotografia d'ús lliure extreta de Pixabay

C2

Els llocs de feina promesos per les empreses que desenvolupen el projecte es compleixen durant la implementació d'aquest. Durant l'operació i manteniment requereix personal especialitzat, amb formació superior, i per tant disminueixen els llocs de treball locals i es converteixen en treballs precaris i esporàdics. Les famílies viuen del salari que reben els homes adults que tenen feina (que són qui ocupa els pocs llocs de feina creats), i les dones (o identitats de gènere que trenquen el binarisme/no homes cis) perden l'autonomia i l'accés als béns comunals. Es generen relacions de consum dependents.

Fotografia d'ús lliure extreta de Pixabay

ANNEX 2.3

Fitxes de "l'efecte dominó en les vulneracions al medi ambient i a les persones"

A

Arriba una empresa extractivista en un espai natural, apropiant-se dels recursos naturals d'aquell espai com ara un riu, (modificant-ne el cabal o contaminant-lo) boscos (talant arbres o privatitzant-lo amb tancats) o terres (construint carreteres, edificant, a través de la mineria o duent a terme una privatització i canalització de l'aigua per fer-hi monocultius).

Fotografies d'ús lliure extreta de Pixabay

B1

A les dones i totes aquelles persones que feien ús d'aquests recursos naturals per les seves feines diàries (netejar roba al riu, aprovisionament d'aigua al riu, anar a buscar llenya al bosc o recollir-ne aliment, cultivar en horts de subsistència per a la comunitat, l'ús de terres de pastura...) se'ls nega la possibilitat de seguir realitzant aquestes labors.

Fotografia d'ús lliure extreta de Commons Wikipedia

Fotografia d'ús lliure extreta de Pixabay

B2

La gent de la zona afectada s'organitza (en assemblees de veïnes, organitzacions o plataformes ecologistes, organitzacions camperoles o pageses...) i fan pressió als polítics per tal que l'empresa no malmeti el medi ambient i a les persones. Es realitzen accions de denúncia (tant a llocs visibles, zones afectades, seus administratives o polítiques...) i es realitzen denúncies jurídiques a instàncies nacionals i supranacionals per aturar l'activitat nociva de l'empresa.

Fotografia de l'activista assassinada Berta Cáceres extreta del web de l'organització feminista awid
<https://www.awid.org/es/noticias-y-an%C3%A1lisis/detras-del-asesinato-de-berta-caceres-complicidad-empresarial>

Fotografia d'ús lliure extreta de Flickr

Fotografia de la plataforma veïnal ecologista
 "Ni un pam de terra"
<http://niunpamdeterra.cat/accions-contra-lexpansio-urbanistica-de-lare-eixample-sud/>

Fotografia d'ús lliure extreta de Flickr

C1

La reconversió de les formes de vida originàries cap a una economia assalariada molt masculinitzada (els llocs de treball són ocupats bàsicament per homes, sobretot els llocs de feina més remunerats) converteixen als homes en proveïdors i les dones (o persones que no encaixen a les tasques masculines) com a persones dependents econòmicament (del salari d'un home adult).

Fotografia d'ús lliure extreta de Pixabay

C2

S'aconsegueix aturar l'activitat perjudicial de l'empresa, evitant doncs que aquesta dugui a terme actuacions que empitjorin l'estat del medi ambient i els espais naturals de la zona, i aturant l'empitjorament de les condicions de vida de les persones de la comunitat.

Fotografia d'ús lliure extreta de Pixabay

BLOC DE SECUNDÀRIA

MÒDUL 3

DURADA 2H A L'AULA

Les meves emocions per connectar-me amb el medi

COMPETÈNCIES EMOCIONALS PERSONALS EN EL CICLE DE LA VIDA

Es pretén primerament la comprensió de la relació entre les pèrdues i les emocions i familiaritzar-se amb el ventall d'emocions possibles mitjançant un primer contacte amb les pèrdues materials o tangibles. Després es treballa la comprensió de la relació de les pèrdues amb el cicle de la vida mitjançant una relaxació per preparar a l'alumnat a l'escolta activa del seu cos i les seves emocions i acompanyar-los en la visualització de les pèrdues viscudes com a part del cicle de la vida. Tot seguit es proposa donar un espai a les pèrdues mitjançant la creació artística d'una caixa de records on podran guardar aquells objectes o símbols en homenatge a les seves pèrdues. Finalment es treballa la comprensió de què és el dol i les seves fases (emocions, sensacions corporals i actituds) mitjançant una dinàmica corporal per grups.

IDEA FORÇA

Necessitem moments per parar atenció a les pròpies emocions, desenvolupar-les i aprendre a conviure amb les diverses etapes del cicle de la vida (dols, pèrdues ...).

CONCEPTES CLAU

Emocions, pèrdues, records, dol, cicle de la vida.

COMPETÈNCIES CURRICULARS

Desenvolupament de les pròpies habilitats (i febleses) socials i capacitat d'autoavaluar per apoderar-se.

OBJECTIUS

Desenvolupar competències de gestió emocional entorn a les pèrdues (tangibles i intangibles) com a part del cicle de la vida.

DINÀMICA

PRIMERA PART

Activació de coneixements previs (20')

Els objectes perduts i les emocions. Comprensió de la relació entre les pèrdues i les emocions partint des dels objectes. Familiarització amb el ventall d'emocions sentides

SEGONA PART

Contrastos (90')

Visualització. Facilitar la comprensió del cicle vital i fer un treball de reflexió individual per connectar les pèrdues amb les emocions sentides.

La caixa dels records. Creació artística per poder donar un espai a les pèrdues viscudes.

Les estàtues del dol. En petits grups utilitzar el cos per a representar situacions de pèrdua.

TERCERA PART

Avaluació (10')

Roda emocional de tancament. Dinàmica de meteorologia emocional, posant en relació imatges meteorològiques amb el que ens fan sentir.

MATERIAL EDUCADORA

Post-its, retoladors, targetes de les emocions (1 joc per cada grup que es faci), material annex, caixes de cartró per a cada alumne i material per decorar (revistes, tisores, retoladors, ceres, llanes, goumets, cola per enganxar, etc), cartells sobre les fases del dol.

REQUISITS TÈCNICS

Aula o espai polivalent perquè es pugui fer espai movent cadires i taules quan calgui.

Equip de música i música relaxant per acompanyar visualització i la caixa dels records.

1. ACTIVACIÓ DELS CONEIXEMENTS PREVIS (20')

1a. Els objectes perduts (20')

Amb aquesta activitat es busca la comprensió de la relació entre les pèrdues i les emocions i familiaritzar-se amb el ventall d'emocions possibles.

DINÀMICA

- L'educadora comença preguntant a tot el grup classe si alguna vegada han perdut algun objecte important i demana que aixequin la mà sense necessitat d'anomenar l'objecte.
- A continuació es formen grups de màxim 5 persones amb una dinàmica d'agrupació senzilla (diferents fruites per exemple).
- Se'ls demana que escriguin en una targeta o post-it i amb retolador l'objecte perdut.
- Després obren el sobre de les emocions on hi ha targetes amb diferents emocions i se'ls demana que identifiquin quines emocions els va provocar la pèrdua del seu objecte i que ho comparteixin amb la resta.
- A mesura que ho van compartint s'ajunten les targetes de les emocions amb les targetes d'objectes perduts fent conjunts d'objectes i emocions, i guardant les emocions sobrants al sobre.
- Els convidem que facin un recorregut per a veure els conjunts d'altres grups.

PREGUNTES EN PLENÀRIA

Quines coincidències o diferències hi ha en els objectes perduts? I en les emocions i sensacions?

Possibles coincidències o diferències del tipus d'objecte i la seva rellevància per cada participant, i possibles coincidències o diferències en les emocions i sensacions que poden ser una o varies alhora.

Com ens hem sentit fent aquest exercici?

Sensacions corporals (tensió, alerta, nerviosisme...), emocions (tristesa, nostàlgia, ràbia...)

CONTINGUTS PER A L'EDUCADORA

L'educadora posa en relleu com s'activen les emocions a mesura que es recorden els objectes perduts, la seva rellevància per a cadascuna i les emocions que va provocar la seva pèrdua en el seu moment. S'aprofita per aclarir si hi ha alguna emoció de les targetes que no s'entén i també per recordar que és possible que sorgeixin més d'una emoció alhora (per exemple tristesa i ràbia). Amb aquest primer contacte amb les pèrdues tangibles o materials volem entrar gradualment a altre tipus de pèrdues al llarg de la vida que tractarem a continuació.

Partint de la classificació de les quatre emocions bàsiques (alegria, tristesa, ràbia i por), la resta són emocions-família d'aquestes quatre (Vegeu classificació en taula Annex 1). Totes vénen relacionades amb sensacions corporals, sentiments i actituds. La serenitat seria una cinquena emoció que ens permet sentir la resta d'emocions sense perdre'ns en elles. Totes les emocions tenen una funció sana i un extrem malaltís.

Preparem les targetes d'emocions i sensacions per a cada grup, escollint de la taula, segons el nivell de coneixement de l'alumnat, i que hi hagi almenys les quatre bàsiques i dues o tres relacionades amb aquestes. Per exemple:

- Alegria, eufòria, pau i optimisme
- Tristesa, pessimisme, angoixa i nostàlgia
- Ràbia, fàstic, irritació i empipament
- Por, pànic, aïllament i inacció

2. CONTRASTOS (90')

2a. Visualització (20')

Amb aquesta activitat volem facilitar la comprensió del cicle de la vida, entenent que les pèrdues formen part d'aquest. Primerament es tracta que les participants es relaxin per tal de poder escoltar i entrar en contacte amb el cos i els sentiments. Seguidament es pretén que les participants prenguin consciència de les pèrdues viscudes com a part del cicle de la vida i prendre contacte amb les sensacions corporals i les emocions recordant en positiu aquestes pèrdues, donant espai i donant pautes de respiració per poder transitar-les de manera serena.

DINÀMICA

- Es demana a les participants que es col·loquin amb els peus ben arrelats a terra, l'esquena recta recolzada a la cadira, el mentó una mica cap endins, els braços a sobre dels malucs, la boca i ulls tancats. Si hi ha estores i mantes disponibles és millor fer-ho estirades amb les cames una mica obertes i els braços al llarg del cos.
- Es demana a les participants que tanquin la boca i respirin pel nas, fent primerament 3 respiracions profundes notant com s'infla la panxa quan inspiren i com es desinfla la panxa quan espiren. Després segueixen respirant pel nas cadascuna al seu ritme natural i posant atenció a quan entra i surt l'aire del nas.
- A continuació es narra una part del conte "Així és la vida" traduït del conte "Así és la vida" d'Ana Luisa i Carmen Ramírez (Vegeu Annex 2 traducció de part del conte). Es recomana fer-ho en veu alta i pausada, i anar fent pauses cada vegada que es diu "AIXÍ ÉS LA VIDA". L'educadora valora si cal llegir tot el text.
- Una vegada finalitzada la part del conte, l'educadora va recordant les següents pèrdues de manera positiva i demanant a les participants que estiguin en contacte amb les seves sensacions corporals (al cap, al pit, a les mans, a la panxa, a les cames...) i les seves emocions (tristesa, ràbia, por, alegria...) en recordar-les:
 - Hi ha vegades que el nostre cos perd la salut, per alguna malaltia o malestar físic. **(SALUT)**. *I tot i això, tenim bons records d'aquells moments. Què sento en recordar-ho? En quina part del cos ho sento?*
 - Hi ha vegades que tenim somnis, desitjos i plans que no es compleixen. **(EXPECTATIVES)**. *I tot i això, hem pogut fer altres coses. Què sento en recordar-ho? En quina part del cos ho sento?*
 - Hi ha vegades que perdem l'alegria, l'energia, les ganes. **(ACTITUDS)**. *I tot i això, aquell moment ha passat. Què sento en recordar-ho? En quina part del cos ho sento?*
 - Hi ha vegades que perdem alguna persona o animal important. **(RELACIONS)**. *I tot i això, tenim records de bons moments amb elles i somriem en recordar-les. Què sento en recordar-ho? En quina part del cos ho sento?*

- Hi ha vegades que ocorren canvis en la nostra vida que no volem, canvi de barri, de ciutat, de país, de casa o d'escola. **(MUDANCES)**. *I tot i això, hem guanyat alguna cosa o hem après quelcom. Què sento en recordar-ho? En quina part del cos ho sento?*
- Hi ha canvis en el meu barri, a la meua ciutat, en la natura o en el món que no ens agraden. **(ECOSOCIAL)**. *I tot i això, ho hem pogut reclamar, o inclòs intentar defensar i protegir. Què sento en recordar-ho? En quina part del cos ho sento?*
- Finalitzem la narració dient: **TOT ES TRANSFORMA, EL QUE ENS AGRADA I EL QUE NO ENS AGRADA, AIXÍ ÉS EL CICLE DE LA VIDA, IGUAL QUE A LA NATURA I EL MEDI.**
- Finalitzem la visualització demanant a les participants que facin de nou 3 respiracions profundes pel nas i sentint com s'infla la panxa en inspirar i com es desinfla en espirar, que a poc a poc vagin fent petits moviments amb mans, peus, braços i cames per anar tornant de la relaxació i obrint els ulls. Si estaven estirats es dona temps per tombar-se de costat cap a la dreta i asseure's a poc a poc.
- L'educadora valora, segons com senti les emocions i sensacions del grup, si demana si alguna vol compartir una paraula de com se sent i on ho sent en el cos. Validem tota mena d'emocions i sensacions, inclosa la por que ens fa estar alerta i la ràbia que a vegades amaga el dolor, i que ens ajuden a actuar si ho fem d'una manera sana.

RECOMANACIONS PER A LA PERSONA EDUCADORA

Es recomana que la veu i el ritme sigui pausat. Si hi ha alguna persona especialment emocionada, es recomana apropar-se a ella per tocar-la suaument i donar-li tranquil·litat alhora que es va recordant de posar els peus a terra i respirar profundament pel nas i sentir com la panxa s'infla i es desinfla. És important que el professorat col·labori en aquesta dinàmica, per tant es recomana haver-ho compartit abans per tal de coordinar-se a l'hora d'acompanyar a l'alumnat. Recordeu que si sorgeixen expressions d'emocions com el plor, o nervis o por, se'ls hi ha de donar espai i acompanyar amb la respiració i el contacte per tal d'ajudar a transitar-ho de manera serena.

2b. Visualització (20')

A continuació, i amb l'objectiu de donar un espai a les pèrdues viscudes per poder reconèixer les emocions i sensacions i honrar els records d'aquestes pèrdues, farem una creació artística sobre una caixa de records.

DINÀMICA

- L'educadora aporta la idea que és important donar-li un espai i un temps a les nostres pèrdues, a les emocions que sentim i atendre el nostre cos que reflecteix aquestes emocions. Els posa d'exemple les seves pròpies emocions i sensacions corporals. Exemple: quan recordo el meu gos sento tristesa, sento que el cos té menys energia, tot em costa una mica més, i a vegades ploro. Al cap d'una estona puc sentir alegria al recordar els moments de joc amb ell, llavors sento el meu cos més lleuger, estic més positiva, les coses em pesen menys.
- L'educadora els presenta una forma que ha trobat per a donar-li un lloc a les seves pèrdues i els presenta la seva caixa de records explicant que en aquestes caixes que va decorar guarda petites coses que li porta bons records d'allò que ha perdut. És una manera de celebrar-ho i honrar-ho igual que fan a altres cultures com a Mèxic que pel Dia de Morts fan el ritual de posar en una taula flors, fotos, espelmes, aliments, begudes i coses que li agradaven a les persones que han mort. Li diuen "Altar de Morts" i ho fan de manera molt artística, de manera que la família, les amistats i els veïns i veïnes els poden visitar i honrar. Aquell dia se celebra fent una festa on es menja i canta en honor d'aquelles persones, tot recordant els bons moments viscuts amb elles.
- L'educadora els convida que cadascun faci la seva pròpia caixa dels records on donar un lloc als records i les emocions i sensacions viscudes. Se'ls aclareix des del principi que aquella caixa serà per ells i elles, que se l'emportaran a casa per tal de guardar allò que vulguin recordar i que ho compartiran si volen,

sense cap obligació d'explicar el que tenen guardat i els records.

- Per tal de facilitar el material per la decoració de la caixa es fan grups que compartiran el material. Mentre realitzen la decoració de la caixa, es prega silenci i es posa música relaxant amb un to de serenitat i alegria alhora.

Grup de 3rA de l'INS Eduard Fontserè de l'Hospitalet de Llobregat realitzant l'activitat

- Encara que no hagin finalitzat la decoració de la caixa (per dins i/o per fora) els hi recordem que ho poden fer a casa i omplir-la d'allò que vulguin en honor a les seves pèrdues i els seus records.
- Es dona un temps per tal que per grups o en plenària qui vulgui pugui compartir com s'ha sentit fent la caixa i si vol compartir quins records hi posarà. Valorem si ho fem en petits grups (els mateixos que han compartit el material) o en gran grup, sempre acompanyant l'expressió d'emocions i de vivències. Si ho fem en petits grups l'educadora i el professorat es van apropant a cada grup per escoltar i acompanyar.

CONTINGUTS PER A L'EDUCADORA

Al llarg de la vida, l'ésser humà està contínuament passant per processos de pèrdues, donat que forma part del cicle de la vida on tot canvia i es transforma. En línies generals, podríem diferenciar:

- **Pèrdues sentimentals:** amoroses (pèrdues per divorcis, separacions i ruptures), relacions familiars i amistats (pèrdua o deterioració de les relacions).
- **Pèrdues materials:** destruccions materials, acomiadaments, canvis de treball, de ciutat, negocis fracassats, etc.
- **Pèrdues vitals:** fruit del pas de la vida que inevitablement tanquen una etapa vital (jubilacions o pre-jubilacions, síndrome de niu buit quan els fills/marxen de casa); o fruit d'una malaltia o pèrdua de capacitats.
- **Pèrdues per defunció:** la pèrdua d'un ésser estimat (persona o animal).

Les manifestacions per les pèrdues de les joves poden ser molt variades i dependran de diversos factors: parentiu, cultura, causa de la mort, reacció de l'entorn familiar, suport emocional i social que l'envolta. Durant l'adolescència, s'ha de tenir en compte:

- **Comprensió de la mort:** elaboració i reacció al dol similars a les adultes, si bé les emocions són més intenses. Sobre la mateixa mort hi ha una tendència a actuar com si fossin immortals, encara que reconeixen la mateixa finitud i pensen al voltant d'això. Poden tenir fantasies sobre la mort, fins i tot poden aparèixer idees de suïcidi com una sortida al seu sofriment i als problemes ocasionats per la pèrdua.
- **Etapa de canvi i transició cap a la independència acompanyada per altres conflictes:** en cas de mort d'una persona estimada, la relació prèvia a la mort pot complicar el procés de dol a causa dels sentiments de culpa.
- **Major importància al grup d'iguals:** temen que l'expressió oberta del dolor pugui ser interpretada com un signe de feblesa per les seves amistats o companys/es.
- **Aprehensió a la pròpia vulnerabilitat:** i segons el procés maduratiu, pot fer que no vulguin compartir amb les persones adultes les emocions derivades de la pèrdua.
- **Pressionats a fer-se forts:** sostenint a persones en dol del seu entorn. S'espera que l'adolescent sigui adulta i es faci càrrec de cuidar i ajudar a la resta de la família, renunciant a viure el seu propi dol que queda postergat.

2c. Les estàtues (opcional) (30')

Després de treballar les emocions i que cadascú hagi fet un treball individual i s'hagi expressat pot resultar difícil, i més a grups de secundària, dur a terme activitats de moviment. Pot ser que per vergonya o per trencar el ritme de les activitats anteriors aquesta activitat no funcioni, així que creiem que l'educadora pot valorar si és adient fer-la i, en cas afirmatiu, pot proposar alguna activitat de moviment (Vegeu annex 3) que impliqui el cos com a transició cap a aquest exercici.

A través d'una activitat que implica el cos de cadascú, es vol facilitar la comprensió sobre què és el dol i les seves fases, quines emocions, sensacions corporals i actituds es donen al llarg de les fases.

DINÀMICA

- L'educadora demana que deixin les caixes en una taula, que facin una rotllana de peu per tal de fer uns exercicis amb el cos que ens ajudi a acompanyar totes les emocions i sensacions que s'han despertat i transformar-les cap a altres.
- Fem 5 grups i repartim a cada grup una targeta on hi ha escrita una de les fases del dol (Vegeu Annex 4 targetes de les fases del dol). S'explica que cada targeta representa una fase per la qual podem passar quan hem sentit una pèrdua, mentre estem en dol.
- Els hi proposem que comparteixin amb el seu grup com s'han sentit si han passat per aquella fase i que després pensin com farien una "imatge congelada" o "grup d'estàtues" que interpreti aquella fase, les seves emocions, postures, gestos, expressions facials i sensacions corporals.
- Cada grup representa davant de la resta la seva "imatge congelada" o "grup d'estàtues": l'educadora donat el tret de sortida de l'escena dient "1, 2, 3 i ACCIÓ", el grup es posa en posicionament i ho sosté durant 10 segons aproximadament i demana a la resta que diguin què veuen i que creuen que representa. Al cap de poc diu "FI" i es dona un aplaudiment i es proposa a les persones que han fet les estàtues que moguin el cos per tal de moure les emocions i sensacions que han passat per fer les estàtues (com si es volguessin treure el personatge de sobre).
- Una vegada realitzat tots els grups, preguntem en plenària com s'han sentit fent les estàtues i expliquem què és el dol i les seves fases. (Vegeu contingut)

CONTINGUTS PER A L'EDUCADORA

El dol és el procés d'assimilació, acceptació i integració que fa cada persona davant d'una pèrdua en la seva vida. El procés serà totalment personal i requerirà més o menys temps, en funció de cada persona i del seu entorn i situació, de com anem afrontant i passant per cadascuna de les etapes que configuren el dol.

- **Etapa de negació:** diem no a la pèrdua ("Aquí no ha passat res", "Això no és real"), o bé actuem com si no hagués passat res. La negació és una resistència, que en la seva justa mesura, és sana i ens protegeix del xoc emocional i psicològic que ens suposa la pèrdua. És un mecanisme de supervivència.
- **Etapa d'ira:** passem per emocions com la ràbia, l'enuig o la còlera. També poden aparèixer sentiments d'injustícia i/o la culpa, o bé cap a una mateixa o projectada en altres persones o a l'entorn. Donar-li expressió a aquesta emoció és necessari, d'una manera segura (sense fer-nos mal a nosaltres ni fer mal a l'altre) i deixant que a poc a poc puguem donar pas a altres emocions.
- **Etapa de negociació:** intentem explicar-nos el que ha passat des de la raó, buscant possibles solucions, reproduint escenes del passat on resollem la situació o a analitzar aquestes escenes en excés. Això normalment ens porta al cansament i l'extenuació. Ens caldrà atrevir-nos a deixar anar aquesta part per poder transformar-la.
- **Etapa de dolor emocional:** expressem el plor i la tristesa profunda que suposa la pèrdua. També se sol contactar amb el buit que la pèrdua ha deixat en nosaltres. Són moments en què connectem plenament amb el dolor de la pèrdua. Donar espai a l'emoció de la tristesa facilitarà que puguem expressar el dolor i que amb això, puguem anar deixant-lo anar.
- **Etapa d'acceptació:** es dona la integració psicoemocional de la pèrdua, on les emocions ja no són tan i intenses i podem enfocar-nos de nou en la nostra vida amb serenitat i claredat. Aclarim que, en el cas de pèrdua d'un ésser estimat, acceptar no és oblidar, i que puguem tornar a tenir il·lusions, riure i estar bé, no impedeix que seguim trobant a faltar a la nostra pèrdua, o que la puguem plorar. Deixem enrere la culpa per seguir cap endavant i trobem formes pròpies de mantenir viu a l'altre en nosaltres. Apareixen la gratitud, l'amor i l'aprenentatge. Després d'un procés de dol elaborat, és a dir, expressat en el seu dolor, integrat i acceptat, som capaços de donar pas a una nova mirada amorosa, en pau i agraïda pel que va ser i per tot l'aprenentatge adquirit.

Recordem que no tothom passa per totes les fases i pel mateix ordre.

3. AVALUACIÓ (10')

3a. Roda emocional de tancament (10')

Es pretén tancar la sessió amb una ronda d'expressió de com estem ara que finalitzem utilitzant la metàfora de l'estat del temps (meteorologia emocional).

DINÀMICA

L'educadora demana que l'alumnat:

- Tanqui un moment els ulls i respiri profundament,
- Connecti en com se sent ara que acabem la sessió amb tot lo viscut,
- Pensi en un estat del temps que representi com se sent i ho comparteixi al grup. Per exemple: dia assolellat, sense núvols, sol i núvols, vent suau, vent fort, pluja suau, pluja forta, granissada, tempesta, llamps i trons, fred, calor, temperatura suau.

L'educadora pot proposar finalitzar la sessió amb l'exercici exercici 6 de l'Annex 3: posem una cançó alegre i animada i animem a l'alumnat a moure el cos i ballar per tal de celebrar la vida, per agrair a les persones i animals que ens han acompanyat i ara no hi són a prop, per honrar les nostres pèrdues i la nostra caixa de records (les podem posar al centre de la rotllana). Exemple: Eso que tú me das de Jarabe de Palo, escrita i gravada per Pau Donés unes setmanes abans de morir.

ANNEX 1

Taula d'emocions bàsiques

* Adaptada de llibre "Decide cómo vivir tu vida. Terapia Gestalt para la vida cotidiana" de Jordi Gil (Editorial Comanegra, 2014)

EMOCIÓ	COS	MENT	SENTIMENTS
ALEGRIA	<p>Lleugeresa, distensió</p> <p>Llum interna que ens expandeix cap a fora</p> <p>Excés d'energia</p> <p>Llibertat de moviment</p> <p>Bon to muscular</p> <p>Sensació de no esforç</p>	<p>Actitud optimista, constructiva, positiva</p> <p>Autoestima disparada</p> <p>La vida resulta fàcil i bonica</p>	<p>Plaer, confort, benestar</p> <p>Major tolerància cap a un mateix i cap als altres</p> <p>Les coses pesen menys i són menys greus</p>
TRISTESA	<p>El cos pesa, decau des del cap, ens encongim</p> <p>Baixada energètica</p> <p>Baix to muscular</p>	<p>Actitud pessimista, destructiva</p> <p>Autoestima baixa</p> <p>La vida resulta difícil i costosa</p>	<p>Debilitat, cansament</p> <p>Menor intolerància cap a un mateix i cap als altres</p> <p>Les coses pesen més i són més greus</p>
RÀBIA	<p>Augmenta l'activitat del sistema nerviós, la freqüència cardíaca, la pressió sanguínia, la tensió muscular i la calor del cos</p>	<p>El món és un lloc molest</p> <p>Algú o quelcom ens complica la vida i ha de ser eliminat</p>	<p>Preparats per a la lluita</p> <p>Encesos com un foc</p>
POR	<p>Fred</p> <p>Paràlisi</p> <p>Inexpressivitat</p> <p>Respirem poc</p> <p>L'energia s'ennleix, es minimitza i es fica cap endins</p>	<p>El món ens resulta perillós</p>	<p>Bloquejats</p> <p>Fugint cap endavant</p> <p>Tancats</p>

EMOCIÓ	FUNCIÓ SANA	EXTREM MALALTÍS	FAMÍLIA
ALEGRIA	<p>Expandir el que som Compartir amb l'altre Apropar-nos a l'altre Endinsar-nos en el món</p> <p>MENT=CURIOSITAT COR= TENDRESA SEXUAL=EROTISME</p>	<p>Eufòria Som els millors Ens importen poc els altres Poca o cap sensació de límit Ens posem en risc o posem en risc als altres</p>	<p>Diversió Entusiasme Humor Loquacitat</p>
TRISTESA	<p>Deixar anar tot el que ens fa mal i discriminar lo important de la vida per a nosaltres</p>	<p>Depressió El vel de la tristesa ho entela tot La energia decau al mínim</p>	<p>Pena Angoixa Neguit Nostàlgia Melancolia Llàstima</p>
RÀBIA	<p>Detectar el que ens molesta Aportar-nos força per apartar aquesta molèstia o per aconseguir el que volem o el que necessitem La defensa i conservació del que ens importa</p>	<p>Ira: més destructiva i amb menys control Ens podem fer mal Caràcter iracund, irritable, intolerant a les molèsties</p>	<p>Ira Empipament Còlera Fastigueig Fúria Hostilitat</p>
POR	<p>Prudència Conservació d'allò que volem mantenir en la nostra vida o el que no Informació dels recursos de que disposem Desenvolupament de les nostres capacitats</p>	<p>Pànic Paràlisi constant Inacció Aïllament Paranoia</p>	<p>Pànic Esglai Incertesa Gelosia Hipocondria Fòbies</p>

ANNEX 2

Conte "Així és la vida"

Traducció de part del conte "Així és la vida" de Ana Luisa Ramírez i Carmen Ramírez (Editorial Diálogo, 2005).

A la vida, hi ha vegades que desitgem coses... i les aconseguim.

Però també hi ha vegades que, per més que perseguim alguna cosa amb totes les nostres forces o fins i tot ho necessitem moltíssim, no hi ha manera d'aconseguir-ho.

AIXÍ ÉS LA VIDA.

A vegades desitgem donar-nos un fabulós bany jugant en l'aigua sota el sol de l'estiu i... ho aconseguim!

Però altres vegades (precisament quan més ens agradaria fer-ho), enxampem un molest refredat que ens obliga a canviar els plans.

AIXÍ ÉS LA VIDA.

A vegades, desitgem que ens facin el regal que més il·lusió ens fa i... ho aconseguim!

Però altres vegades, quan més convençuts estem que ho rebrem, ens regalen just el que menys ens podria il·lusionar, o ni tan sols això: res.

AIXÍ ÉS LA VIDA.

A vegades desitgem ser la mar de maques, de llestes, de divertides i agradables amb la gent i... ho aconseguim!

Però altres vegades tenim el dia ximple i ens sentim maldestres, horribles, estem de mal humor, ens posem desagradables o fem la pota.

AIXÍ ÉS LA VIDA.

A vegades desitgem que algú ens vulgui molt molt, que ens cuidi, que ens acaroni i... ho aconseguim!

Però altres vegades, precisament quan més estem necessitant-ho, no apareix ningú i ens sentim molt molt soles.

AIXÍ ÉS LA VIDA.

A vegades desitgem veure recompensat aquest gran esforç que hem fet i... ho aconseguim!

Però altres vegades, en l'últim moment del nostre llarg esforç passa una cosa inesperada i ja res surt com volíem.

AIXÍ ÉS LA VIDA.

A vegades desitjaríem que el més agradable i bell que ens està passant, no s'acabés mai. Però tot (el millor, el pitjor i el regular) un dia s'acaba i les coses canvien.

AIXÍ ÉS LA VIDA.

Sempre desitgem que les persones a les quals volem no desapareguin mai, però sempre passa que, tard o d'hora, tots deixem aquesta vida. Algunes persones desapareixen quan ja són molt velletes, uns altres quan encara són joves i fins i tot uns altres, quan encara són criatures.

AIXÍ ÉS LA VIDA (I LA MORT)

ANNEX 3

Proposta d'exercicis corporals

L'educadora valora quins exercicis són adequats per tal d'en 5-10 minuts moure el cos i poder preparar-nos per la dinàmica de les estàtues. No cal fer tota la seqüència i es pot partir del punt 4. L'educadora pot aplicar la seva pròpia experiència per fer propostes de moviment segons l'estat emocional de l'alumnat, i ho pot fer servir en qualsevol moment de la sessió que ho cregui necessari.

1. **Postura de la muntanya:** dempeus, amb els peus a l'altura dels malucs, els genolls una mica flexionats, vigilar que la part baixa de l'esquena no sobresurti, pelvis equilibrada, braços solts, espatlles cap endarrere i deixant caure, cap recte amb mentó cap avall.
2. **Respiració profunda:** Prenem aire pel nas, ho mantenim en els pulmons i finalment ho deixem anar amb suavitat per la boca. Cadascun dels passos ha de durar al voltant de quatre segons.
3. **Respiració abdominal:** (també es pot fer asseguda o estirada)
 - a) Posant la mà dreta en el ventre, inspirem pel nas durant 4 segons, portant l'aire al ventre i notant com s'omple el ventre.
 - b) Mantenim l'aire en el nostre ventre durant uns segons i l'expirem pel nas durant 4 segons, notant com es buida el ventre.
4. **Despertar el cos:** (des de la postura de la muntanya i amb respiració conscient)
 - a) Comencem girant 4 vegades a la dreta i 4 vegades a l'esquerra: primer el peu dret, continuem amb el maluc dret, seguim amb la mà dreta i després el braç dret.
 - b) Girem el cap amb cura cap a la dreta i l'esquerra en 4 temps, després davant i una altra vegada al centre (no enrere) en 4 temps.
 - c) Continuem girant 4 vegades a la dreta i 4 vegades a l'esquerra: primer el peu esquerre i continuem amb el maluc esquerre.
 - d) En arribar al maluc esquerre movem després la pelvis cap endavant i enrere, després decantem el maluc cap a la dreta i cap a l'esquerra, després fem cercles amb el maluc primer cap a la dreta i després cap a l'esquerra.
 - e) Seguim amb les 4 rotacions cap a la dreta i l'esquerra amb mà esquerra i després amb el braç esquerre.
 - f) Decantem el cap cap a la dreta com si l'orella dreta volgués tocar l'espatlla dreta, després cap al pit, després cap a l'esquerra i finalment en la seva posició inicial (centre). Una vegada ho hem fet cap a un costat i cap a l'altre podem amb cura girar el cap de dreta a esquerra i després d'esquerra a dreta, sense portar-la cap enrere.
 - g) Estirem els braços cap a dalt per sobre del cap inspirant, aguantem la respiració uns segons i després deixem anar els braços i expulsem l'aire per la boca.
5. **Caminar per la sala:** prenent consciència dels nostres passos i respiració, primer caminem mirant els nostres peus i respirant a cada pas, després mirant la sala i percebent l'espai, els mobles, els sons i les olors, sense oblidar-nos de continuar respirant. Finalment caminem per la sala mirant als companys i companyes i tornant amb la mirada o el somriure una salutació o reconeixement.
6. **Moviment amb música:** posem una cançó alegre i animada i animem a l'alumnat a moure el cos i ballar per tal de celebrar la vida, per agrair a les persones i animals que ens han acompanyat i ara no hi són a prop, per honrar les nostres pèrdues i la nostra caixa de records. Exemple: Eso que tú me das de Jarabe de Palo, escrita i gravada per Pau Donés unes setmanes abans de morir.

ANNEX 4

Targetes de fases del dol per alumnat

Etapa de negació

"Aquí no ha passat res", "Això no és real".
Actuo com si no hagués passat res. Faig coses per no pensar-hi.

Etapa d'ira

Estic molesta, enrabiada, enfadada i no sé perquè. A vegades tinc una sensació d'injustícia i busco culpables.

Etapa de negociació

Intento explicar-me el que ha passat, buscant possibles solucions, analitzo molt escenes del passat.

Etapa de dolor

Estic trista, ploro o tinc ganes de plorar, sento un buit per dins i estic sense ganes de res i poc positiva.

Etapa d'acceptació

Puc parlar de la meva pèrdua perquè les meves emocions ja no són tan intenses. Connecto amb els bons records i estic agraïda per haver compartit.

BLOC DE SECUNDÀRIA

ESPAI DE REFLEXIÓ I

DURADA 2H A L'AULA

Compartim i aterrem conceptes clau

Per iniciar aquest primer espai de reflexió amb l'alumnat es presenta el perquè necessitem un espai de reflexió. Es fa un repàs i s'indica en quin punt ens trobem actualment de la primera fase, què hem fet i què queda per fer. Tot seguit s'acorden unes pautes que tothom ha de seguir perquè durant aquesta sessió es puguin tenir debats de manera respectuosa i on tothom escolti les opinions de la resta i puguin ser expressades amb comoditat. Es presenten també les cosmovisions, les maneres diverses de mirar el món segons uns interessos o uns altres. Tot seguit es fa un debat sobre diversos temes ja tractats anteriorment, per veure que n'opina el grup. Un cop fet aquest debat es duen a terme composicions artístiques sobre els conceptes tractats durant les anteriors sessions formatives. L'alumnat pot expressar com entén aquell concepte i alhora veure com l'entenen les seves companyes. Per finalitzar es duu a terme un tancament que intenta emfatitzar la relació de les activitats dels mòduls anteriors amb el que es tracta en la present sessió, parlant també d'algunes conclusions que n'ha pogut extreure l'alumnat.

IDEA FORÇA

Al món existeixen altres cosmovisions a part de la nostra, i aquestes marquen la manera de relacionar-nos entre persones i amb el medi.

CONCEPTES CLAU

Cosmovisions, desigualtat de gènere, coresponsabilitat, expressió emocional, interdependència, vulnerabilitat, ecodependència i cures.

OBJECTIUS

Aprofundir en els conceptes tractats en els mòduls anteriors i compartir com entenem cadascú aquests conceptes.

DINÀMICA

PRIMERA PART

Activació de coneixements previs (50')

Situem-nos. Introducció del què és un Espai de Reflexió.

Què necessitem? Indicacions per el bon funcionament i el respecte a la sessió.

Cartell: Fem Eco. Anàlisi i interpretació dels seus elements.

Cosmovisions. Observar i posar en comú la diversitat de de mirades que es pot tenir d'un lloc concret.

SEGONA PART

Contrastos (55')

Posicionem-nos. Posicionament del cos segons uns paràmetres establerts tenint en compte unes afirmacions concretes.

Composicions. Creació artística en petits grups amb tot tipus de materials per a la representació d'un concepte clau de l'ecofeminisme.

TERCERA PART

Avaluació (15')

Tancament. Valoració de la sessió per part de l'alumnat en petits grups i plenària. Recull dels punts claus de la sessió per part de l'educador/a.

MATERIAL EDUCADORA

Imatges de l'activitat "1d" per projectar, frases escrites pel debat, materials diversos per a les composicions: pedres, branques, fulles, botons, fils, taps, escuradents...

REQUISITS TÈCNICS

Aula polivalent amb projector i espai per moure taules i cadires.

1. ACTIVACIÓ DELS CONEIXEMENTS PREVIS (50')

1a. Situem-nos: Espai de Reflexió? (5')

L'alumnat segurament no coneix l'estructura de mòduls formatius que acostumem a utilitzar des d'Akwaba, per això cal introduir què és un Espai de Reflexió i en què el diferenciem de la resta de mòduls.

Així doncs, plantejem algunes preguntes en plenària (a tot el grup) per tal d'entendre què és un Espai de Reflexió, en què es diferencia la sessió que es durà a terme a continuació.

- Fins ara hem fet diverses sessions formatives (3 si s'està seguint una sessió per mòdul). Què creieu que farem avui? Què creieu que vol dir un Espai de Reflexió?
- Què vol dir reflexionar? Sobre què creieu que reflexionarem?

Per facilitar que l'alumnat se situï es pot presentar la seqüència de mòduls i en quin punt ens trobem actualment. En aquest punt s'han realitzat ja 3 mòduls formatius on s'han combinat activitats més teòriques i abstractes i altres més vivencials i emocionals. Ara és el moment de reflexionar sobre allò que hem après, sobre el que hem anat parlant.

La seqüència dels mòduls recordem que és: **M1 - M2 - M3 - ER1 - M4 - M5 - M6 (Sessió 1, Sessió 2 - Espai de Reflexió 2, Sessió 3)**. Per més informació podeu consultar el díptic o programa formatiu a la secció "LA CAMPANYA" del bloc <https://femecoakwaba.wordpress.com/la-campanya/>.

1b. Què necessitem per fer aquest espai de reflexió? (15')

Un cop introduïda la idea de sessió que es durà a terme es planteja la necessitat que aquest espai sigui un espai on predomini el respecte i la concentració en allò que s'està parlant i tractant. Així doncs, per assegurar-nos que la sessió es pugui desenvolupar de la millor manera cal establir un seguit de normes que s'aplicaran des d'aquell mateix moment fins a finalitzar la sessió.

Cal determinar doncs:

- Com es demanarà la paraula
- Què passa quan no estic d'acord amb l'opinió d'alguna altra persona
- Quins rols hi ha d'haver en cada grup per poder fer els debats
- Què necessito per sentir-me còmode expressant les meves opinions? Què pot necessitar algú altre?

Cal posar èmfasi en el fet que les normes NO han de ser un seguit de mesures que busquin castigar, sinó que són unes pautes que totes ens posem d'acord per saber com actuar durant aquesta sessió. Aquestes "normes" són el consens que hem trobat d'aquelles condicions necessàries per crear un espai còmode on expressar-nos i debatre d'una manera sana.

Si es disposa d'una pissarra aquestes pautes acordades es poden anotar allà perquè siguin visibles durant la sessió.

Es pot acordar amb el grup classe tenir alguna mena de gest (aixecar la mà, tocar-se el cap...) Per indicar que s'està pujant massa el volum o per indicar fer silenci i respectar el torn de paraula d'algú altre.

1c. Cartell de la campanya (15')

DINÀMICA

A partir de la imatge de la campanya s'inicia una interpretació (en format de debat-reflexió) dels elements que es troben. Allò que transmeten el títol i la imatge ajuda a fer un apropament a la visió sobre gènere i medi ambient. Aquests són els dos eixos d'Educació per a la Justícia Global* que es reforçaran amb el Fem Eco.

L'educadora mostra el cartell o la imatge de la campanya i planteja preguntes a l'alumnat, tipus:

- Què us suggereix la imatge?
- I els colors? Les formes? La posició de les formes?
- Inspira la idea de relacions o connexions? Quins tipus de relacions creus que inspira?
- Quin missatge ens transmet el títol de la campanya?

CONTINGUTS PER A L'EDUCADORA

Es mostra el cartell de la campanya amb els diversos elements visuals que trobem:

- El títol "**Fem Eco**"

El títol, "Fem Eco" pot donar peu a un doble sentit. Per una banda, al primer d'aquests sentits el trobaríem en un so que fa eco, aquell que es distribueix per tot arreu però torna al seu emissor. Amb sentit metafòric fer eco d'alguna cosa també indica propagar un fet, fer que arribi més enllà de les persones que ara mateix el coneixen. Per altra banda "Fem Eco" també pot interpretar-se des de "fer eco", "fer ecologia" i fins i tot interpretar la primera paraula "Fem" no com un temps verbal sinó com un diminutiu d'allò femení (mot que s'utilitza recurrentment i que prové del francès "Femme", "Dona"). El conjunt d'aquestes interpretacions dibuixa el contingut de la pròpia campanya.

- El títol "**connectem el gènere i el medi ambient a l'escola i al món**"

Defensem els dret a la no discriminació i el dret al medi ambient sa en l'entorn proper (l'escola, el barri, la població) i a nivell global (el món, totes les persones). Es treballa doncs des de la Justícia de Gènere i la Justícia Ambiental, posant èmfasi també en la interseccionalitat, el conjunt de discriminacions que es poden donar també fora de les esmentades.

- La imatge de la campanya

La idea que tot està connectat i què succeeix quan els elements tenen relació (persones o altres elements) hi ha adaptació i canvi. També pot transmetre moltes més interpretacions, a continuació es mostren algunes i poden sorgir d'altres:

COLORS, TEXTURES I FORMES

- La barreja dels colors mostren la relació en la diversitat, els colors conviuen i es barregen i formen un color nou.
- Els colors dels cercles també es poden relacionar amb les temàtiques de la campanya, el verd pot ser el més relacionat amb la natura, amb l'ecologia, i els tons més roses amb el feminisme. Al barrejar-se es pot estar parlant de l'ecofeminisme.

- Si es vol trobar la similitud amb altres elements, es pot trobar els elements com la terra (el color més marronós que sorgeix de la barreja dels altres dos) i entenem aquest "color terra" com aquell més connectat amb la natura, d'on neixen, s'alimenten i habiten milers d'éssers vius.
- La superposició de les esferes pot formar diversos elements. Algunes persones hi poden veure un ull, maneres de veure el món, o un pit, elements que compartim alguns éssers vius.
- Les formes que hi predominen són les esferes, cercles que es poden relacionar amb cicles, i durant la campanya hem parlat, i parlarem, sobre el Cicle de la Vida.

POSICIÓ - ESFERES

- La posició horitzontal i superposada de les esferes no implica una jerarquia entre elles, sinó una relació, en aquest cas en principi apareix de forma horitzontal, formes de relacionar-nos més igualitàries i horitzontals són les que es potencien al llarg de la campanya. Destaca també el centre, amb una circumferència, relacionat amb la demanda del moviment ecofeminista de "Posar la vida al centre".
- Aquesta superposició d'esferes també indica la connexió entre aquestes, la relació, paral·lelisme que es pot fer amb el concepte d'interdependència.
- La mirada pot ser més propera o més llunyana, pot ser un focus de llum, al mirar a prop pots centrar-te al cercle central i en mirar-ho des de lluny com un conjunt de cercles superposats, un conjunt de planetes, per exemple.

1d. Cosmovisions (15')

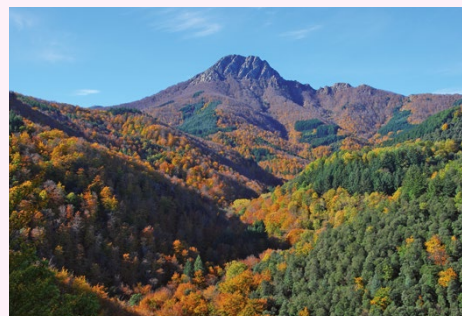
Amb aquesta activitat es vol reforçar que al món existeixen diverses cosmovisions, diverses maneres d'entendre i relacionar-nos amb allò que ens envolta. Depèn de quina sigui la cosmovisió predominant hi haurà un tipus de relacions amb el medi ambient o entre les persones.

DINÀMICA

Presentem la diapositiva on apareix una fotografia d'un espai natural. Al voltant d'aquesta fotografia hi apareixen ulls dibuixats, i amb aquests ulls volem representar la diversitat de "formes de veure" el món, i concretament aquest espai, que poden existir.

Per exemple, en el cas dels centres de l'Hospitalet i Barcelona es pot projectar la imatge de la zona de Les Agudes, al Montseny, i en els centres de Tarragona es pot projectar la zona del Parc Natural dels Ports.

Es suggereix a l'alumnat que descrigui "que hi veuen" a la fotografia. Segurament faran descripcions gràfiques on destacaran alguns elements: arbres, muntanyes, núvols...

Ara demanem a l'alumnat que pensi de quines maneres diferents pot veure algú aquest espai, relacionat amb els usos que en fa o que en podria fer. Si l'alumnat no ho suggereix es poden posar exemples que indiquin la diferència que hi pot haver entre dues "mirades":

- Algú pot veure aquests espais com zones d'esbarjo on passar el cap de setmana, on descansar i anar-hi a caminar, fer un cim...
- Algú altre com un espai de treball, on pasturar els ramats de cabres o ovelles. Són usos totalment diferents.

Escoltem que esmenta l'alumnat i, si no podem suggerir alguns altres usos (exemples, no cal esmentar-los tots):

- Algú hi pot veure la zona on s'ha criat, on ha estat de petit, algú altre la zona on ha vist per primer cop algun ocell, alguna àguila, alguna llúdriga o una llebre, el primer cop que es va tacar amb la resina d'un arbre, o va saber que existien arbres diferents com els pins, les alzines, els roures...
- Una altra persona hi pot veure un obstacle per arribar ràpidament a l'altra banda de la muntanya, una muntanya que cal foradar per fer-hi un túnel que la travessi. Un altre pot veure en aquest túnel un negoci, una manera de cobrar a la gent que hi passi o al govern que el faci.
- Una altra persona pot veure-hi un lloc on viure tot l'any, a l'hivern amb el fred i a l'estiu amb la calor, i algú altre un lloc on anar a passar només una època.

- Algú pot veure una zona a urbanitzar, a fer pisos, i algú altre una zona a conservar o fins i tot a naturalitzar, a fer que les persones humanes i tinguin menys impacte, molestin menys a la resta d'espècies.
- Algú pot veure una zona on crear energia (eòlica o hidràulica, amb preses) per portar-la a la ciutat, i algú altre una zona on es pot ser més autosuficient, on agafant la llenya ets pots escalfar.
- Algú pot veure els arbres el lloc on viuen una gran diversitat d'éssers vius i d'altres un recurs per treure'n diners, fer-ne mobles...
- Algú es pot sentir a ella mateixa part d'aquest espai, a ella com a part d'aquest tot, i en canvi, una altra persona es pot concebre a ella mateixa com a quelcom independent de la resta de persones, animals i espècies d'éssers vius i elements naturals.

Un cop presentades tant per l'alumnat com per l'educadora possibles maneres de veure el lloc, es pregunta a l'alumnat:

- Un cop hem parlat de possibles cosmovisions, maneres de veure aquests espais, quina cosmovisió predomina sobre aquests espais?
- Aquesta cosmovisió predomina a tot el món?
- Què passa amb les cosmovisions que són menys escoltades? Quines són?
- Com s'ha aconseguit que predomini un tipus de cosmovisions? A qui li convé que predominin aquestes cosmovisions?
- Algunes cosmovisions són menys valorades? Quines?

Per tancar aquesta activitat es pot projectar el vídeo Witrapaiñ, dels cantants Portavoz i Luanko https://www.youtube.com/watch?v=H-_S9Cux3Bg (el tall del minut 0:00 al 3:00, o es pot parar abans també, segons l'alumnat).

En aquesta cançó es manifesta la lluita del poble maputxe per tal de mantenir la seva cosmovisió, llengua, costums... Tot i la imposició de l'estat xilè. La cançó és en Castellà i Mapudungun. Recomanem veure aquest segon vídeo amb la traducció per poder explicar a l'alumnat el missatge que transmeten els autors <https://www.youtube.com/watch?v=xYnLm8ESog8>.

Es poden suggerir a continuació algunes preguntes:

- De què parlava el vídeo?
- Què diuen els cantants que els havien negat?
- Quines possibles cosmovisions mostra el vídeo? Creieu que n'hi ha més arreu del món?
- Com s'ha imposat la cosmovisió imperant a les ciutats de Xile, per exemple?
- Veieu alguna relació amb el M2? (Imposició de construcció de projectes en zones naturals)

CONTINGUTS PER A L'EDUCADORA

Pot ser que hi hagi tantes mirades com persones al món, però el fet cultural fa que moltes d'aquestes s'agrupin i siguin, en part, similars.

La cosmovisió és el conjunt d'opinions i creences que conformen la imatge o concepte general del món que té una persona, època o cultura, a partir de la qual interpreta la seva naturalesa i tot allò que existeix.

La manera de veure un lloc i el que s'hi podria fer depèn dels interessos de la persona o persones que l'estiguin mirant. Actualment predominen aquells interessos que poden aportar més beneficis econòmics, basant-nos estrictament amb el valor en el mercat, no en el valor que nosaltres li podem donar o se li ha donat arreu del món o en altres èpoques.

És important destacar en aquesta activitat que existeixen altres cosmovisions a part de les nostres. Cal destacar doncs aquelles cosmovisions que entenen la natura com un tot, les persones com a una part més de la natura, i no l'individu sinó la comunitat també com un tot, incloent-hi el riu, muntanya o l'entorn on visqui. Des d'aquestes cosmovisions no es defensa un espai només perquè no estiguis d'acord amb l'ús que se li està donant, sinó perquè si estan atacant uns elements natural del teu entorn t'ataquen també a tu.

En relació amb l'última pregunta, perquè predominen unes cosmovisions o altres, caldria presentar al grup de manera entenedora que algunes cosmovisions han sigut menystingudes, depreciades (aquelles que no compartien el valor econòmic com a interès principal) i que s'ha imposat a través de la força (com es va veure al M2 amb "l'efecte dominó") altres maneres de pensar i de fer.

2. CONTRASTOS (55')

2a. Posicionem-nos (30')

A continuació es relataran en veu alta les següents afirmacions, que pretenen generar un debat sobre les relacions de poder entre homes i dones i el medi ambient. Abans de començar a relatar-les es recorden les **normes per al debat** que s'han acordat entre tots en l'activitat 1a.

En aquesta activitat l'aula servirà com a "semàfor" o "termòmetre", com una manera visual de veure que pensa cadascú i en conjunt sense haver de parlar tothom alhora. Així doncs, se separen taules i cadires en la mesura del possible i l'educadora es posa tocant a la paret (o pissarra) i de cara a l'alumnat, al mig d'aquella paret. Tot l'alumnat s'hauria de situar (mentre les mesures sanitàries o permetin) al centre de l'aula, en fila o files que mirin cap a l'educadora.

Cada cop que l'educadora formuli una afirmació l'alumnat s'haurà de posicionar a la seva dreta si hi està d'acord o a la seva esquerra si hi està en contra. Es poden col·locar fulls amb "A FAVOR" i "EN CONTRA" escrit per no haver de repetir-ho cada cop. Es pot suggerir que si hi estàs molt d'acord et pots enganxar a la paret del "a favor", però si tens dubtes t'hi pots situar més lluny, tant a prop com creguis. El que cal evitar és no moure's de la part central de l'aula, cal posicionar-se tot i tenir-ne dubtes, s'ha d'intentar que existeixi una diversitat de postures pel debat. Cada cop que es llegeix una nova afirmació tothom torna a la posició inicial (centre). Les afirmacions són les següents:

- *Els nois no ploreu i les noies sí perquè les noies són més emocionals.*
- *Tira els papers al terra, no passa res, així els/les escombriaires tenen feina!*
- *No passa res si perds algú o alguna cosa, no has de deixar que t'afecti. (Tinc dret a sentir-me com em sento en cada moment. A cadascú li afecten les coses d'una manera diferent. És important respectar l'altre i no intentar "que no t'afecti" sinó acompanyar-lo respectant el que sent. Podem preguntar-li ¿Què necessites? O dir-li "Estic aquí, pots comptar amb mi").*
- *Som éssers independents, puc viure sol/a per sempre, sense que ningú em cuidi i no em passarà res.*
- *Les persones que cuiden són majoritàriament dones, i moltes d'aquestes són de classe treballadora i cuiden a homes i dones de classe alta, burgesa. (Repartiment desigual de les tasques de cura, de dones cap a homes i de classe obrera cap a classe burgesa).*
- *És millor construir una central nuclear que abastirà d'energia a tota una regió que tenir un prat verd ple d'arbres.*
- *És important que l'home ajudi a la dona a les feines de casa (organització i càrrega mental del treball).*
- *Hem de crear més energies renovables i així podrem gastar més energia (mite del consum il·limitat).*
- *La cultura mai és perjudicial amb el medi ambient.*
- *És útil per tothom utilitzar productes químics perquè les fruites i verdures siguin més grans i boniques i alimentin a més gent.*
- *Tenim dret a aprofitar la natura.*
- *L'accés a recursos (naturals) és igualitari entre gèneres.*
- *És més important riure que plorar.*
- *Plorar és bo.*
- *Hem d'intentar estar sempre bé.*

CONTINGUTS PER A L'EDUCADORA

Les relacions de poder que es generen en les relacions afectives sovint provoquen desigualtats a l'hora de repartir les tasques de la llar. Tradicionalment, el patriarcat ha assignat el rol de realitzar les tasques de la llar al gènere femení i el rol de sortir a treballar fora de casa al gènere masculí. Això ha provocat que siguin els homes els qui s'enriquessin ja que rebien una remuneració salarial per la seva feina i la dona no.

Els rols de gènere estableixen una sèrie d'actituds i comportaments que són considerats adequats tant per a dones com per a homes. Aquests, per exemple, estableixen que les dones són emocionals i els homes racionals, i que per tant, els homes no han de mostrar les seves emocions.

La naturalesa té un paper clau en el desenvolupament de l'ésser humà i la seva cultura i, a més, nosaltres ens relacionem amb el medi segons els hàbits de la nostra cultura (cada cultura es relaciona amb el medi de forma diferent). Però aquesta forma de relacionar-nos amb el medi pot canviar.

L'accés a recursos no és igualitari. Les dones troben moltes més dificultats a l'hora d'accedir als recursos en comparació amb els homes.

La gestió de les emocions és personal i no hi ha un camí correcte o incorrecte a seguir. "Totes les emocions tenen una funció sana i un extrem malaltís). Al llarg de la vida, l'ésser humà està contínuament passant per processos de pèrdues, donat que forma part del cicle de la vida on tot canvia i es transforma. El dol és el procés d'assimilació, acceptació i integració que fa cada persona davant d'una pèrdua en la seva vida. El procés serà totalment personal i requerirà més o menys temps, en funció de cada persona i del seu entorn i situació, de com anem afrontant i passant per cadascuna de les etapes que configuren el dol" (extret del mòdul 3, per reforçar-ho en aquesta activitat).

2b. Composicions (25')

L'objectiu d'aquesta activitat és recordar els conceptes apresos a les sessions anteriors i observar com els interpreta cadascú. Això ens servirà de cara a la 2a fase, on els tornarem a recuperar.

El primer que farem serà fer grups de 4-5 persones, i treballarem amb aquests petits grups. Un cop formats, a cada grup se li assignarà un dels conceptes (a ser possible sense que els altres grups ho sàpiguen, cada persona només sap el concepte del seu grup i desconeix quins conceptes té la resta): ecodependència, cures, vulnerabilitat i interdependència (no passa res si es repeteixen). Ara, hauran de treballar en grup i durant aproximadament 5 minuts hauran de posar-se d'acord en definir què és per al grup cada concepte. L'educadora pot anar visitant a cada grup i ajudar-los en les definicions:

- **1r grup:** Què enteneu per ecodependència? Si separem la paraula, què vol dir "eco"? I dependència? Què és "dependència de l'eco"?

Definició: "condició característica dels éssers humans per la qual necessiten de la naturalesa i estan subjectes a les seves limitacions i condicions".

- **2n grup:** Què enteneu per cures? Què són les cures? Què vol dir cuidar? Què inclou les cures? Són només físiques o també emocionals?

Definició: "accions que consisteixen en vetllar pel bé o pel bon estat d'algú o d'alguna cosa".

- **3r grup:** Què enteneu per interdependència? Si separem la paraula, que vol dir "inter"? I dependència? Què és "dependència de l'inter"?

Definició: "condició per la qual s'estableix una condició recíproca de dependència".

- **4t grup:** Què enteneu per vulnerabilitat? Què vol dir ser vulnerable? Algú no és vulnerable? Som vulnerables només físicament? Podem fer-nos mal d'altres maneres que no sigui amb ferides visibles?

Definició: "condició d'un ésser susceptible d'ésser afectat, danyat o perjudicat, física o moralment".

Un cop definits els conceptes, s'explicarà que el que faran serà crear una composició per representar cada un dels conceptes. Per a fer-ho, s'exposaran unes breus notes sobre la teoria de la composició:

- En aquesta activitat realitzarem una composició artística sobre una superfície (cartró, cartolina, folis, etc.). Són molts els factors que actuen en la composició (el pes compositiu, el lloc, la grandària, el color, l'equilibri, el ritme, l'escala, etc. Nosaltres ens centrarem en el lloc.

Composició del grup de 3r de l'Institut Eduard Fontserè de l'Hospitalet de Llobregat

Composició del grup de 4t de l'Escola Especial Mare de Déu de Montserrat de Barcelona

- Compondre és distribuir una sèrie d'elements en un "espai compositiu", ja sigui bidimensional (paper, llenç, fotografia) o tridimensional (habitació, aparador, jardí). El lloc que ocupa cada element en l'espai compositiu és important i aporta càrrega i contingut simbòlic:
 - Un element situat en el centre de la composició, transmet immobilitat, quietud, elegància, poder. Aquest és el lloc més destacat de la composició.
 - Un element situat a la dreta o esquerra del centre, transmet la sensació de moviment i dinamisme: l'element s'ha desplaçat, ja no està quiet, juga, es mou, és inquiet...
 - Un element situat al límit del camp compositiu transmet tensió i inquietud.
 - Un element situat en la zona alta de la composició transmet lleugeresa, l'element no pesa. És el lloc dels somnis, les idees, l'eteri, el diví, l'inassolible...
 - Un element situat en la zona inferior de la composició transmet pesadesa. És el lloc del terrenal, el segur, l'estable, l'inamovible, el palpable, el real...
- Les normes compositives estan condicionades per aspectes culturals, com la direcció de lectura: d'esquerra a dreta (en la cultura occidental). Aquesta lectura proporciona índexs de temps:
 - La zona de l'esquerra, on comencem a llegir, pertany al passat: és el lloc dels records, la nostàlgia, l'enyorança, el perdut, el vell...
 - La zona de la dreta, cap a on es dirigeix la nostra lectura, pertany al futur: és el lloc del que ha de venir, les expectatives, l'inesperat, la sorpresa, el nou...

*Aquest recull de pautes sobre la composició ha estat elaborada per l'Associació Creart.

Un cop exposades les indicacions per a crear una composició, el que es farà a continuació serà exposar tots els materials que tenen a la seva disposició (fulles d'arbres, branques, botons, fils, clips, etc), i sobretot es remarcarà que han de respectar el material que és de tots. Per a que no vagin tots els alumnes a buscar materials al mateix temps, s'explicarà que solament una persona del grup podrà anar a agafar materials, tot i que aquesta no ha de ser sempre la mateixa.

L'educadora pot anar passant per les creacions de l'alumnat, i anar fent preguntes de manera que totes les persones del grup sàpiguen explicar per què aquella composició està disposada d'aquella manera i per què no d'una altra. Aquestes composicions també són un consens, és un creació conjunta i no individual, i s'ha de trobar l'acord també a l'hora de compondre.

Un cop tots els grups han finalitzat es disposa l'alumnat en rotllana perquè puguin observar totes les composicions, i l'educadora va passant per cada una i preguntant si saben de quin concepte es tracta i el "per què".

3. AVALUACIÓ (15')

3a. Tancament (15')

Per a acabar la sessió es farà una activitat d'avaluació. Per a començar, s'explica a l'alumnat que es mantenen els grups formats a la dinàmica anterior. Aquests grups han de reflexionar entre ells sobre:

- Com valoreu la sessió d'avui?
- S'han complert les normes que s'han establert a l'inici de la sessió?
- Què us emporteu de la sessió?
- Creieu que el que hem fet avui té relació amb les activitats de les altres sessions d'Akwaba? Quina relació hi trobeu? Poseu-ne exemples.
- Quines conclusions extrauríeu dels debats i de les activitats?

Un cop s'han llegit aquestes preguntes, cada grup ha de reflexionar entre ells. L'educadora pot anar rotant pels grups i comentar què n'opinen.

Finalment, després d'uns minuts de reflexió, es demana als alumnes que comparteixin en plenària les opinions del grup.

L'educadora pot tancar la sessió fent recordatori altres cop que la sessió actual, el primer Espai de Reflexió del "Fem Eco" volia servir per interioritzar els conceptes de la campanya, fer-los nostres i veure que en pensa la resta de companyes. Es pot esmentar de manera breu que la ecodependència (tractada al debat i a les composicions) es va tractar també a través del camí sensorial del M1. De les cures en parlàvem durant "l'efecte dominó del M2, per exemple, i de les emocions i l'atenció al dol al M3, per exemple.

BLOC DE SECUNDÀRIA

MÒDUL 4

DURADA 2H A L'AULA

Les nostres emocions per connectar amb el medi

COMPETÈNCIES EMOCIONALS GRUPALS A TRAVÉS DE RITMES RECICLATS

La percussió grupal és una eina d'expressió ja utilitzada des de la prehistòria i que actualment també segueix sent utilitzada. És un art que s'enriqueix quan es practica de forma col·lectiva. Aquest art és una manera d'expressar-se i és en aquest fet en el que es posarà l'atenció durant aquesta sessió, les formes d'expressar-se en grup.

Per fer-ho utilitzem la música, els ritmes, i ho fem amb materials reciclats. Aquesta activitat mostra una alternativa a una situació d'emergència actual, la creació de residus i el greu impacte que aquest té al medi ambient. Després de l'activitat de ritmes reciclats es realitzarà un tancament de la sessió on parlarem sobre les emocions en grup, com crear un espai més còmode per expressar les nostres emocions.

IDEA FORÇA

La percussió grupal a través de ritmes reciclats pot ser útil per poder treballar l'expressió, el respecte i les emocions en el grup i el medi.

CONCEPTES CLAU

Creativitat, ritme, escolta, expressió de les emocions, les cinc R's.

COMPETÈNCIES CURRICULARS

Creativitat en el disseny d'iniciatives basades en la reducció, la reutilització i el reciclatge, per tal de millorar la conservació del medi ambient, el territori i la naturalesa.

OBJECTIUS

Fomentar el respecte pel grup i destacar la importància d'expressar les nostres emocions i escoltar les de la resta de persones.

DINÀMICA

PRIMERA PART

Activació de coneixements previs (35')

Introducció de la sessió. Pas de les competències emocionals personals a les col·lectives.

Activem el cos. L'educador/a crea un ritme que l'alumnat ha de seguir.

Origen i actualitat de la música i la creació de residus. Explicació per part de l'educador/a.

SEGONA PART

Contrastos (65')

Ritmes reciclats. A partir de materials reciclats crear instruments en petits grups i generar ritmes col·lectius.

TERCERA PART

Avaluació (20')

Emocions en el grup. Posar en comú el que ens ha fet sentir la sessió atenent sobretot les emocions col·lectives.

MATERIAL EDUCADORA

Objectes reciclats amb els que fer ritmes, portar-ne de més per si l'alumnat no en porta suficients.

REQUISITS TÈCNICS

A poder ser disposar d'una aula aïllada de la resta de grups per no molestar-los al fer soroll.

1. ACTIVACIÓ DELS CONEIXEMENTS PREVIS (20')

La primera part d'aquesta sessió (Activació de coneixements previs) es pot fer a l'aula, i si es disposa d'un segon espai més aïllat (gimnàs o una sala on es pugui fer soroll sense molestar a les altres aules) es pot fer la part de Contrastos allà.

INDICACIONS PRÈVIES A LA SESSIÓ: TRIA D'OBJECTES PER A CREAR INSTRUMENTS

Com a indicacions prèvies per a l'alumnat perquè aquestes portin objectes que puguin utilitzar durant la sessió es comenta:

- Reutilitzar ampolles amb més o menys aigua, buides de diferents mides, garrafes d'aigua de plàstic, ampolles petites, garrafes d'oli, ampolles de vidre o llaunes.
- Reutilitzar pots de vidre, de plàstic, o metall (de conserves, per exemple). Si es troben tubs de PVC també són molt útils.
- Agafar bosses de plàstic o d'altres materials.
- Es demana a l'alumnat que sigui original, que qualsevol cosa que vegi a les escombraries o coses que no s'utilitzin les portin i segur que es podran fer sonar.
- Que es tingui en compte que el primer que fa una persona quan vol ser músic és aprendre a acariciar la oïda, no a agredir-la. Així doncs no han de buscar instruments que facin molt de soroll, no cal fixar-se amb el volum del soroll sinó amb l'originalitat del so o varis sons que es poden crear a partir d'un mateix objecte.

Material reciclat utilitzat al grup de 3rB de l'Institut Eduard Fontserè de l'Hospitalet de Llobregat

1a. Introducció de la sessió (5')

Per començar la sessió es fa recordatori de les sessions prèvies:

- Quina és la última sessió que vam fer plegades?
L'última sessió va ser l'Espai de Reflexió 1, que ens va servir per aturar-nos i poder aprofundir en idees i conceptes de la campanya que havíem tractat fins el moment.
- Quina va ser l'anterior sessió a l'Espai de Reflexió 1?
L'anterior sessió era el M3, sessió que vam dedicar a parlar de les nostres emocions personals i vam parar atenció al dol que sentim o hem pogut sentir en algun moment, sent conscients que les emocions són part de la vida, del cicle de la vida i necessitem trobar llocs i moments on expressar-les.

Així doncs, avui crearem un lloc per expressar-nos de manera grupal.

1b. Activem el cos (15')

Per iniciar la sessió, i fer un tast de l'activitat que es farà més endavant, es proposa fer una activitat de moviment que pugui també animar a l'alumnat a participar de la sessió.

L'educadora (amb nocions de percussió) es col·loca al mig d'una rotllana formada per l'alumnat i resta de participants (professorat i altres educadores).

L'objectiu d'aquest exercici és fomentar el reforç entre el grup, poder dur a terme una fita de manera conjunta. Serà important que el grup es doni suport per aconseguir aquestes fites i que no penalitzi a les persones que tinguin més dificultats per seguir el ritme.

DINÀMICA

L'educadora porta el ritme, com un metrònom, picant amb els peus a terra, com si estigués caminant d'una manera "contudent" però sense avançar del centre de la rotllana. Per facilitar l'exercici aquesta educadora pot portar un compàs de 4x4. Un cop l'educadora ha fet el mateix compàs repetit, anima a l'alumnat a imitar-la, fent el mateix gest amb les cames i trepitjant al ritme de 4x4. L'objectiu no és fer molt de rebombori, sinó que totes les participants portin el mateix ritme.

Un cop tot el grup té un ritme similar l'educadora explica el següent pas de l'exercici:

- Se seguirà portant el ritme de manera conjunta, però a cada temps una persona haurà de donar un cop de mà. L'ordre a l'hora de picar de mans serà

sempre cap al mateix costat, iniciant l'exercici una persona i seguint-la la persona situada a la seva esquerra, per exemple. Aquest primer pas de l'exercici es pot donar per finalitzat quan el grup aconsegueix fer una volta al cercle i s'hagi portat bé el ritme.

- Aquest exercici es pot modificar per fer-lo més senzill o més elaborat.
- Per fer-lo més senzill es pot proposar que l'alumnat no hagi de picar de mans a cada temps sinó cada dos o quatre temps, fent l'exercici més lent i donant temps a l'alumnat per preparar-se.
- Per altra banda, si és vol complicar-lo una mica més es pot definir un ritme amb corxeres intercalades, de manera que no totes les persones hagin de fer el mateix.

1c. Origen i actualitat de la música i la creació de residus (15')

- Quan sorgeix la música?
- Quins instruments s'utilitzaven als orígens de la música?
- Per què creieu que es va crear música de forma grupal?
- Nosaltres generem residus? Què passa amb els residus que nosaltres generem?
- Sempre s'han generat tants residus? Per què?
- Totes les persones del planeta creen la mateixa quantitat de residus?
- A qui empitjora la creació i acumulació de residus?

CONTINGUTS PER A L'EDUCADORA

Els orígens de la música, i per tant dels ritmes, es desconeixen ja que en el seu origen no s'utilitzaven instruments per tocar-la, sinó que es realitzava a través de la pròpia veu humana o de la percussió corporal (les quals no deixen rastre arqueològic). Algunes veus diuen que des de que l'ésser humà és bípede va desenvolupar la música i la dansa.

A diferència d'altres animals que també fan sons amb la boca, cops de forma individual, els éssers humans van ser capaços de crear música en grup. L'antropologia descriu rituals ancestrals de varis orígens del món amb percussió corporal. Alguns eren per reafirmar una tribu, un territori. Altres per cerimònies per la pluja.

El que sí que podem concloure és que els primers instruments musicals es van crear a partir d'elements naturals. Es pensa que els primers instruments podrien haver estat construïts de pedra, fusta o pell (aquests dos últims no es conserven al llarg dels anys, per això es desconeix), elements amb els quals es podrien haver creat sons i ritmes a través de la percussió. Es troben flautes elaborades amb ossos d'animals construïdes fa més de 42.000 anys. També es troben a diversos punts del planeta instruments similars a la "bramadera", una placa de fusta (o algun altre material) lligat a una corda que al fer-lo girar a gran velocitat a l'aire produeix sons.

A partir d'aquests instruments també es troben alguns ossos que haurien sigut utilitzats per fer percussió, arcs i, a partir de l'època dels metalls, ja altres instruments de vent. En qualsevol d'aquests casos i sobretot durant la prehistòria, la majoria d'instruments provenien d'elements naturals (pells i ossos d'animals, pedres de l'entorn, fusta d'arbres...) i que segurament la majoria d'aquests havien estat reutilitzats (al caçar algun animal se n'aprofitaven els ossos i la pell per elaborar-ne instruments, per exemple). Així doncs, els elements naturals i la reutilització de materials es troben presents des de fa segles a la història de la música.

ACTUALITAT

Avui en dia se segueixen utilitzar a diversos llocs del món instruments similars als descrits anteriorment (flautes d'ossos, per exemple). A la natura tot s'aprofita, per això als ecosistemes existeixen productors, consumidors i descompostadors. A partir de l'existència de l'agricultura i la ramaderia l'ésser humà ha generat diversos residus, sobretot a partir de l'èxode a les ciutats (on es produeixen més residus) i de l'ús de materials com el plàstic, metalls o substàncies químiques, materials molt més difícils de descompostar al no ser biodegradables. Cal tenir en compte també que un 20% de la població mundial produeix un 80% dels residus, situació que accentua les desigualtats entre persones. Aquests residus també han contribuït a empitjorar les condicions de vida de moltes espècies d'éssers vius del planeta, fins a provocar-ne l'extinció d'algunes (a part de la caça i la destrucció dels seus hàbitats també és notable el nombre d'espècies extingides a causa de la contaminació i del canvi climàtic, totes elles produïdes pels éssers humans).

És important posar en pràctica la consigna de les Cinc Erres: Reemplaçar, Reduir, Reciclar, Reutilitzar, Recuperar/Reparar, en aquest ordre d'importància.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- <https://web.ua.es/es/ice/jornadas-redes/documentos/2013-comunicaciones-orales/335233.pdf>
- <https://web.ua.es/es/ice/jornadas-redes-2015/documentos/tema-1/410800.pdf>
- <https://www.formacionimpulsat.com/recursos/como-era-la-musica-en-la-prehistoria-etapas-y-civilizaciones/>
- <http://naukas.com/2012/06/20/la-musica-en-la-prehistoria/>

2. CONTRASTOS (65')

2a. Ritmes reciclats (65')

Així doncs, l'activitat que es proposa a continuació és donar una opció, una resposta a una situació emergència actual, la producció de residus. Crear ritmes en grup és una manera d'expressar-se que s'ha fet des de fa molt de temps, per això molts cops s'anomena aquesta activitat com part de costums ancestrals. Aquest tipus de vocabularis artístics donen espai a la creativitat, a la inclusió i també a la creació conjunta. Elaborar un ritme pot ser una manera de connectar i crear de manera col·lectiva amb altres persones que potser abans no s'hi havia connectat.

Per elaborar els ritmes no es començarà a partir de partitures predeterminades, no es vol assolir quelcom que generi frustració, sinó buscar ritmes que treballin la inclusió de totes les persones. Les persones que treballin un ritme en un moment estan creant un so per aquell moment que estan vivint, estan creant la seva pròpia sonoritat.

És important destacar que els instruments que s'utilitzaran seran objectes als que s'haurà canviat la seva funcionalitat, seran objectes que prèviament no eren instruments però que es transforma perquè ho siguin.

DINÀMICA

Abans de començar, es comenta que els exercicis que es proposaran estan pensats per a persones sense experiència prèvia en percussió, així que totes hi poden participar.

Es poden dividir els exercicis de percussió corporal en tres parts:

1. Exercicis lúdics de ritmes per familiaritzar-se amb la percussió, utilitzant el cos, un instrument que totes tenim, o a través dels objectes que l'alumnat porti o a través del propi cos (fent percussió corporal). Aquests exercicis serveixen per familiaritzar-se amb el ritme (i amb un compàs determinat, 4/4 per exemple).
2. Exercicis de sensibilització de l'oïda, perquè no tendir a fer sorolls agressius.
3. La dinamitzadora es dirigeix a cada grup i les participants practiquen una o dues composicions de ritmes que la dinamitzadora els proposa, primer en petit grup i després, i en funció de com avanci el taller, tot el grup.
4. Si es disposa de temps, es pot fer un treball per grups de manera que cada grup pugui compondre un ritme que els agradi per poder compartir-lo posteriorment amb la resta del grup-classe. Així, també poden portar la composició de ritmes als propis gustos musicals.

REFLEXIÓ

- Amb qualsevol objecte es pot crear música, es poden crear ritmes. Es pot donar una segona vida a objectes en desús.
- La música és una forma més d'expressió, i molts cops a través de la música o d'altres expressions artístiques es poden expressar emocions.
- També entrenar l'escolta de les altres (sentim el ritme del grup i el seguim). En aquest sentit, es valora la interdependència de totes les participants (cada membre altera tot el conjunt i es veu influït per la resta, a l'hora de percebre i crear la percussió). En aquests exercicis, com en el dia a dia, és important escoltar a la resta per saber com seguir actuant amb elles.
- Valorar que és més rica la peça de percussió quan és grupal que quan és individual.

Instrument elaborat per l'alumnat de 4t de l'Escola Especial Mare de Déu de Montserrat de Barcelona

3. AVALUACIÓ (20')

3a. Emocions en el grup (20')

En aquesta sessió s'han treballat actituds i habilitats grupals des de la creació de ritmes grupals amb el grup-classe. Per tancar la sessió, s'amplia la mirada a l'entorn per repensar quin lloc atorguem a les emocions del grup en el nostre dia a dia.

DINÀMICA

Reflexionar sobre situacions quotidianes, tenint la visió de "LES NOSTRES RELACIONS PER CONNECTAR AMB EL MEDI", títol de la sessió. És a dir, tenir en compte les relacions amb l'entorn amb les nostres companyes i com ens relacionem també amb el medi ambient.

Es pot començar compartint:

- Avui ens hem sentit escoltades per la resta del grup?
- Normalment em sento escoltada en aquest grup?

- Què podríem fer perquè fos més senzill expressar emocions en aquest grup?
- És fàcil expressar-se emocionalment en grup? Per què creieu que és així? Quan algú expressa les seves emocions en un grup, com reaccionem nosaltres?
- Afecta el com estem emocionalment, com ens trobem, amb com ens relacionem amb el medi ambient? (d'una forma més agressiva quan tenim pressa o estrès, per exemple).

* L'educadora que fa el seguiment del grup, recull els elements que van sortint de la dinàmica, apuntant-lo en un full o a la pissarra per fer-li després una fotografia.

BLOC DE SECUNDÀRIA

MÒDUL 5

DURADA 2H A L'AULA

Relats ecofeministes mundials i locals

LLUITES ECOFEMINISTES AL MÓN. DEBATEM I REFLEXIONEM.

Durant aquesta sessió l'alumnat coneixerà lluites ecofeministes de diferents punts del planeta. S'iniciarà la sessió coneixent dues eines de mapatge de conflictes, l'Ejatlas i el Mapa publicat a elcritic.cat. Tot seguit s'utilitzen diversos recursos audiovisuals per conèixer lluites a l'Índia, Perú, Kenya i al seu entorn local. Un cop presentades aquestes lluites l'alumnat utilitzarà el teatre imatge per empatitzar i ficar-se més en situació sobre les lluites. A continuació, per grups, l'alumnat debatrà sobre les diferents lluites i haurà d'interpretar els actors que hi intervenen, pensant els arguments que cadascú faria servir. Per finalitzar la sessió es recolliran tots els arguments que hagin sorgit a una taula conjunta i es reflexionarà sobre els aspectes comuns d'aquests conflictes.

IDEA FORÇA

Al món i al nostre entorn existeixen diverses lluites en defensa del dret al medi ambient sa i a la no discriminació.

CONCEPTES CLAU

Dret a la no discriminació, el dret al medi ambient sa, lluites ecofeministes, feminismes, ecologisme.

COMPETÈNCIES CURRICULARS

Defensa i reivindicació de les diferents cosmologies i cosmogonies, i la seva vinculació amb el medi ambient, el territori i la naturalesa.

OBJECTIUS

Comprendre les causes estructurals de les vulneracions del dret a la no discriminació i el dret al medi ambient sa en l'entorn immediat, local i el món.

DINÀMICA

PRIMERA PART

Activació de coneixements previs (50')

Presentació de la sessió. Introducció de les lluites ecofeministes en el món.

Coneixem els mapes dels conflictes ambientals. Presentació d'eines de mapatge (EJAtlas i altres).

Recull de vídeos de les lluites ecofeministes. Mostra d'audiovisuals seleccionats.

Teatre imatge (opcional). Realització d'una escena de teatre d'imatge representant les lluites ecofeministes visionades.

SEGONA PART

Contrastos (35')

Què necessitem per fer aquest debat (opcional). Indicacions per el bon funcionament i el respecte a la sessió.

Preparació del debat. Delimitació d'unes preguntes comunes que reforcin la defensa de drets ambientals i el paper de les dones i minories.

Debat. En grups, es dividiran les lluites visionades i l'alumnat haurà de defensar els diferents actors que s'hi presenten.

TERCERA PART

Avaluació (35')

Recull del debat i conclusions. Recopilació dels punts més destacats del debat i conclusió. Reforçant la vinculació local i global.

MATERIAL EDUCADORA

Vídeos amb els vídeos de les lluites ecofeministes descarregats, Annex 1 (teatre imatge) i 2 (lluites pel debat) impreses (tantes impressions com grups es facin). Paperògraf per la taula del recull del debat.

REQUISITS TÈCNICS

Aula polivalent perquè es pugui fer espai movent cadires i taules quan calgui, ordinador amb reproductor de vídeo i àudio i projector.

1. ACTIVACIÓ DELS CONEIXEMENTS PREVIS (50')

1a. Presentació de la sessió? (5')

Es comenta que durant la sessió d'avui coneixerem algunes lluites ecofeministes de diferents punts del planeta. És important, doncs, parar atenció al material que tindrem (mapes i relats), i treure'ns la vergonya a l'hora de fer el teatre imatge. Cal parar atenció a l'hora de fer el debat, intentar que el grup estigui concentrat, per això es demana calma, no parlar amb un to de veu molt alt i respectar tant a les companyes dels nostres grups com a la resta de grups perquè puguin fer la seva tasca.

1b. Coneixem els mapes dels conflictes ambientals (15')

Després d'haver introduït com serà el mòdul, es presentarà a les alumnes diferents eines de mapatge de conflictes mediambientals del món i de Catalunya. La primera EJAtlas, <https://ejatlas.org/?translate=es#>, i la segona el mapa interactiu de Crític, <https://www.elcritic.cat/dades/mapa-80-conflictes-ambientals-de-catalunya-70763>.

Abans d'això, es faran algunes preguntes per introduir el tema dels conflictes ambientals.

- Sabeu què és un conflicte ambiental?
- I la justícia ambiental?
- Creieu que hi ha molts conflictes ambientals al món?
- I pel nostre voltant? Quins?

A continuació, es projecten els mapes interactius de les webs d'EJAtlas i Crític i s'explica què fan i què mostren aquests mapes, i per a què són útils.

Un cop s'han explicat les eines i s'han projectat els mapes es farà un seguit de preguntes per tal d'incentivar el pensament crític. Es pot deixar el mapa de la plataforma de Crític projectat per tal d'acompanyar les preguntes:

- On ens trobem nosaltres?
- Quins conflictes veieu al nostre voltant? (ampliar el mapa a la zona on es trobi el centre educatiu).
- Heu sentit parlar d'aquests conflictes?
- Creieu que els moviments i les reivindicacions dels veïns i de la població local són importants per aturar les problemàtiques ambientals o que no serveixen de res?
- Sabeu d'alguna problemàtica que s'hagi resolt gràcies al moviment i la pressió veïnal? (més endavant es parlarà d'això).

CONTINGUT PER A L'EDUCADORA

EJAtlas

• Què és EJAtlas?

Aquesta eina de mapatge en línia és un atlas de justícia ambiental, que documenta i classifica els conflictes socials que es produeixen a causa de problemàtiques ambientals.

• Què podem trobar en aquest mapa?

A tot el món, les comunitats s'esforcen cada vegada més per defensar allò que és seu i els intenten prendre els grans projectes extractius: la seva terra, el seu aire, la seva aigua, els seus boscos, etc. Aquests projectes tenen greus impactes ambientals i socials. Cada cop més, en cada etapa del procés econòmic, l'extracció, processament, i venda, els impactes afecten les poblacions més marginades, lluny dels consumidors finals.

Per això sorgeixen mobilitzacions de comunitats locals que lluiten contra impactes socials i ambientals negatius. I així és el que podem trobar en aquest mapa interactiu. Aquest Atlas el que vol és exposar aquestes injustícies arreu del món i donar veu a totes aquelles comunitats que lluiten per la justícia ambiental, així com explicar la dimensió material dels conflictes i la manca de participació democràtica dels processos de decisió d'aquests projectes, que quasi mai compten amb l'opinió de la població autòctona.

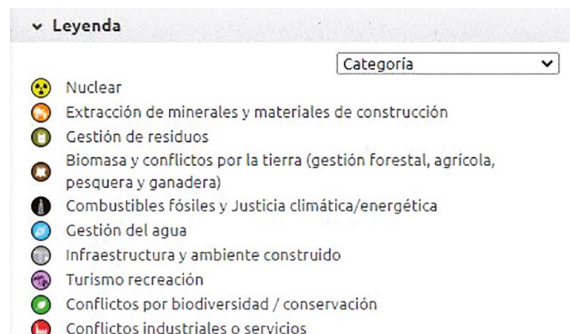
• Llegendes

El mapa d'EJAtlas proporciona 10 categories principals per categoria del conflicte:

Nuclear - Extracció de minerals i materials de construcció - Gestió de residus - Biomassa i conflictes per la terra (gestió forestal, agrícola, pesquera i ramadera) - Combustibles fòssils i Justícia climàtica/energètica - Gestió de l'aigua - Infraestructura i ambient construït - Turisme recreació - Conflictes per la biodiversitat / conservació - Conflictes industrials o de serveis públics.

Mapa interactiu Ejalts

Llegendes Ejalts

Mapa interactiu Crític: 101 conflictes ambientals de Catalunya

- **Què és Crític?**

Crític és un mitjà de comunicació especialitzat en periodisme d'investigació. Al seu portal en línia es publiquen articles d'opinió, d'anàlisi i reportatges. Aquesta iniciativa pretén ser un periodisme més profund, amb context i dades, que dona visibilitat a veus crítiques amb l'objectiu de trencar amb el periodisme més sensacionalista.

- **Què podem trobar en aquest mapa?**

Crític ens posa a disposició un mapa interactiu sobre els 101 (en el moment d'editar aquesta Guia) conflictes ambientals a Catalunya, que tot i l'emergència climàtica que estem vivint continuen sorgint de nous. No obstant això, moviments ecologistes i veïnals lluiten perquè aquestes projectes no es duguin a terme o bé s'aturin. Aquest mapa mostra tots els casos de projectes que repercuteixen d'alguna manera al medi ambient a Catalunya.

- **Llegenda**

El mapa és un mapa de Catalunya, que mostra els conflictes ambientals al seu territori. Es classifiquen els conflictes segons:

- **En taronja:** projectes urbanístics (expansió urbanística).

Per exemple: a la cala d'Aiguafreda (Begur), per exemple, s'ha aturat un pla per construir-hi 275 cases i 3 hotels.

- **En verd:** infraestructures i energia (centrals nuclears, parcs eòlics, línies de molt alta tensió (MAT)).

Per exemple: aquest 2020 s'han vist protestes al Camp de Tarragona i a les Terres de l'Ebre contra la massificació eòlica a les seves comarques, o la l'antiga demanda per tancar les centrals nuclears d'Ascó.

- **En blau:** residus, vessaments i contaminació (purins, incineradores i l'aire de les ciutats).

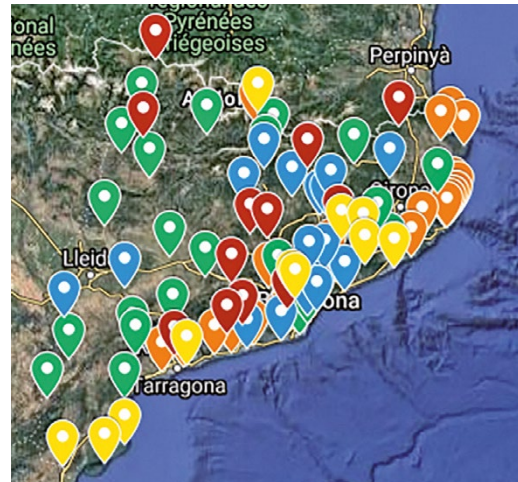
Per exemple: a Montcada, els veïns es queixen des de fa anys per la crema de residus que la cimentera utilitza per generar energia.

- **En roig:** indústria i mineria

Per exemple: la indústria petroquímica de Tarragona està molt criticada per la població per la contaminació i danys que genera, o la mineria a la Vall d'Aran, on alguns veïns intenten que no s'arribi a obrir una mina de tungstè.

- **En groc:** manca de conservació d'algunes zones en general

Per exemple: la regressió del Delta de l'Ebre. La inacció de l'Administració per no protegir el Delta de l'Ebre està fent que una de les seves parts més vulnerables, la Barra del Trabucador i la punta de la Banya ja s'han vist sobrepassades en almenys 3 ocasions per les onades de la mar.

Mapatge creat per Crític

- Projectes urbanístics
 - ▼ Tots els elements

- Infraestructures i energia
 - ▼ Tots els elements

- Residus, vessaments i contaminació
 - ▼ Tots els elements

- Indústria i mineria
 - ▼ Tots els elements

- Manca de conservació
 - ▼ Tots els elements

Llegenda del mapa

1c. Recull de vídeos de les lluites ecofeministes (15')

Tot seguit l'educadora farà la lectura del relat "La lluita de la Nélida", (o escollirà a algun alumne/a per a ot seguit l'educadora els hi ensenyarà a la classe un recull audiovisual de les diferents lluites ecofeministes seleccionades, així doncs l'alumnat es faran una imatge més clara del que tractarà l'activitat i comptaran amb més recursos per la realització posterior del teatre imatge i el debat. El recull audiovisual constarà de cinc moviments de diferents països:

- Green Belt Movement – KENYA (<https://www.youtube.com/watch?v=6vgJKOvEKE4>)
- Dones Chipko – ÍNDIA (<https://www.youtube.com/watch?v=YXeCQGmNYqo>)
- Hija de La Laguna – PERÚ (<https://www.youtube.com/watch?v=ikrmt1QWGqE>)

Lluites locals:

- NoMésBlocs a l'Hospitalet (<https://www.youtube.com/watch?v=BiEfPUilicE> i <https://www.youtube.com/watch?v=TLLUqCAhxll>)
- Cel Net a Tarragona (<https://www.youtube.com/watch?v=Qkz0UNDar08> i <https://www.youtube.com/watch?v=CoR1STUAcV0>)
- Salvem els Tres Turons al Guinardó (<https://www.youtube.com/watch?v=Q8dUMucYN0w> del minut 8.18 al 13, tot i que també hi apareixen casos de la Fira de Montjuïc, el Raval i el Poblenou, per si s'adequa a la vostra zona).

Un cop finalitzat cada vídeo, i tenint com a prioritat que l'alumnat no perdi l'atenció, es poden realitzar algunes preguntes per observar si estan seguint-los correctament, i no s'aprofundeix gaire, ja que es farà més endavant el treball sobre aquestes mateixes lluites.

1d. Teatre imatge (15')

*Tenir en compte a qui es selecciona per realitzar aquest teatre imatge. Potser és pertinent prioritzar per aquesta activitat les persones amb menys vergonya del grup per no generar una situació incòmode.

Finalment, per tal d'aconseguir un afecte més interactiu i que els mateixos alumnes comencin a tenir més protagonisme en l'activitat, un grup de persones escollit per l'educadora realitzarà una interpretació d'una de les lluites ecofeministes visionades, realitzant teatre imatge.

És important destacar i explicar a l'alumnat que aquesta tècnica ve del teatre de l'oprimit, "aquell teatre de les classes oprimides i per a les oprimides, per desenvolupar una lluita per combatre les estructures opressores". Aquestes tècniques han ajudat a moltes persones a, "mentre feien d'espectadores, preparar accions reals que condueixin al propi alliberament"¹.

DINÀMICA

Tècnica imatge en transició:

Tècnica que consisteix a treballar una problemàtica només utilitzant mitjans visuals, sense ús de la paraula.

S'escull una de les lluites ecofeministes presentades anteriorment, fixant-nos bé en l'opressió que hi ha. El grup mitjançant el seu cos i possibles objectes de l'aula ha de representar aquesta lluita i l'opressió que hi ha entre els diferents actors, tal com el grup ho entengui. A continuació es demana que construeixin una imatge ideal en la qual l'opressió anterior desaparegui.

Aquesta imatge ideal es construirà gràcies a les aportacions del gran grup. És important però, que amb la creació de la imatge ideal s'arribi a un equilibri i no a generar una nova opressió. Després es torna a la imatge real i es comença a fer una dinamització. Aquesta dinamització consisteix en el pas de la imatge real a la ideal lentament, perquè es puguin veure quins són els passos que se segueixen per aquesta transformació.

Exemple: <https://www.youtube.com/watch?v=6zfhKo5KQyw>

¹Boal, Augusto (2007). Juegos para actores y no actores. Argentina: Alba Editorial. ISBN 978-987-22138-5-5.

2. CONTRASTOS (35')

* Si es creu necessari es disposa de temps, per afavorir que la següent activitat es desenvolupi amb respecte es pot recuperar l'activitat 1b de l'Espai de Reflexió 1.

2a(1). Que necessitem per fer aquest debat? (5')

Un cop introduïda la idea de sessió que es durà a terme es planteja la necessitat que aquest espai sigui un espai on predomini el respecte i la concentració en allò que s'està parlant i tractant. Així doncs, per assegurar-nos que la sessió es pugui desenvolupar de la millor manera cal establir un seguit de normes que s'aplicaran des d'aquell mateix moment fins a finalitzar la sessió.

Cal determinar doncs:

- Com es demanarà la paraula
- Què passa quan no estic d'acord amb l'opinió d'alguna altra persona
- Quins rols hi ha d'haver en cada grup per poder fer els debats
- Què necessito per sentir-me còmode expressant les meves opinions? Què pot necessitar algú altre?

Cal posar èmfasi en el fet que les normes NO han de ser un seguit de mesures que busquin castigar, sinó que són unes pautes que totes ens posem d'acord per saber com actuar durant aquesta sessió. Aquestes "normes" són el consens que hem trobat d'aquelles condicions necessàries per crear un espai còmode on expressar-nos i debatre d'una manera sana.

Si es disposa d'una pissarra aquestes pautes acordades es poden anotar allà perquè siguin visibles durant la sessió.

2a(2). Preparació del debat (10')

En aquest apartat ens centrarem en la realització del debat sobre les lluites ecofeministes abans visionades. Aquest debat serà pautat, en tant que tots els grups han de seguir la mateixa manera de fer. Perquè això sigui possible, l'educadora a la pissarra, si n'hi ha, o a algun altre espai escriurà un seguit de preguntes que hauria de seguir el debat (les que s'exposen al següent exercici), per tal que hi hagi algun aquest es desenvolupi correctament. És important que el debat es faci amb moderació i no arribi mai a problemes i es faci des del respecte.

2b. Debat (20')

L'educadora dividirà la classe en 4 grups diferents i repartirà a cada un una de les lluites visionades. Dins d'aquest grup l'alumnat s'haurà de repartir per defensar els diferents actors que s'hi representen (indicats també al full).

Preguntes per guiar el debat:

- Quins són els actors que apareixen a la lluita?
- Quina relació de poder hi ha entre ells?
- Què defensa cada part?
- Veus alguna opressió o desigualtat?
- Com es podria solucionar aquesta opressió?
- Es vulneren els drets d'algunes persones? I de la natura?
- Quin paper tenen les dones aquestes lluites?

Un cop els grups hagin tingut un temps per pensar una mica sobre la lluita i les preguntes, s'inicia el debat. Una persona de cada grup hauria de fer acta i anar recollint les diferents idees o opinions que vagin sorgint. Cada part ha de defensar els seus interessos i s'han de recollir els arguments que cadascú mostri. Una persona del grup pren acta, anota aquests arguments.

3. AVALUACIÓ (35')

3a. Recull del debat i conclusions (35')

Per tal de poder fer una bona avaluació de l'activitat l'educadora farà acabar els debats, estiguin al punt que estiguin i, reunirà a totes les alumnes per fer una reflexió sobre l'activitat i més concretament sobre les lluites ecofeministes i el debat. El gran grup es reuneix en plenària i es col·loquen totes les cadires de cara al paperògraf, amb una mitja rotllana o similar.

Per fer-ho l'educadora tindrà un seguit de preguntes semblants a les fetes per iniciar el debat, per tal de poder reflexionar més coherentment.

Seria interessant que cada grup abans d'iniciar la reflexió conjunta, fes un petit resum de com ha funcionat el debat i si han arribat a algunes conclusions o acords. I així l'educadora podrà escriure en algun suport visual aquestes opinions o idees que han anat sorgint durant el debat.

L'educadora mitjançant les opinions de cada grup i les preguntes que hi ha a continuació començarà l'avaluació de l'activitat.

Punts importants sobre els quals reflexionar:

- En les lluites es vulneren alguns drets? Quins?
- Quin és el paper de les dones en aquestes lluites?
- En les lluites vistes quin era el conflicte? Es resolia? Com?
- Quines semblances i quines diferències hi ha entre les lluites que hem vist?
- En les diferents lluites què s'ha intentat valorar per part dels diferents actors?
- Totes les lluites actuaven de la mateixa manera?
- Algun dels grups ha arribat a una conclusió o acord per part dels dos actors?
- Què és per tant una lluita ecofeminista?
- Un cop havent reflexionat sobre la lluita ecofeminista, en coneixeu alguna?

Com a material de facilitació del debat i la reflexió, prèviament i durant el debat o a posteriori es pot omplir un quadre a la paret (amb un paperògraf que van omplint l'alumnat). (Taula a Annex 2)

	L'H	KENYA	PERÚ	ÍNDIA
CONFLICTE				
DRETS VULNERATS				
ROL DE LES DONES				
ÉS UNA LLUITA ECOFEMINISTA?				
QUIN GANYA S'HA ACHIBAT?				

Taula utilitzada al grup de 3rC de l'Institut Eduard Fontserè de l'Hospitalet de Llobregat

ANNEX 1.1

Llistat de lluites i actors a representar durant el debat

Green Belt Movement – KENYA

El Moviment del Cinturó Verd va ser fundat per Wangari Maathai el 1977 juntament amb el Consell Nacional de Dones de Kenya (NCWK) per a respondre a les necessitats de les dones rurals de Kenya que informaven que els seus rierols s'estaven assecant, el seu subministrament d'aliments era menys segur i havien de caminar cada vegada més lluny per aconseguir llenya per a combustible. El moviment va encoratjar a les dones a treballar juntes per a conrear i plantar arbres per a lligar el sòl, emmagatzemar aigua de pluja, proporcionar aliments i llenya, i rebre una petita mostra monetària pel seu treball.

Poc després de començar aquest treball, Maathai va veure que darrere de les dificultats quotidianes de les persones - degradació del medi ambient, desforestació i inseguretat alimentària- hi havia problemes més profunds de desapoderament, privació del dret de representació i pèrdua dels valors tradicionals que anteriorment havien permès a les comunitats protegir el seu medi ambient, treballar juntes per al benefici mutu i fer totes dues coses de manera desinteressada i honesta. El Moviment del Cinturó Verd va instituir seminaris d'educació cívica i ambiental, ara anomenats seminaris d'Apoderament i Educació de la Comunitat (CEE), per a encoratjar als individus a examinar per què mancaven de mitjans per a canviar les seves circumstàncies polítiques, econòmiques i ambientals. Els participants van començar a comprendre que durant anys havien dipositat la seva confiança en els líders que els havien traït i que estaven sabotejant les seves vides perquè no treballaven pel bé comú ni utilitzaven els seus recursos naturals de manera assenyada.

ACTORS

- Empreses taladores d'arbres
- Dones que treballen la terra
- Consell Nacional de Dones de Kenya
- Wangari Maathai
- Líders polítics / econòmics

ANNEX 1.2

Llistat de lluites i actors a representar durant el debat

Dones Chipko – Índia

El moviment Chipko és un moviment social i ecològic no violent de vilatans rurals, en particular de les dones, a l'Índia a partir de 1970, on l'objectiu del qual era protegir els arbres i els boscos destinats a la tala recolzada pel govern. El moviment es va originar a la regió de l'Himàlaia de Uttar Pradesh al 1973 i es va estendre ràpidament per tot l'Himàlaia indi. Anys més tard el govern va prohibir durant deu anys la tala d'arbres en aquesta zona del país. Alhora que han establert cooperatives per a guardar els boscos veïnals i per a organitzar en produccions no nocives pel medi ambient.

Dins del moviment Chipko les dones han participat en projectes de rotació de cultius per a facilitar la recollida del farratge, han ajudat a repoblar terres degradades, i han establert i dirigit una agricultura sostenible.

La paraula hindi chipko significa "abraçar" o "aferrar-se" i reflecteix la tàctica principal dels manifestants d'abraçar els arbres per a impedir la desforestació dels boscos.

ACTORS

- Empreses taladores d'arbres
- Dones defensores dels arbres
- Govern
- Medi ambient

ANNEX 1.3

Llistat de lluites i actors a representar durant el debat

Hija de La Laguna – Perú

Una empresa minera compte amb l'ajuda del govern peruà per extreure or de diferents llacunes que donen aigua a una gran quantitat de pobles de la zona. El conflicte neix quan la població s'uneix per defensar aquesta llacuna contra la policia, la mineria, el govern i una part de la població, per la por a quedar-se sense aigua.

La majoria dels pagesos de la zona s'oposen a aquest projecte perquè temen quedar-se sense aigua, sent una lluita de vida o mort. La policia ha assassinat a cinc persones durant les protestes. A més del poder polític i econòmic, els pagesos també han d'enfrontar-se a les persones de les seves comunitats que de-penen del seu treball en la mina.

Quan la Nélidea s'uneix a la Marxa de l'Aigua caminant des de la seva Cajamarca natal fins a Lima, la capi-tal del país, recorrent més de mil quilòmetres, s'adona que no està sola. Són milers les persones que volen protegir els recursos hídrics dels Andes.

La història de Nélidea té paral·lels a Bolívia, on un grup de dones ens conta com és la vida d'un poble que s'ha quedat sense aigua després d'incessant extracció minera. Està a més la Bibi, una joiera holandesa que exhibeix les seves peces en espectaculars passarel·les d'Europa i que visita la selva del Perú per a conèixer la procedència de l'or que utilitza en les seves peces.

ACTORS

- El Govern de Perú
- Empresa minera Yanacocha
- Població de Cajamarca
- Treballadors de les comunitats que treballen en la mineria
- Grup de dones d'un poble de Bolívia que ja s'han quedat sense aigua
- Bibi van der Velden, joiera holandesa
- Medi ambient / llacs

ANNEX 1.4

Llistat de lluites i actors a representar durant el debat

No Més Blocs—L'Hospitalet de Llobregat (Bellvitge)

Fa uns anys, un grup de veïnes es van reunir perquè l'ajuntament i altres polítics volien construir 26 gratacels. Feia 50 anys havien aturat ja la construcció de molts blocs a Bellvitge, aturant les obres dia rere dia. Tot i això, anys després es trobaven amb el mateix problema.

Aquests gratacels es volien construir a sobre dels últims camps d'Hospitalet, on també es situaven algunes masies. L'impacte ambiental d'aquest projecte seria molt gran, cosa que va fer alertar la població.

Les veïnes de diferents barris de l'Hospitalet van crear la plataforma "No Més Blocs". Amb aquesta plataforma informaven la gent sobre aquest pla, explicaven a tot arreu les conseqüències que aquestes construccions podien tenir a les vides de les persones, perdent els paisatges, parcs i zones on passejar i gaudir.

Les veïnes s'estranyaven que volguessin construir més gratacels quan, els que ja acabaven de construir encara estaven mig buits!

Les persones de No Més Blocs feien reunions amb polítics, explicaven el seu problema a altres barris de l'Hospitalet, i van fer algunes manifestacions amb molta gent de barris i pobles del voltant.

Al final, gràcies a la lluita constant d'aquestes veïnes, i juntament amb altres organitzacions, es va aconseguir portar el projecte davant d'un jutge. Aquest jutge, fa uns dies, va declarar que el projecte no es podia portar a terme perquè hi havia hagut diverses vulneracions. I així va ser com les veïnes de Bellvitge van aconseguir aturar un pla urbanístic que volia canviar tant les seves vides.

ACTORS

- Veïnes de l'Hospitalet (i Bellvitge i el Gornal) joves i grans, que havien viscut les lluites de fa 50 anys
- Pagesos de la zona agrícola de Can Trabal i voltants
- Homes de negocis d'Europa-Fira
- Ajuntament de l'Hospitalet
- Generalitat de Catalunya
- Propietari "Constructora dels gratacels"

ANNEX 2

Taula per recollir les reflexions dels grups

	LLUITA 1	LLUITA 2	LLUITA 3
CONFLICTE			
DRETS VULNERATS			
ROL DE LES DONES			
PERQUÈ ÉS UNA LLUITA ECOFEMINISTA?			
QUIN CANVI SOCIAL HI HAGUT?			

	LLUITA 4	LLUITA 5
CONFLICTE		
DRETS VULNERATS		
ROL DE LES DONES		
PERQUÈ ÉS UNA LLUITA ECOFEMINISTA?		
QUIN CANVI SOCIAL HI HAGUT?		

BLOC DE SECUNDÀRIA

MÒDUL 6 DURADA 6H A L'AULA I CENTRE EDUCATIU

Fem Eco al centre educatiu?

El mòdul que es presenta a continuació consta de tres sessions diferents. En la primera d'aquestes sessions es duu a terme la investigació. A través d'una eina creada entre Creart i Akwaba es localitzen en plànols del centre educatiu les discriminacions i bones pràctiques en relació amb el dret al medi ambient i al dret a la no discriminació. Un cop duta a terme aquesta investigació una entitat artística propera al centre educatiu presenta l'artivisme com a estratègia de sensibilització a la comunitat educativa, presentant-ne exemples, i s'elabora una pluja d'idees sobre possibles accions d'artivisme des del Fem Eco. L'última d'aquestes sessions serà l'execució, la mateixa intervenció artística, dinamitzada per l'entitat artística però duta a terme pel mateix alumnat. Així doncs, aquestes serien les tres sessions:

- **SESSIÓ 1.** Investiguem el centre educatiu
- **SESSIÓ 2.** Espai de Reflexió II: disseny de l'artivisme
- **SESSIÓ 3.** Artivisme a la comunitat educativa

IDEA FORÇA

Al centre educatiu existeixen vulneracions vers el medi ambient i les persones i podem transformar-les a través de l'art.

CONCEPTES CLAU

Artivisme i incidència política.

COMPETÈNCIES CURRICULARS

Tenir una actitud favorable cap a la defensa i cura del medi ambient, el territori proper i llunyà, i la naturalesa, així com reivindicar els drets individuals i col·lectius que garanteixin un entorn mediambiental adequat per al desenvolupament dels éssers vius i les persones.

OBJECTIUS

- Identificar els espais del centre educatiu on es produeixen vulneracions vers el medi ambient i les persones i argumentar perquè es donen.
- Dissenyar i dur a terme una proposta que sensibilitzi i actuï per transformar les vulneracions identificades i garantir els drets treballats al centre educatiu.

DINÀMICA

PRIMERA PART	<p>Activació de coneixements previs (120')</p> <p><u>DIA 1</u> Situem-nos i presentem la sessió / Recordem els conceptes clau Ubiquem-nos i completem els plànols / Eina d'identificació Compartim resultats</p>
SEGONA PART	<p>Contrastos (120')</p> <p><u>DIA 2</u> Presentació de l'entitat / Artivisme / Compartim la investigació Pluja d'idees i selecció</p>
TERCERA PART	<p>Avaluació (120')</p> <p><u>DIA 3</u> Preparació Execució de l'artivisme</p>

MATERIAL EDUCADORA

L'entitat artística proveirà del material necessari, segons la proposta d'artivisme.

REQUISITS TÈCNICS

Tot allò necessari segons la proposta d'artivisme.

1. ACTIVACIÓ DELS CONEIXEMENTS PREVIS (120')

1a. Situem-nos i presentem la sessió (15')

Per situar-nos expliquem quin és el procés que hem fet i en quin moment ens trobem ara. S'explica que s'ha dut a terme els mòduls formatius amb les talleristes (Mòduls 1, 2, 3, 4 i 5 i l'ER1), i que un cop hem adquirit els coneixements ara investigarem el centre educatiu per veure quines discriminacions a les persones i al medi ambient podem transformar.

Es comenta quin serà el desenvolupament de tot el mòdul 6. Durant la sessió d'avui es dedicarà temps a dur a terme una investigació al centre sobre quins elements vulneren el dret al medi ambient i el dret a la no discriminació. A les properes sessions es pensarà com revertir aquestes vulneracions al centre educatiu a través d'intervencions artístiques on l'alumnat haurà de pensar, dissenyar, preparar i dur a terme. Es pot parlar del calendari concret del centre educatiu perquè l'alumnat també es pugui situar i sàpiga quan es durà a terme cada part d'aquest procés.

1b. Recordem els conceptes clau (15')

Per desenvolupar les activitats d'aquesta sessió es parteix dels conceptes ja tractats a l'aula. Així doncs es demana a l'alumnat "de què heu parlat a les sessions anteriors, quins conceptes o idees hem tractat?".

Com a elements que poden ajudar al record, entre d'altres, es pot preguntar:

- Quins conceptes heu treballat a les composicions?
- Quines lluites heu conegut i de què tractaven?
- Què va fer el primer dia a l'espai exterior? De què va parlar?
- Heu parlat d'emocions en alguna sessió?
- Heu parlat de desigualtats entre homes i dones?
- Heu parlat sobre algun "Dret" en concret?

1c. Ubiquem-nos i completem els plànols (20')

Es comença explicant a les alumnes que durant la sessió d'avui treballarem amb plànols. Per començar a treballar-hi, s'ensenyen els plànols que tenim del centre educatiu al grup.

Amb els plànols visibles per totes les participants, s'observa el plànol general del centre educatiu i es pregunta als alumnes:

- Sabríeu ubicar-vos? A quina aula som?
- Amb el dit, marqueu el recorregut que feu cada dia per entrar a l'aula: des de l'entrada fins a la classe.
- On és el pati?
- On és el menjador?

Es poden fer més preguntes per a que tot l'alumnat pugui ubicar bé en el plànol. Es recullen els plànols.

Per situar-nos millor als espais on habita l'alumnat es proposa que aquest hi dibuixi elements no arquitectònics que ajudin a reconèixer aquests espais. L'activitat es realitza per grups (en taules agrupades per poder-hi tenir els plànols).

Per tant, han de dibuixar en aquest plànol com estan distribuïts els elements que no hi apareixen: taules i cadires, pissarra, armaris, mobles, finestres, radiadors, els cubells d'escombraries, els penjadors per a les jaquetes... Es pot indicar a l'alumnat que el resultat ha de ser completar el plànol, per tant aquest haurà de dibuixar a mà alçada (figures geomètriques que representin aquests objectes).

Un cop ho tingui es mantenen aquests plànols a les taules de cadascú.

1d. Eina d'identificació (50')

A continuació, s'explica que en la sessió d'avui volem identificar aquells espais que vulnerin el dret al medi ambient sa o discriminin les persones. Volem identificar els espais on es produeixen aquestes discriminacions per mirar de revertir-les, i també volem identificar espais on es respecten aquests drets o es treballa per millorar-ne la seva situació per mirar de potenciar-los.

Així doncs, demanem a l'alumnat un exercici individual. Totes les persones tanquem els ulls i ens imaginem la nostra aula i com hi estem nosaltres normalment. L'alumnat segueix amb els ulls tancats i es llancen les següents preguntes perquè cada persona reflexioni individualment:

- Quines coses em fan sentir bé en aquesta aula? Quines persones o objectes em fan sentir bé?
- Què em fa sentir còmode en aquesta aula?
- D'altra banda, quines coses no em fan sentir bé en aquesta aula? Quines coses em fan sentir incòmode?

Un cop hem reflexionat sobre aquestes coses, passem a reflexionar sobre el medi ambient

- En aquest mateix espai, hi ha objectes, persones o pràctiques habituals que respectin el medi ambient?
- N'hi ha d'altres que l'empitjorin? Hi ha alguna pràctica habitual que empitjori el medi ambient?

Un cop llençades aquestes preguntes i havent deixat temps a l'alumnat perquè hi reflexionin, tornem a obrir els ulls.

PAUTES PER L'EXEMPLE

Es demana a alguna persona voluntària que comparteixi amb el grup algun element que hagi pensat, ja sigui quelcom que el fa sentir bé o còmode o que, al contrari, l'incomoda o creu que pot generar discriminació o malestar. El mateix es demana amb el medi ambient.

Un cop aquesta persona ha compartit aquest element en veu alta es comparteixen les següents indicacions:

- **ASSOCIACIÓ DE VULNERACIONS A LES PERSONES AMB COLORS CÀLIDS**

S'assenyalaran els espais del plànol (diferent per a cada grup) on es vulneren els drets de les persones i els espais on es respecten, amb un procés artístic basat en l'associació de colors amb vulneracions. Quan més càlids siguin els colors, més vulneracions es reconeixen a l'espai. La gamma cromàtica és de 3 colors, i s'identificaran els espais amb les següents indicacions:

- A quins espais del centre educatiu es vulneren drets de les persones?
Targeta de color VERMELL
- A quins espais del centre educatiu es vulnera algun dret de les persones, però no està clara la vulneració?
Targeta de color TARONJA
- A quins espais del centre educatiu no es vulnera cap dret o quins espais estan directament pensats per a garantir els drets de les persones i la protecció del medi ambient? (Espais on sí es respecten els drets, on tinguin cura de les persones, etc.)
Targeta de color GROC

- **ASSOCIACIÓ DE VULNERACIONS AL MEDI AMB COLORS FREDS**

S'assenyalaran els espais del plànol (diferent per a cada grup) on es vulneren els drets al medi ambient i els espais on es respecten, amb un procés artístic basat en l'associació de colors amb vulneracions. Quan més freds siguin els colors, més vulneracions es reconeixen a l'espai. La gamma cromàtica consta de 3 colors, i s'identificaran els espais amb les següents indicacions:

- A quins espais del centre educatiu es vulnera el dret al medi ambient sa?
Targeta de color VIOLETA
- A quins espais del centre educatiu es vulnera algun dret, però no està clara la vulneració?
Targeta de color BLAU
- A quins espais del centre educatiu no es vulnera cap dret o quins espais estan directament pensats per a garantir els drets de les persones i la protecció del medi ambient? (Espais on sí es respecten els drets, espais on es protegeix el medi, reciclatge, etc.)
Targeta de color VERD

Així doncs, la persona voluntària ha de triar una targeta d'un color en funció del tipus d'element que hagi compartit. Situarà aquesta targeta a l'espai concret on detecta aquest element, aquesta vulneració/ bona pràctica. Un cop l'hagi col·locada a l'espai que considera, haurà d'escriure en aquesta targeta el perquè aquell espai respecta o vulnera els drets esmentats.

Aquesta activitat es pot repetir amb diversos exemples perquè l'alumnat observi i provi els criteris que s'utilitzen en aquesta eina d'identificació i, d'aquesta manera, que puguin interioritzar-la i poder replicar-la en el següent exercici.

- **IDENTIFIQUEM ELS ESPAIS**

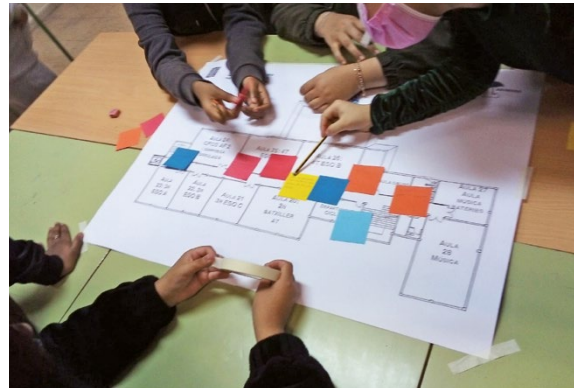
A partir d'aquí, el que es pretén és fer un recorregut dels espais del centre educatiu per a trobar (o no) espais on es vulnerin drets. Per a fer aquesta activitat es treballarà pels grups de taules creats. Es proporcionarà a cada grup un plànol que representa diferents espais del centre educatiu: la seva aula, espais comuns (passadissos), menjador, pati i entrada del centre. També es proporcionarà a cada grup targetes amb colors càlids (groc, taronja, vermell) i targetes amb colors freds (violeta, blau, verd).

Seguint l'exemple, cada grup haurà d'identificar els diversos espais amb les targetes de colors, s'haurà de discutir en cada grup quins són aquells espais on es vulnera més el dret al medi ambient sa al centre educatiu, en quins espais es discrimina a persones o en quins espais es facilita més o es treballa per a que tothom se senti còmode i segura.

* A l'hora de parlar de discriminacions cap a la persones es vol que l'alumnat reflexioni sobre aquells espais que no el fa sentir còmode, que creu que són espais més insegurs o més hostils, espais on no es prioritzen les cures. Si l'alumnat no ho suggereix a través de les seves aportacions i es creu que es pot completar la identificació es pot especificar que, en relació a les vulneracions a les persones, la discriminació per raó de gènere és una vulneració cap a persones. Així doncs, assenyalar aquells espais on es produeixen discriminacions per raó de gènere o, per contra, aquells espais que faciliten o garanteixen l'equitat de gènere també forma part d'aquest exercici.

Durant aquesta activitat és convenient que cada grup compti amb una educadora que es dediqui a reforçar cada un dels punts (vulneracions al medi i a les persones), garantint que l'alumnat els tingui presents a l'hora d'escollir. L'educadora acompanya al grup perquè pensi en totes les vulneracions que existeixen en aquests espais, totes les bones pràctiques, i hauria de recollir també els arguments que assenyala l'alumnat a l'hora de seleccionar una targeta o una altra. Ella mateixa haurà de recollir els arguments, discussions i justificacions de l'alumnat, i el perquè de les associacions espai-color.

Un cop finalitzat l'exercici cada grup hauria de comptar amb diverses targetes col·locades en el seu plànol amb les argumentacions de perquè ha assenyalat l'espai d'aquell color. Es comparteix al següent exercici.

Alumnat de l'Institut Eduard Fontserè de l'Hospitalet de Llobregat duent a terme la investigació

1e. Compartim resultats (20')

Un cop acabades les associacions espai-color que ha fet cada grup, l'alumnat farà un recorregut plànol per plànol per a veure què ha posat la resta de grups, i així destacar semblances i diferències entre grups. Mentre es fa el recorregut, el grup que ha realitzat aquell plànol pot destacar les coses que han posat i explicar perquè ho han fet així. També poden explicar si, després de veure el que han posat altres grups, canviaria o afegiria alguna cosa del seu plànol.

Un cop tots han tornat a la seva cadira, es parlarà uns minuts sobre els espais i com la distribució d'aquests pot condicionar a les persones.

Es pot demanar a l'alumnat que reflexioni sobre per què no canviem els espais que no ens fan sentir còmodes (es pot utilitzar un exemple que ells mateixos hagin posat). També es pot parlar sobre si hi ha una mancança d'espais respectuosos amb la natura i perquè no són respectuosos.

El que es pretén amb aquesta última dinàmica és que es prengui consciència sobre com el disseny i la distribució d'un espai, segons com està distribuït, pot condicionar les relacions entre les persones, i que la capacitat de transformar aquest espai és nostra i que, per tant, es poden canviar i millorar les relacions entre medi ambient i persones també amb els espais que habitem.

Per tancar la sessió comentem que aquesta identificació ens servirà per, a la propera sessió, pensar quines intervencions artístiques podem fer per transformar el centre o sensibilitzar a la resta de la comunitat educativa sobre la necessitat de transformar aquests espais.

2. CONTRASTOS (120')

2a. Presentació de l'entitat (30')

El centre educatiu apropa a una entitat que treballi a través de l'art o la creació artística. Pot ser una persona que estigui vinculada al centre perquè hi treballi en altres espais, una entitat del barri o ciutat, o que específicament treballi les temàtiques que estem tractant.

Així doncs, deixem espai a l'entitat perquè presenti la seva història, d'on sorgeix i quina és la seva activitat a l'actualitat. L'alumnat pot formular preguntes a les persones de l'entitat per tal d'aclarir més en què treballen.

2b. Artivisme (40')

Aquesta entitat dinamitza una presentació sobre què és l'artivisme. L'artivisme són les intervencions, habitualment a l'espai públic, que uneixen l'art i l'activisme polític. Les entitats artístiques que acompanyen el procés posen exemples d'artivisme a l'entorn proper i al món. Si l'entitat compta amb accions pròpies d'artivisme pot exposar-les a l'alumnat, explicar en quin context es van dur a terme, quin va ser el procés de creació i quin impacte van tenir. Alguns altres exemples podrien ser els següents:

2c. Compartim la investigació (15')

Amb els plànols de la sessió 1 del mateix mòdul l'alumnat comparteix les investigacions a l'entitat artística. Amb aquesta activitat l'alumnat podrà justificar les seves identifications així com també podrà recordar allò assenyalat i explicar-ho a l'entitat artística.

* Si es disposa de temps es pot fer el buidatge dels plànols i així l'entitat artística pot anar pensant possible intervencions que podrien funcionar segons les discriminacions identificades per l'alumnat.

2d. Pluja d'idees i selecció (35')

L'entitat artística dinamitza una pluja d'idees perquè l'alumnat plantegi maneres d'intervenir per transformar les vulneracions esmentades en l'exercici anterior.

Es pot establir un diàleg on l'entitat plantegi diverses qüestions:

- Quina de les discriminacions que heu identificat us sembla més important a tractar?
- Com creieu que podeu sensibilitzar a la resta de la comunitat educativa sobre aquest tema?
- Se us acut algun lloc en concret on podríeu fer l'acció perquè tinguéssiu sentit i fos visible?
- Quin tipus d'expressió artística trobeu més adient per expressar aquestes discriminacions? (murals, vídeos, exposició, performance...)

Les idees es van anotant a la pissarra o en algun lloc visible per tot l'alumnat. Es recomana no eliminar una idea perquè pugui semblar irreal o molt difícil d'aplicar al centre educatiu, ja que sempre es pot buscar la manera d'adaptar-la a la nostra realitat i als materials i recursos dels que disposem.

Un cop finalitzada la pluja d'idees es valoren les idees plantejades, es pensen maneres de dur-les a terme i es va un sondeig.

S'hauria de finalitzar aquesta sessió amb una idea prou definida per poder-la treballar de cara a la propera sessió.

3. AVALUACIÓ (120')

3a. Preparació (60')

Es tracta de realitzar una jornada de sensibilització a la comunitat educativa. Aquesta jornada es pot fer coincidir amb alguna data especial al calendari escolar o amb algun esdeveniment de cara a les famílies o la resta d'alumnat i professorat.

Segons la intervenció artística que es vulgui realitzar l'alumnat haurà de preparar més o menys l'execució. En alguns casos caldrà elaborar un guió ben treballat (vídeo, performance), en altres casos també caldrà fer èmfasi en l'edició del material un cop dut a terme (exposició, vídeo) i en d'altres caldrà tenir molt ben estructurada i organitzada l'execució perquè aquesta es desenvolupi correctament (mural, creació plàstica conjunta...).

3b. Execució de l'artivisme (60')

La jornada compta amb la col·laboració de l'entitat artística per dinamitzar les propostes d'artivisme creades en les sessions anteriors, com poden ser: creació d'un mural, cartellera, creació d'una exposició o senyalització d'aspectes a millorar al centre educatiu, etc.

L'execució de l'acció artística es realitza al lloc i en el format triats i preparats entre l'entitat artística col·laboradora i el grup-classe. Durant aquesta activitat caldrà organitzar tant a les persones com el espai on es desenvolupi l'acció. Cal realitzar tants grups com activitats siguin necessàries per dur a terme l'acció, i seria òptim que l'alumnat rotés entre les diverses activitats (les quals es poden realitzar de manera simultània).

Cada activitat haurà de comptar amb expertes de l'entitat d'artistes com també d'alguna educadora referent del grup. L'experta serà l'encarregada d'explicar i assessorar tècnicament, mentre que l'educadora haurà de vetllar perquè l'alumnat segueixi les activitats de manera ordenada i seguint les indicacions de la persona experta.

Durant la mateixa intervenció artística (així com també en l'elaboració de l'esbós i tot el material i contingut previ) cal recordar les temàtiques abordades durant aquesta primera fase. D'aquesta manera garantirem que el resultat de l'acció d'artivisme inclogui les temàtiques tractades al projecte i que l'alumnat ha treballat durant les sessions anteriors.

Fotografies de l'exposició "Ombres que posen llum al dret al medi ambient sa i al dret a la no discriminació" a l'Institut Eduard Fontserè de l'Hospitalet de Llobregat

ESPAI DE REFLEXIÓ MIXT

DURADA 2H A L'AULA

Espais de reflexió mixt alumnat-professorat. Primària i secundària.

Aquesta sessió canvia de format respecte a les anteriors. No es tracta d'un mòdul formatiu ni d'una intervenció artística. Amb l'espai de reflexió mixt volem que l'alumnat i professorat investiguin les eines i canals de participació dels que disposen al centre educatiu per transformar aquelles situacions discriminatòries que han observat durant aquesta primera campanya del "Fem Eco". Per fer-ho primer s'agrairà el procés dut a terme fins a la sessió d'avui. Es durà a terme una roda emocional per conèixer l'estat d'ànim de les nostres companyes i tot seguit se situarà en quin moment del procés ens trobem. Tot seguit es durà a terme una pluja d'idees sobre aquelles situacions discriminatòries observades durant la primera fase, ja sigui amb les identificacions a través dels plànols, els missatges de la intervenció artística o altres aspectes observats. Es farà una selecció d'aquelles que l'alumnat troba més important a tractar. Tot seguit, a través d'una breu assemblea, l'alumnat i el professorat es veuran de quina manera es poden corresponsabilitzar amb altres òrgans i espais de participació per transformar les situacions esmentades. Per acabar es farà un recull i es realitzarà una autoavaluació que permetrà copsar els aprenentatges realitzats durant aquesta primera fase del projecte.

IDEA FORÇA

Les transformacions per garantir el dret al medi ambient sa i el dret a la no discriminació requereixen la implicació de tota la comunitat educativa.

CONCEPTES CLAU

Discriminació, dret al medi ambient sa, dret a la no discriminació, participació, corresponsabilitat.

OBJECTIUS

- Viure l'assemblea com a exemple de format participatiu.
- Trobar estratègies i identificar canals de participació on es puguin transformar les situacions discriminatòries identificades.
- Reconèixer que cada persona pot aportar elements positius a favor del dret al medi ambient sa i a la no discriminació al centre.

DINÀMICA

PRIMERA PART

Activació de coneixements previs (15')

Presentació de la sessió.

Agraïments pel procés.

Roda emocional.

Estructura de la sessió.

SEGONA PART

Contrastos (75')

Identificació de situacions a transformar

Selecció de propostes

Fem-nos corresponsables (assemblea)

TERCERA PART

Avaluació (30')

Recull

Valoració del procés

MATERIAL EDUCADORA

Fitxes d'estats meteorològics, fotografies d'altres sessions, tòtem, buidatges de les identificacions (M6a).

REQUISITS TÈCNICS

Aula amb espai lliure disponible.

1. ACTIVACIÓ DELS CONEIXEMENTS PREVIS (15')

1a. Presentació de la sessió (15')

Es demana l'alumnat i el professorat que formin part de la mateixa rotllana. El professorat participant d'aquesta sessió, es recomana que sigui el que s'ha implicat en el desenvolupament de les sessions. Si fos possible estaria bé comptar amb professorat implicat en grups de treball de sostenibilitat del mateix centre educatiu.

Les educadores introdueixen la sessió:

1. Agraïment del procés de revisió interna de l'escola/institut que s'ha compartit entre el centre educatiu i Akwaba durant la primera fase i el procés de formació.
2. Per començar la sessió es proposa fer una roda emocional a través de les quatre estacions de l'any.

Es mostren les fitxes, col·locant-les a terra i cada persona explica quina estació de l'any descriu el seu estat d'ànim i, si es vol, el per què.

Mostra de les fitxes:

Proposta de fitxa per grups de primària

Proposta de fitxa per grups de secundària

3. Es comenta l'estructura de la sessió i els objectius.

- L'estructura de la sessió inclou la pluja d'idees i selecció sobre situacions discriminatòries a transformar al centre (que potser ja es formulen com a propostes), selecció l'assemblea on parlarem com transformar aquestes situacions, que podem fer nosaltres i altres òrgans del centre educatiu. Es finalitzarà amb una valoració d'aquesta primera fase i d'una avaluació dels coneixements adquirits per part de l'alumnat.
- Els objectius són:
 - Viure l'assemblea com a exemple de format participatiu
 - Trobar estratègies i identificar canals de participació on es puguin transformar les situacions discriminatòries identificades.
 - Reconèixer que cada persona pot aportar elements positius per garantir el dret al medi ambient sa i a la no discriminació de persones al centre educatiu.

2. CONTRASTOS (75')

2a. Identificació de situacions discriminatòries a transformar (20')

Es duu a terme una pluja d'idees sobre situacions a transformar per millorar l'accés al medi ambient sa i la no discriminació de les persones al centre educatiu. Per fer aquesta pluja d'idees es formulen la següent pregunta:

- A partir de les sessions anteriors on heu investigat el centre, quines situacions creieu que caldria transformar per millorar l'accés al medi ambient sa i la no discriminació de persones?

Un cop s'obtenen diferents respostes es van anotant aquestes "situacions a transformar" a la pissarra o algun lloc visible per tot el grup. Per complementar o guiar aquesta pluja d'idees les educadores compten amb el buidatge elaborat a partir de la identificació de l'alumnat amb els plànols de la sessió M6a. Comparteixen aquest buidatge i acaben d'anotar aquestes situacions que van identificar.

Per acabar es demana a l'alumnat si a través de la intervenció artística de les sessions anteriors o de la seva pròpia observació afegirien alguna altra situació.

2b. Selecció de les propostes (10')

Per fer una selecció de quines situacions cal transformar es farà un breu sondeig per veure si existeix un consens sobre quines situacions són més urgents que d'altres, sempre posant èmfasi en garantir els drets al medi ambient sa i a la no discriminació de les persones. En cas de no arribar de manera senzilla a un consens es farà una votació ràpida per escollir 3-4 (depenent del temps disponible) situacions discriminatòries a transformar. D'aquestes situacions o propostes a seleccionar n'hi haurà d'haver com a mínim 1 que tracti el dret al medi ambient sa i 1 que tracti el dret a la no discriminació de les persones. Òbviament pot haver-hi situacions que tractin els dos drets.

Un cop dutes a terme les votacions es farà el recompte per veure quines situacions o propostes es tractaran durant la propera activitat, l'assemblea.

2c. Assignació de rols (10')

- Qui pren nota dels acords.
- Qui dona la paraula (amb acompanyament d'educadora).
- Qui controla el temps.
- Qui modera per vetllar l'escolta entre participants.

2d. Fem-nos corresponsables (assemblea) (35')

Cada una de les situacions o propostes definides a l'ordre anterior (3-4) es guiarà a través de les següents preguntes (utilitzant com a màxim 10' per cada situació o proposta):

- Existeix al vostre centre educatiu alguna persona, algun programa o iniciativa que intenti millorar aquesta situació? (Encara que sigui en un altre espai que no té res a veure o que no sigui un espai dedicat a això) En cas afirmatiu, com?
- Com ens agradaria que es tractés aquesta proposta? Què podem fer nosaltres? Què pot fer el professorat? Com podem treballar de manera conjunta? (Esmentar tasques i assenyalar qui hauria d'encarregar-se de realitzar-les)
- Quins passos o quina estratègia hem de seguir perquè s'acabi aplicant aquesta proposta? Qui són els responsables i com ens podem responsabilitzar nosaltres? (Numerar-los i definir persones motivades a ser corresponsables d'aquest canvi)

*És important que tot el grup-classe s'assabenti de quins són les canals pels quals es poden aconseguir les transformacions que s'han esmentat i amb qui haurien de parlar i treballar conjuntament.

3. AVALUACIÓ (30')

3a. Recull (5')

En aquesta activitat es vol fer un recull de quins serien els canals de participació de l'alumnat i professorat per resoldre aquella situació i quines persones es podrien fer corresponsables.

La persona que tenia el rol d'anotar els acords els llegeix en veu alta per tot el grup. En aquest acord hi ha de constar:

- Quina situació s'ha tractat.
- Quins canvis creu l'alumnat i professorat que s'haurien de produir per garantir els drets en aquesta situació.
- Quins canals té l'alumnat per participar i demanar canvis en aquesta situació.
- Quines podrien ser les persones corresponsables de fomentar aquests canvis (ja sigui pel càrrec que ocupa o per l'interès que hi té).

Si algú no està d'acord amb la redacció o té algun suggeriment el fa per tancar aquest redactat.

3b. Valoració del procés (25')

Si es disposa de temps suficient aquesta activitat constarà de dues parts (en cas que no es disposi del temps suficient es prioritza la primera i la segona la realitza l'alumnat i la recull posteriorment Akwaba):

• PRIMERA PART

Seguint el format de rotllana, l'educadora col·loca un seguit de fotografies sobre el desenvolupament d'aquesta primera fase amb l'alumnat a terra, de manera que aquestes siguin visibles per l'alumnat.

Un cop col·locades aquestes fotografies l'educadora demana a l'alumnat:

- Quines activitats us han agradat més d'aquesta primera fase? Quines menys?
- Com creieu que hauria pogut millorar alguna de les activitats que hem fet?
- Heu trobat a faltar algun tipus d'activitat que no haguem fet (ja sigui per metodologia: dibuix, pintura, joc... O per contingut)?

Si l'educadora compta amb el suport d'alguna altra membre d'Akwaba aquesta persona pot anar recollint el que l'alumnat vagi dient, de manera que es pot tenir en compte de cara a futures formacions i a la segona fase amb el mateix grup.

• SEGONA PART

Es lliura a l'alumnat la fitxa que va realitzar com a Annex del primer mòdul formatiu. L'alumnat, tenint aquesta fitxa amb informació de la primera sessió ha de completar-la a partir dels coneixements actuals, noves opinions o idees adquirides.

MARC CONCEPTUAL I RECOMANACIONS

A continuació es presenta el document "Marc conceptual i recomanacions" creat el 2020 per Marien González Hidalgo, especialista en estudis d'ecologia política amb perspectiva feminista i perspectiva psicosocial en conflictes socials i és membre de l'ICTA - Institut de Ciència i Tecnologia Ambientals de la Universitat Autònoma de Barcelona. Ha col·laborat amb la Fundació Akwaba i el projecte *Fem Eco: connectem el gènere i el medi ambient a l'escola i al món*, compartint una base teòrica i reflexions sobre el gènere i el medi ambient amb una visió de justícia global.

En aquest document també es presenten recomanacions pedagògiques per fer un apropament a aquests temes tan complexos i poder treballar-los en profunditat amb l'alumnat i el professorat a través dels mòduls formatius i espais de reflexió proposats en la guia pedagògica de la primera fase del projecte *Fem Eco*.

FEM ECO

connectem el gènere
i el medi ambient
a l'escola i al món

Aquest material ofereix una breu introducció de com i per què sorgeix el marc de pensament, investigació i acció de l'ecofeminisme, en un context de canvi climàtic i augment dels conflictes i les violències ambientals a escala tant local com global, i marcat per iniciatives com els Objectius de Desenvolupament Sostenible i moviments ecologistes internacionals impulsats per persones joves, estudiantat i activistes a tot el món.

Com es descriurà en aquest document, l'ecofeminisme com a forma de pensar, actuar i sentir **–com a forma de vida–** abasta moltes mirades crítiques i diferents perspectives davant la manera com s'estructura la societat actual, basada en el creixement econòmic i ben sovint per damunt de la vida dels éssers humans i no humans. Per tant, en l'ecofeminisme –o en els ecofeminismes, amb els seus vessants i

debats diferents– es preveuen molts conceptes clau interrelacionats. L'objectiu d'aquest document és proporcionar una primera invitació a mirar a través d'unes "ulleres ecofeministes" per reflexionar i debatre sobre les construccions socials de gènere associades a l'ús i l'accés de recursos, com i què implica posar la cura dels éssers humans i no humans al centre, i com considerar les relacions d'interdependència i la vulnerabilitat com a part fonamental de la justícia global, més enllà de l'obsessió pel creixement econòmic. Malgrat que en aquest document no es podran presentar tots els conceptes, debats i iniciatives ecofeministes amb l'extensió que es mereixen, la intenció és que aquesta mirada introductòria serveixi per generar reflexió, debat i propostes educatives, i que es pugui ampliar el material amb altres lectures suggerides.

1. L'ecofeminisme: una visió per entendre els reptes actuals i respondre-hi: què i per què

En la descripció més senzilla, l'ecofeminisme analitza les connexions entre l'explotació i la degradació del món natural i la subordinació i l'opressió de les dones. En les descripcions més àmplies, els ecofeminismes permeten l'anàlisi de (i l'acció respecte a) les relacions existents entre la subordinació de les dones i altres grups socials no privilegiats (com les persones racialitzades, pobres, LGTBI o indígenes, per posar-ne alguns exemples) i l'explotació del món viu no humà. És a dir, a més d'una manera de pensar i relacionar-se amb el món, el que aprenem dels ecofeminismes són, també, altres maneres d'actuar respecte a les vulneracions dels drets d'éssers humans i naturaleses.

El terme *ecofeminisme* va ser encunyat per Françoise d'Eaubonne el 1974 i va sorgir en el context de les nombroses protestes contra la destrucció ambiental que van tenir lloc al final de la dècada del 1970 (Herrero, 2017). Si bé és cert que actualment tant la crisi climàtica com les reivindicacions feministes són més visibilitzades que aleshores, les anàlisis de gènere i feministes encara tendeixen a ser temes molt específics i no transversals. Per exemple, tant des d'àmbits ecologistes com des de fora, davant els greus impactes associats amb les crisis ecològiques sovint es planteja la pregunta: *per què necessitem una mirada feminista als reptes ambientals actuals?*

Algunes de les dades que poden servir per justificar la necessitat d'aquest enfocament són les següents:

- En molts casos, l'empremta ecològica¹ de les dones tendeix a ser més baixa que la dels homes, tant a les societats enriquides com a les més empobrides. Per exemple, l'ús de l'energia en el sector del transport reflecteix una estructuració social del gènere. Com assenyala el European Institute for Gender Equality², els homes als estats de la UE tendeixen a fer viatges amb automòbil per a un sol propòsit; i amb distàncies més llargues que les dones; a més, són principalment les dones les que van amb transport públic o a peu i, quan van amb cotxe, és amb més propòsits per a una sola sortida. La raó de la major complexitat i el menor consum energètic del patró de mobilitat de les dones és que la majoria realitzen feines reproductives –o de cures– per fills, filles, pares grans o parelles, tinguin o no una feina assalariada (el que s'anomena en feminisme la doble presència). Aquests patrons es veuen intensificats en el cas de les dones migrants treballadores (vegeu Rubio, 2003).

¹ L'empremta ecològica és un indicador de l'impacte ambiental generat per la demanda humana de recursos existents als ecosistemes del planeta, relacionant-la amb la capacitat ecològica de la Terra de regenerar els seus recursos. Hi ha nombroses eines web, informes i càlculs sobre la qüestió, com l'informe d'empremta ecològica d'Espanya elaborat per Footprint Network (2007).

² Es pot consultar la web de l'Institut Europeu de la Igualtat de Gènere a: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/policy-areas/transport>

- Les dones es poden veure més afectades per impactes ambientals relacionats amb desastres, emergències i crisis. Alguns impactes diferencials entre homes i dones es poden associar a les diferències dels cossos humans a l'hora de processar tòxics, radiacions i contaminants perquè per exemple, els cossos de les dones cis³, com que tenen més teixit gras que els homes cis, tendeixen a ser bioacumuladores químiques dels productes que les envolten, com els disruptors endocrins presents en plaguicides, substàncies químiques industrials (com ara ftalats, parafines clorades) i subproductes de processos, com les dioxines (Valls-Llobet, 2018). Però aquests impactes no responen només a qüestions físiques o biològiques, sinó que es poden entendre també des d'una mirada crítica al patriarcat. Per exemple, davant els processos de degradació socioambiental que implica el canvi climàtic, sovint són els homes els que tenen capacitat per migrar i les dones es queden per tenir cura del teixit familiar⁴. Aquesta afectació diferent té a veure amb els rols de gènere. Per exemple, un treball recent d'Enginyeria Sense Fronteres (González Pijuan, 2017) mostrava que la pobresa energètica a la ciutat de Barcelona també tenia perspectiva de gènere: són les dones les que o bé pateixen directament la manca de subministraments o bé n'assumeixen la responsabilitat i la gestió, i pateixen una estigmatització i una càrrega burocràtica important amb greus conseqüències psicològiques (el 70% de les ajudes, les reben dones). A més, són majoritàries les famílies monoparentals i dones migrades, que afecten també de manera greu els menors de la llar. L'informe indica que no tan sols els riscos d'exclusió són més grans en les dones, sinó que també el gènere és, en si mateix, un factor de risc. En altres paraules, el gènere determina la probabilitat d'estar en una situació vulnerable.
- En molts llocs del món són les dones les que es troben davant les mobilitzacions ambientals, exposades per tant a la criminalització i la violència. Tanmateix, les mobilitzacions d'aquestes dones són en molts casos invisibilitzades, violentades, ignorades o menystingudes. Per exemple, la persecució i l'assassinat de les dones que lluiten contra el capitalisme, el colonialisme, l'extractivisme i en defensa de la terra i l'aigua han augmentat significativament a l'Amèrica Central. Només al Salvador, Guatemala, Hondures i Mèxic la Iniciativa Mesoamericana de Mujeres Defensoras de Derechos Humanos⁵ va registrar el 2014 un total de 762 agressions a defensores. Aquestes agressions suposen criminalització i judicialització, estigmatització i diverses formes d'intimidació i assetjament. Moltes d'elles són assassinades, com Berta Cáceres, defensora indígena i integrant de l'organització COPINH d'Hondures, que va rebre el premi Goldman de medi ambient i va ser assassinada per haver encapçalat la resistència a la Represa de Agua Zarca, de l'empresa DESA a la comunitat de Río Blanco.

³ El prefix cis, que significa "del costat de", es refereix a persones que estan alineades amb el sexe que els van assignar quan van néixer.

⁴ https://migracionesclimaticas.org/wp-content/uploads/2019/11/Informe_ECOCES_MC_Perspectiva_de_g%C3%A9nero_en_las_migraciones_clim%C3%A1ticas.pdf

⁵ <http://im-defensoras.org/es/>

- Les desigualtats de poder en relació amb el gènere també es donen en espais de defensa ambiental i mobilitzacions ecologistes. Les dones tendeixen a ser infrarepresentades en les negociacions climàtiques, a escala local, estatal i internacional. Encara que això pot haver canviat recentment amb la figura particular de Greta Thunberg, la tendència ha estat d'una més gran presència masculina de figures ambientals destacades. Per exemple, Mac Gregor (2010) discuteix un estudi desenvolupat per la companyia Nielsen i la Universitat d'Oxford del 2007 que considerava que 18 dels 22 portaveus més influents del canvi climàtic eren homes, entre els quals Al Gore, Kofi Annan, Nelson Mandela i Bill Clinton. Les cinc dones a la llista no eren polítiques o científiques, sinó models i actrius –com Angelina Jolie, Gwyneth Paltrow, Nicole Kidman, Salma Hayek– amb connexions qüestionables respecte al canvi climàtic.
- A més, aquesta tendència a invisibilitzar les dones no s'escapa dels espais que busquen generar alternatives, com assenyala l'estudi de Mercè Agüera-Cabo (2010) sobre relacions de poder entre gèneres en tres plataformes ciutadanes organitzades per fer front a conflictes ambientals al nord de Catalunya, i que mostra que també en aquests espais acostumen a ser les veus dels homes les que són més escoltades o els arguments que gaudeixen de més temps i visibilitat, mentre que les tasques relacionades amb les cures, remunerades o no, als col·lectius tendeixen a ser assumides per les dones. Una de les estratègies més efectives que ha funcionat respecte a grups com Ecologistes en Acció són eines autocrítiques com el Patriarcalitest⁶, que facilita l'autocrítica respecte a tasques i usos del temps amb els col·lectius en base el gènere, o la *Guia de recursos per aplicar la mirada feminista de l'economia als espais associatius*⁷. Aquestes eines són útils per adonar-se –i transformar– de l'ús desigual del temps i els espais entre homes i dones, que aprenem i reproduïm des de la infància (visible, per exemple, en la manera desigual com els nens i les nenes fan ús del pati a l'escola: els nens acostumen a ocupar més espai en els seus jocs).

⁶ <https://www.ecologistasenaccion.org/105555/patriarcalitest-una-herramienta-colectiva-para-las-dolencias-de-genero/>

⁷ https://www.cnjc.cat/sites/default/files/u89/tracant_vides_dignes_cap_a_una_economia_feminista_0.pdf

2. Ecofeminisme com a resposta davant el binarisme de la societat-naturalesa

Les raons (biològiques, culturals, estructurals) per les quals es donen aquestes relacions entre les dominacions a les dones i la naturalesa són font de debat entre els ecofeminismes. En unes primeres anàlisis ecofeministes (dites essencialistes) es va tendir a argumentar que passava perquè hi ha una essència femenina que situa les dones més a prop de la naturalesa. Tanmateix, la majoria de les pensadores i activistes actuals sostenen que això no és fruit d'un vincle essencial dona-natura: el fet que la casa, la criança i les tasques de cura són assignades socialment, "per defecte" i sovint sense possibilitat d'escollir a les dones (sobretot als països empobrits o de classes baixes) fa que ocupin espais de proximitat en relació amb la destrucció ecològica. El sistema patriarcal estableix que les dones dediquen més temps (Carrasco i Recio, 2014) a les tasques de cura i, per tant, que davant les amenaces de perdre l'opció de cuidar, alimentar, etc. siguin les que més es mobilitzin. Això explicaria els més grans coneixements de les dones en matèria de provisió d'aliments i de cura familiar, així com que estiguin potencialment en més bones condicions per liderar les lluites ecologistes. Aquest seria un ecofeminisme crític (per ampliar la informació en debats de les ecofeministes es pot consultar l'article d'Amaranta Herrero, 2017).

En aquesta línia de pensament podem entendre el gènere més enllà d'una categoria que divideix entre homes i dones, com "una construcció discursiva que dona forma a la vida social. L'anàlisi de gènere ha d'incloure les relacions de poder entre homes i dones i les construccions discursives i culturals de masculinitats hegemòniques i feminitats que donen forma a la manera com interpretem, debatem, articulem i responem a fenòmens socials/naturals/tecnocientífics, com per exemple el canvi climàtic" (MacGregor, 2010: 127, traducció pròpia).

Des d'aquesta mirada es pot analitzar la manera com les societats patriarcales divideixen, separen i distribueixen la població en dos grups oposats

d'éssers humans, definits de manera rígida com a masculí i femení. Ambdós són socialitzats amb valors i normes de comportament de dependència jeràrquica, en què les coses masculines adquireixen el rang de pauta de valor, de superioritat o de "normalitat". D'acord amb aquesta distribució, s'estableix una classificació que divideix i prioritza una part en relació amb l'altra. Com es mostra a la taula 1, aquesta mirada dual del pensament patriarcal i occidental fa que es tendeixi a considerar les coses femenines i els seus valors associats, com la reproducció, el cos i les emocions, en una posició d'inferioritat respecte a les coses masculines, associades a la producció, la ment i la racionalitat.

TAULA 1. Elements clau en l'estructura dual del pensament occidental. Font: Plumwood (1993: 43).

CULTURA	NATURA
RAÓ	NATURA
MASCULÍ	FEMENÍ
MENT	COS
SENYOR	ESCLAU
RAÓ	MATÈRIA
RACIONALITAT	ANIMALITAT
RAÓ	EMOCIÓ
MENT, ESPERIT	NATURA
LLIBERTAT	NECESSITAT
UNIVERSAL	PARTICULAR
HUMÀ	NATURA (no humana)
CIVILITZAT	PRIMITIU
PRODUCCIÓ	REPRODUCCIÓ
PÚBLIC	PRIVAT
SUBJECTE	OBJECTE
HETEROSEXUALITAT	QUEER
UN(A) MATEIX(A)	ALTRES

Si ens fixem en la taula 1, la naturalesa, associada a les coses femenines, apareix en contraposició amb la seva dupla més valorada cultura, raó, ment, humà. És a dir, els enfocaments ecofeministes ens permeten analitzar de manera crítica com el patriarcat no sols condiciona i sotmet els cossos, ments i vides de dones i homes, sinó que també exerceix poder sobre la naturalesa no humana i la sotmet. Per aquesta raó, des de la lògica ecofeminista, la destrucció dels boscos, la contaminació de les aigües, els productes tòxics associats al capitalisme o al tracte que es dona als animals no humans són temes profundament feministes, perquè entendre

com el sistema patriarcal influeix en aquestes entitats ajuda a comprendre una part central de l'estatus oprimint de les dones de manera transcultural. Des de l'ecofeminisme s'insisteix en la necessitat de superar la concepció binària, rígida i jeràrquica de la identitat humana i desenvolupar una cultura alternativa que reconegui plenament les seves múltiples manifestacions com a part de la naturalesa. Amb aquest reconeixement, la concepció de la naturalesa com a entitat passiva i inerta també canviaria. Aquesta visió antidualista concep les coses masculines i les femenines com a parts de la naturalesa i la cultura.

3. La vida al centre

La mirada ecofeminista coincideix amb molts altres feminismes en l'anàlisi de la crisi de les cures, és a dir, "aquelles activitats que regeneren quotidianament i generacionalment el benestar físic i emocional de les persones" (Pérez Orozco, 2014: 93). Aquestes feines i temps, desvaloritzats en la societat, han estat adjudicats històricament en règims de quasi exclusivitat a les dones. En el sistema econòmic actual, la responsabilitat de les cures, feminitzada i relegada a l'àmbit de la llar, es transfereix d'unes persones a unes altres a partir d'eixos de poder, i origina així un deute de cures, de dones a homes, i entre classes socials, i del Sud al Nord (Gartor, 2016).

Tanmateix, en els ecofeminismes es fa èmfasi en la relació d'aquesta opressió històrica de les persones que curen amb el tracte que donem a la naturalesa no humana. Aquesta mirada ens permet acostar-nos a una visió del món interconnectada, on podem adonar-nos que com a éssers humans som éssers socials i alhora éssers biològics encarnats amb cossos vulnerables, interdependents i ecològicament dependents, que es desenvolupen i operen en contextos socials i ecològics particulars. És a dir, el desenvolupament de la nostra vida depèn d'altres éssers humans (interdependents) i de la naturalesa (ecodependents) per poder fer ús dels aliments, materials i serveis. L'èmfasi en la interdependència xoca frontalment amb la lògica neoliberal capitalista hegemònica, que tendeix a fer-nos creure que cada persona és independent, autònoma i pot sostenir-se per si mateixa (vegeu el llibre *La vida en el centro* de Yayo Herrero, Marta Pascual, María González Reyes i Emma Gascó).

Posar la vida al centre suposa posar en valor allò que sosté la vida, les cures, que té a veure amb la nostra relació amb "els altres". Des de la perspectiva ecofeminista, aquests altres poden no ser humans, sinó que pot tractar-se de qualsevol ésser viu o part del planeta, com l'atmosfera, els rius, els boscos o els animals no humans. Aquesta posada en el centre de les cures i de la interdependència implica una crítica al model occidental basat en el creixement i progrés il·limitat, i un canvi profund en la relació amb la naturalesa no humana, que transforma estructures socials, econòmiques, culturals i polítiques de les societats dominants per resituar i reinventar què significa tenir una vida digna en una Terra finita, interdependent i cada vegada més pertorbada. Suposa, per tant, repensar què, quan i quant és necessari produir, transportar, consumir o llençar, i revaloritzar quins són els treballs socialment necessaris per visibilitzar l'ètica de fer-se càrrec de les cures de les persones i de la naturalesa de manera justa i corresponsable, sense carregar aquesta obligació sobre una part de la població o seguint lògiques mercantilistes.

Però també "posar la vida al centre" no implica només harmonia o un projecte lliure de conflictes, perquè suposa una reavaluació crítica, profunda i política de la categoria naturalesa i de com ha estat desenvolupada als països enriquits. Posar la vida al centre, aleshores, a nivells comunitaris implica escoltar-nos i, per molts, aprendre a renunciar a privilegis que donem per fets, per així transformar amb humilitat i responsabilitat ecològica l'arrogància i la cobdícia que ens porta a l'actual crisi social i ambiental.

4. Més idees clau

De manera molt breu presentem a continuació alguns conceptes clau que podem tenir presents quan parlem d'ecofeminisme, amb exemples de com considerar-los respecte a l'anàlisi de reptes ambientals contemporanis:

Encodependència i interdependència

El concepte d'encodependència ens recorda que els éssers humans som una de les moltes espècies que habiten aquest planeta. És a dir, com totes les espècies, obtenim el que necessitem per estar vius de la naturalesa: aliment, aigua, recer, energia, minerals... Tanmateix, la majoria de la ciutadania no se sent encodependent i considera que la ciència i la tècnica seran capaces de resoldre tots els problemes ambientals que creem. Per això, com diu Yayo Herrero (2013), **“recuperar les percepcions d'encodependència i interdependència com a signes d'identitat de l'ésser humà i desmuntar els mites del creixement econòmic i del progrés lligat al creixement són tasques tan pendents com urgents per tombar l'hegemonia cultural que ha conquerit el capitalisme”**.

Un altre concepte clau per adonar-nos que som més que persones individuals, autònomes i auto-centrades és el d'interdependència. Entendre la interdependència implica comprendre que com a éssers humans no podríem sobreviure si no fos perquè uns altres dediquen temps i energia a cuidar dels nostres cossos. Això és evident en alguns moments del cicle vital com la infància i la vellesa, i, tot i així, en les nostres societats vivim d'esquena al fet que les persones estem encarnades en cossos vulnerables i que, amb el pas del temps, envelleixen, emmalalteixen i es moren. Com també diu

Yayo Herrero (2013), **“assumir la finitud del cos, la seva vulnerabilitat i les seves necessitats és vital per comprendre l'essència interdependent de la nostra espècie, per situar la reciprocitat, la cooperació, els vincles i les relacions com a condicions sine qua non per ser humanitat”**.

Interseccionalitat

A la dècada del 1980 el concepte d'interseccionalitat va ser introduït per Kimberlé Crenshaw (1990) com una manera de descriure les violències contra les dones negres des de les interconnexions existents entre la raça i el gènere. La conceptualització de la interseccionalitat ha estat una de les contribucions més importants del feminisme, perquè permet la teorització sobre opressions múltiples que interseccionen, permeten una comprensió més complexa i dinàmica de les relacions socials i les estructures de poder i reconeix diferències entre categories. Tot i que el concepte d'interseccionalitat es va desenvolupar per explicar l'experiència específica de l'opressió de les dones negres, també ajuda a desestabilitzar la conceptualització de categories homogènies com “dona”, perquè captura les relacions entre diferents dimensions de les estructures de poder, com el gènere, la raça, la classe, la sexualitat i l'edat.

Un dels exercicis per desenvolupar la teoria de la interseccionalitat de manera metodològicament pràctica i visual és l'eina dels Relief Maps⁸, desenvolupada per Maria Rodó de Zárata (2014). El desenvolupament de mapes de l'experiència dels espais públics permet analitzar com s'usen, perceben i vivencien a partir de tres dimensions: la social (posicions o identitats de gènere, classe social,

⁸ <https://www.reliefmaps.cat/ca/>

etnicitat, edat, etc.), la geogràfica (llocs de la vida quotidiana) i la psicològica (efectes sobre les emocions). Així, podem entendre com l'experiència diària dels espais públics d'una ciutat com Barcelona és ben diferent si soc, per exemple, una dona blanca de classe mitjana amb feina o si soc una dona migrant, sense papers o treballant al carrer.

Cos, emocions, espiritualitat

La consideració del que es deia emocional com a sinònim d'inferior o femení (com apuntàvem a la taula 1) és un dels compromisos de les acadèmiques professionals ecofeministes, amb la intenció d'introduir debats tant conceptuals com metodològics més enllà de ciències positivistes que defensen l'objectivitat pura, per animar així a la reflexivitat en la investigació. Així, es busca que reconsiderant el valor de les coses emocionals i afectives puguem entendre i actuar millor respecte als reptes ambientals de l'actualitat. Aquest enfocament ens ajuda a entendre que els reptes ambientals actuals no es poden reduir a qüestions econòmiques, socials o d'elecció racional, sinó que també han de ser considerats experiències corporals i emocionals que expliquen les maneres d'accedir, utilitzar i defensar els recursos naturals i les naturaleses.

Aquest èmfasi emocional i afectiu com a expressió de les desigualtats de poder permet atendre i analitzar com, per una banda, les emocions juguen un paper clau en la producció de subjectivitats de gènere, com per exemple quan les dones expresen públicament (o no) el dolor per no poder proporcionar prou aigua a les seves famílies (Sultana, 2011). Però també, obrir la mirada a les emocions ens ajuda a entendre i atendre la importància de l'expressió emocional i les tècniques de gestió emocional perquè persones i col·lectius puguin expres-

sar les seves emocions en espais segurs, col·lectius o públics, especialment quan aquestes emocions són la tristesa i la ràbia, amb la finalitat d'evitar la desesperança (González-Hidalgo i Zografos, 2017).

Aquests enfocaments ens mostren la relació imbricada entre els nostres cossos i els territoris que habitem, on els territoris no són només espais físics, sinó també espais de vida, de vincles afectius i espirituals. Per tant, davant els canvis i injustícies ambientals a què ens enfrontem, no només necessitem més recerca i innovació, perquè pot servir de poc si no s'acompanya d'una educació emocional, a nens, nenes i persones adultes. Educació emocional per entendre, i no només des del cap, que implica no tenir accés a aigua o sostre, o viure una vida amb por per la vulneració de drets o l'augment de la contaminació, o el que implica veure cada any com el bosc que ens envolta es crema.

5. Algunes recomanacions pedagògiques des de l'ecofeminisme

Com s'ha intentat presentar en aquest document, l'ecofeminisme és un projecte ampli i complex a l'hora de pensar, actuar i sentir de manera diferent del marcat en una societat que valora el creixement econòmic, el productivisme, el individualisme i la desconexió dels cicles de la natura. Des d'aquest enfocament ampli, les propostes pedagògiques són tan àmplies com la creativitat dels equips docents.

Tots els conceptes presentats aquí es poden traslladar de manera teòrica a l'alumnat, les propostes actives, que mouen el cos i després generen un debat, solen deixar "més pòsit" als grups, alhora que generen un ambient de més confiança i possibilitats de cura mútua en cas que algun dels temes generi inquietud a alguna persona participant. Com que "les coses personals són polítiques", alguns dels temes (especialment en aules diverses) pot crear incomoditats en l'àmbit personal, per la qual cosa es proposa combinar espais de treball grupal, amb reflexió individual i en petits grups de dues o tres persones, perquè tothom tingui espai de repensar la seva vida i la seva relació amb el sistema món de la manera més lliure possible.

Deixem algunes idees, tant a escala de continguts com metodològica:

- **Mirada crítica:** Cal facilitar la mirada crítica a valors pel que fa al desenvolupament econòmic i al gènere disseminats pels mitjans de comunicació, o fins i tot al mateix material escolar dels alumnes (buscant materials que reflecteixin idees tancades sobre "desenvolupament", "modernitat", "colonialisme", "coneixement").
- **Mirada interdependent:** Cal proposar exercicis en què es detallin les activitats fetes en el dia a dia (alimentar-nos, vestir-nos, habitar, desplaçar-nos o relacionar-nos) i les persones i éssers no humans que les han fet possible, detallant tant com sigui possible (segons el nivell educatiu) la procedència, el temps, els impactes dels materials i les persones.
- **Mirada desigualtat i justícia social i ambiental:** Cal visibilitzar eixos de desigualtat en l'accés a l'educació, recursos i repartiment desigual de privilegis. Privilegi no com a culpa per tenir accés a més, sinó emfasitzant en la responsabilitat de compartir-ho.
- **Mirada afectiva i emocional:** Davant la presentació de conceptes o la realització de dinàmiques relacionades amb el canvi ambiental local i global, cal donar espai per a l'expressió de les coses emocionals i afectives com a part del procés de coneixement del món en què ens ha tocat viure.

6. Bibliografia citada i recomanada

Bibliografia citada

- **Agüera-Cabo, M. (2010).** Poder y género en la lucha ambiental. Casos de estudio en el norte de Cataluña. *Investigaciones feministas: papeles de estudios de mujeres, feministas y de género*, (1), 9-26.
- **Carrasco, C., & Recio, A. (2014).** Del tiempo medido a los tiempos vividos. *Revista de Economía Crítica*, 2014, vol. 2014, núm. 17, p. 82-97.
- **Crenshaw, K. (1990).** Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of color. *Stan. L. Rev.*, 43, 1241.
- **González-Hidalgo, M., López-Dietz, S., & Pacheco-Pailahual, S. (2019).** El sentipensar extractivo colonial: geografías emocionales de la extracción en Gulumapu, el territorio mapuche en el sur de Chile. *Journal of Latin American Geography*, 18(3), 85-109.
- **Gartor, M. (2015).** Apuntes para un diálogo entre economía ecológica y economía feminista. *Ecología Política*, (50), 39-44.
- **González Pijuan, I. (2017).** Desigualdad de género y pobreza energética: un factor de riesgo olvidado. Barcelona: Ingeniería Sin Fronteras.
- **Herrero, Y. (2013).** Miradas ecofeministas para transitar a un mundo justo y sostenible. *Revista de economía crítica*, 16(2), 278-307.
- **Herrero, A. (2017).** Ecofeminismos: apuntes sobre la dominación gemela de mujeres y naturaleza. *Ecología Política*, 18-25.
- **Herrero, Y., Pascual, M., Reyes, M. G., & Gascó, E. (2018).** *La vida en el centro: voces y relatos ecofeministas*. Libros en acción.
- **Nielsen Company. (2007).** *Climate change and influential spokespeople: a global Nielsen on-line survey*. The Nielsen Company and the Oxford University Environmental Change Institute. Disponible online en: <https://www.eci.ox.ac.uk/publications/downloads/070709nielsen-celeb-report.pdf> (último acceso 28 de octubre de 2019)
- **Rodó-de-Zárate, M. (2014).** Developing geographies of intersectionality with Relief Maps: reflections from youth research in Manresa, Catalonia. *Gender, place & culture*, 21(8), 925-944.
- **Rubio, S. P. (2003).** Mujer, inmigrante y trabajadora: la triple discriminación (Vol. 36). Anthropos Editorial.
- **Pérez Orozco, A. (2014).** *Subversión feminista de la economía: aportes para un debate sobre el conflicto capital-vida*. Traficantes de sueños.
- **Plumwood, V. (1993).** *Feminism and the mastery of nature*. London, Routledge.
- **Valls-Llobet, C. (2018).** *Medio ambiente y salud*. Ediciones Cátedra.

Altres recursos per ampliar la informació

- **Danta las Canta, González-Hidalgo, M.; Herrero, A.; Mingorría, S. (eds). (2017).** Ecofeminismos y ecologías políticas feministas. *Ecología Política*, 54. Icaria & Fundació ENT, Barcelona. <https://www.ecologiapolitica.info/?product=54-ecofeminismos>
- **Propuestas ecofeministas para una vida digna.** Viento Sur. https://cdn.vientosur.info/Vscompletos/vs_0171.pdf
- **Ojeda, D. (2011).** Género, naturaleza y política: Los estudios sobre género y medio ambiente. *Historia Ambiental Latinoamericana y Caribeña (HALAC) revista de la Solcha*, 1(1), 55-73.
- **Varela, N. (2014).** *Feminismo para principiantes*. B de books.

Videos a Youtube

- 8M
https://www.youtube.com/watch?v=tIN_aDeg7KY
- Cicle de Sobirania Ecofeminista
https://www.youtube.com/watch?v=r0bssa7RYi4&list=PLNw1PvUgaxfev9Hvzx4wfYZWV_iBx05YD
- Defender la Tierra
<https://www.youtube.com/watch?v=cvScdMrN4Yc&feature=youtu.be>
- Relief Maps
<https://www.youtube.com/watch?v=LrErIN02Nck&feature=youtu.be>

Podcasts

- Presentación del libro «LA VIDA EN EL CENTRO. VOCES Y RELATOS ECOFEMINISTAS»
<https://soundcloud.com/traficantesdesue-os/la-vida-en-el-centro-voces-y-relatos-ecofeministas>

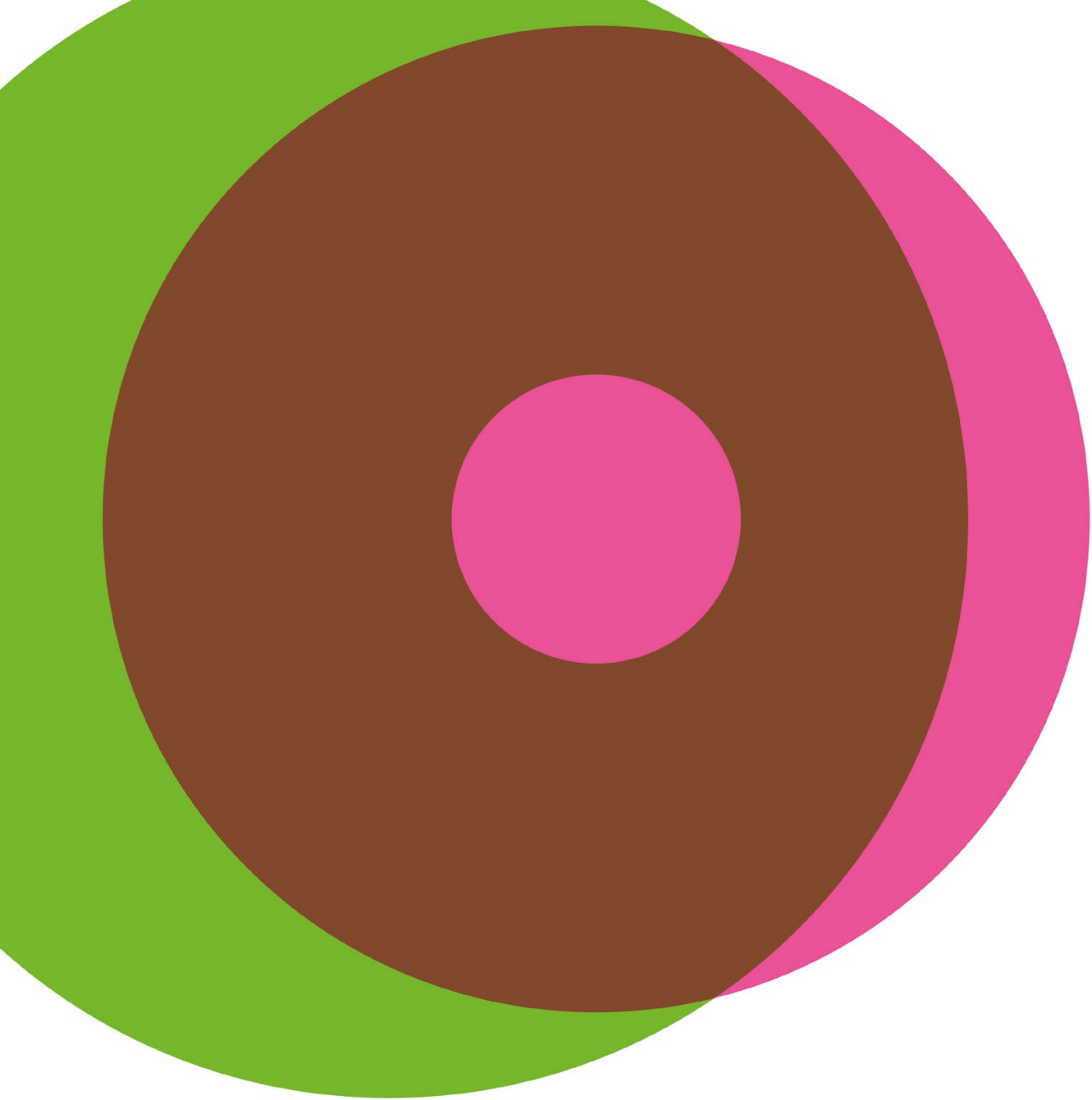
Dades d'autoria i altres dades de contacte

AUTORIA

Marien González Hidalgo: marien.gonzalezhidalgo@gmail.com

ALTRES DADES DE CONTACTE

- Ecologistas en Acción- Ecofeminisme: ecofeminisme@ecologistesenaccion.cat
- Acció Ecofeminista: accioecofeminista.bcn@gmail.com
- Twitter [@accioecofem__](https://twitter.com/accioecofem__)
- Instagram [instagram.com/accioecofem__](https://www.instagram.com/accioecofem__)

La guia per a qui i per què? És un material de suport a educadores (mestres, professorat, monitores de lleure, educadores socials i d'altres) d'infants i jovent de deu a disset anys, per tal d'incloure continguts i pràctiques pròpies de l'educació per a la justícia global en la seva programació.

Es tracta d'una primera fase on es viu un procés de revisió personal, del grup-classe i de l'entorn per comprendre les causes estructurals de les vulneracions al medi natural i a les persones des d'una visió de justícia global.

ALTRES TÍTOLS PUBLICATS

El Viatge del Konan

El Diari de la Naaku

Unitat Mòbil

Guia pedagògica:

- Mira l'Àfrica!
Actuem per transformar les injustícies socials
- #desfemlesdesigualtats: aprenentatge creatiu per una ciutadania global.
PRIMERA FASE i SEGONA FASE
- Ni uniformes ni etiquetes: per una escola i un món intercultural i amb equitat de gènere.
PRIMERA FASE i SEGONA FASE
- Com vivim? Convivint: per una escola i un món sostenible i de pau.
PRIMERA FASE i SEGONA FASE

Carrer Llobregat 145, baixos
08904 L'Hospitalet de Llobregat

educatiu@fundacioakwaba.cat
www.fundacioakwaba.cat
<https://femecoakwaba.wordpress.com/>

(+34) 934 407 696

Amb el suport de:

Ajuntament de L'Hospitalet

Ajuntament de Barcelona

AJUNTAMENT DE TARRAGONA

Agència Catalana de Cooperació al Desenvolupament

Generalitat de Catalunya